

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Α. ΓΛΗΝΟΣ

ΧΡΟΝΙΑ Β'.

ΓΕΝΑΡΗΣ 1928

ΦΥΛΛΑΔΙΟ 5^ο

ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΝΟΟΥΜΕ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

N. KAZANTZAKH

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Προχτὲς ἐόρτασε στὴ Μόσχα ἡ Ἐπανάσταση τὰ δέκα τῆς χρόνια. Σαράντα τρεῖς χῶρες τοῦ κόσμου ἔστειλαν ἀντιπρόσωπους, ἐργάτες τοῦ χεριοῦ καὶ τοῦ μυαλοῦ. Τρία πράματα εἶδαν :

Α'. Τὸ ἐξωτερικὸ ὄραμα τῆς Ρωσίας.

Β'. Τὴ φοβερὴ προσπάθεια.

Γ'. Τοὺς νέους μεγάλους κιντύνους.

Α'. Τὸ ὄραμα : Περούσαμε ἀπέραντες χιονισμένες στέπες. Τεράστιο εἶναι τὸ σῶμα τῆς Ρωσίας, τὸ 1/6 τῆς γῆς, πλῆθος ράτσες, ἴσμπες χαμηλὲς ποὺ καπνίζουν, πράσινα καμπαναριά, τρούικες καὶ βοδάμαξα, καὶ ὕστερα ἐρημιά ἀτέλειωτη, ποταμοὶ παγωμένοι, δάση πυκνά, καὶ πάλι γυναῖκες μὲ φανταχτεροὺς μποξάδες, βαρुकίνητοι μουζικκοὶ μὲ ξανθά, λιπαρὰ γένεια, ἄλογα μὲ ἀχνιστὰ κρουσταλωμένα ρουθούνια. Δὲ διαβάζουμε πιὰ, περνοῦμε, σὰ γαῖες, τοὺς πατριάρχες τῆς σύχρονης ψυχῆς—τὸν Τολστόη, τὸ Δοστογιέφσκη, τὸ Γόγολ. Μέρους καὶ νύχτες. Καὶ ξάφνου ἡ κόκκινη Μέκα, ἡ Μόσχα. Στὴ μέση, τὸ κόκκινο Κρεμλίνο, ἡ καρδιὰ τῆς Ρωσίας, καὶ μέσα, βαθιὰ στὴ γῆς, ἡ καρδιὰ τοῦ Κρεμλίνου, ὁ Βλαδίμηρος Ἰλιτς Οὐλιάνωφ.

Χιλιάδες ἀπ' ὅλες τῆς ράτσες τῆς γῆς—ἄσπροι, κίτρινοι, μαῦροι εἶχαν ἔρθει στὴ Μόσχα νὰ προσκυνήσουν. Μέσα στὸ σκοτεινὸ τῆς ἀέρα ἀναγνωρίζονταν οἱ ἀδερφοί. Κόκκινα ἄστρα κρέμονται μέσα στὴν οὐρανὸν, οἱ τοῖχοι εἶναι γιομάτοι χρωματιστὲς ρεκλάμες τῆς γιορτῆς ποὺ παριστάνουν : Μέσα στὸν ἥλιο ν' ἀνατέλει ἓνα δρεπάνι καὶ σφυρί. Ἄλλου ὁ Λένιν, ὀρθὸς, σηκώνει τὸ χέρι του, καὶ ὀρμουῦν ἀπὸ τὴ γῆς οἱ ἐργάτες καὶ οἱ χωριάτες καὶ ἀπλώνουν, κατάμαυροι ἀκόμα, γιομάτοι χῶμα, τὸ χέρι τους πρὸς τὸ φῶς. Ἄλλου ὁ ἐρυθρὸς στρατιώτης, μὲ τὸ κόκκινο ἄστρο στὸ μέτωπο, βάζει ἀντήλιο τὸ χέρι του καὶ κοιτάζει πέρα, μακριὰ, μὲ διαπεραστικὰ μάτια, τὴν ἐρημιά.

Ἐπιγραφὲς κόκκινες στίς πλατεῖες : «Προλετάριοι ὅλου τοῦ κόσμου, ἐνωθῆτε.» Προκήρυξεις μὲ μεγάλα μαῦρα γράμματα στοὺς ἄσπρους τοίχους : «Τοῦτο

1. Ἡ ὀμιλία αὕτη ἔγινε ἀπὸ τὸν κ. Καζαντζάκη στίς 11 τοῦ Γενάρη, ὅταν μίλησε στὴν «Ἀλάμπρα» ὁ Παναεὶ Ἰστράτη, στὴ σειρά τῶν ὀμιλιῶν τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου».

ἔγινε στὰ δέκα χρόνια, τοῦτο θὰ γίνει στὰ ἐρχόμενα πέντε», νά, πὼς φωτίζονται οἱ μάξες, πὼς ἀνεβαίνει ἡ παραγωγή, πὼς πληθαίνει ἡ ἐλπίδα.

Κι ἔπειτα ἡ μεγάλη μέρα τῆς γιορτῆς : ἡ 7 τοῦ Νοέμβρη. Μισὸ ἑκατομύριο λαὸς, ἀπὸ τὰ ξημερώματα ὡς τὴ βαθειὰ νύχτα, περνάει μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἅγιο τάφο τοῦ Λένιν. Τὰ ἄλογα τῶν Κοζάκων χλιμιντροῦν, ὅλη ἡ Μόσχα βουίξει σὰ στρατόπεδο.

Τοῦτο εἶναι τὸ ἔξωτερικὸ ὄραμα, τὸ σῶμα τῆς ιδέας. Τὸ ὄραμα τοῦτο χάρηκαν ὅσοι προχτὲς ἔτρεξαν ἀπ' ὄλον τὸν κόσμον, νὰ ἰδοῦν τι γίνεται πέρα στὴ Ρωσία.

Β'. Ἐπειτα, σιγὰ σιγὰ, ἓνα ἄλλο ὄραμα ἐσωτερικὸ : Ἡ φοβερὴ, γεμάτη ἀγωνία, προσπάθεια τῆς Ρωσίας ν' ἀνασηκωθεί.

Εἶχε ἐξαντληθεῖ ἀπὸ τὸν παγκόσμιον πόλεμον. Ἡ Ἐπανάσταση ξέσπασε, γκρεμίζονται ὁ τσαρισμὸς, ἡ φεουδαρχία, ἡ μπουρζουαζία. Ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ. Δεκατέσσερα κράτη εἰσβάλλουν στὸ ρωσικὸ ἔδαφος, ἕξι ἑκατομύρια ψυχὲς πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα. Ἄλλα ἑκατομύρια πεθαίνουν ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὶς ἀρώσκειες, ἄλλα ἑκατομύρια ἀπὸ τοὺς πολέμους. Οἱ διανοούμενοι τρομάζουν κι ἀντιδροῦν, οἱ χωριάτες ἀρνιούνται νὰ βοηθήσουν. Ὁ ἐρυθρὸς στρατὸς εἶναι πρόχειρο σμᾶζωμα, κουρσέδες, πεινασμένοι, ξαρμάτωτοι. Τὸ παγκόσμιον προλεταριάτο λιποψυχεῖ, ἀφήνει τὴ Ρωσία στὴν τύχη τῆς. Ὅλος ὁ κόσμος, ἐχτροὶ καὶ φίλοι, ἔλεγον : «Τρεῖς μέρες θὰ βαστάξει ἡ Ἐπανάσταση, τρεῖς μῆνες θὰ βαστάξει ἡ Ἐπανάσταση, παραπάνω δὲ μπορεῖ».

Ἐκρίναν μὲ τὴ μίση, γιομάτη μικρὲς ἀλήθειες, λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ὑπολόγιζαν — γιὰ αὐτὴ δὲν ὑπολογίζεται — τὴ φοβερὴ ἐκρηκτικὴ δύναμη ποὺ συνήθως τὴ λέμε : Πίστη. Αὐτὴ ἀνάτρεψε, ὅπως τόχει συνήθεια, ὅλους τοὺς μαθηματικοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς λογικῆς. Ὁ ἐρυθρὸς στρατὸς γιγαντώνεται, φτάνει στὰ 1920 τὰ πέντε ἑκατομύρια. Τὰ δεκατέσσερα κράτη διώχονται, οἱ ἐσωτερικοὶ ἐχτροὶ φιμώνονται, ὅλα, βιομηχανία, γεωργία, ἐμπόριο, κοινωνικὴ ζωὴ, ἄτομο, μάζα, ὑποτάσσονται μὲ τὴ βία στὴν ἀνήλεη πίεση τῆς Ἰδέας.

Κι ὅταν ὁ μέγας κίντυνος πέρασε, ἡ ἰδέα ἐλάττωσε τὴν πίεση τῆς, προκηρῶνται ἡ Νέα Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ. Οἱ ἐργάτες κι οἱ χωριάτες φιλιώνουν, κι ἀπὸ τότε — ἀπὸ τὸ Μάρτη τοῦ 1921 — ἀρχίζει ἡ ἐπίπονη, εἰρηνικὴ προσπάθεια τῆς Ρωσίας ν' ἀνασηκωθεί.

Ὅ, τι σήμερα βλέπουμε, εἶναι ἀληθινὰ ἓνα θάμα. Μέσα σ' ἐλάχιστο καιρὸ, μέσα σὲ ἕξι χρόνια, ἡ Ρωσία κατόρθωσε ν' ἀνασηκωθεί. Ἡ βιομηχανία κι ἡ γεωργία ἔφτασαν, καὶ σὲ πολλοὺς κλάδους φέτος πέρασαν τὴν προπολεμικὴ παραγωγή. Νέοι τρόποι, πρωτόφαντοι στὴν ἱστορία, δοκιμάζονται νὰ ρυθμιστεῖ ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ. Στὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ ἡ Ρωσία, ἡ πιὸ καθυστερημένη χώρα, δὲ συγκρίνεται μὲ τὴν προπολεμικὴ Ρωσία. Σὲ πολλὰ σημεία — ἀπολεπτότητα τῆς γυναίκας, προστασία τῆς μάνας καὶ τοῦ παιδιοῦ, ἐξασφάλιση τοῦ ἐργαζόμενου, φωτισμὸς τῶν μαζῶν — εἶναι σήμερα ἡ Ρωσία πολὺ πιὸ προχωρημένη ἀπὸ τὴν Εὐρώπη.

Ὅλη τούτη ἡ καταπληκτικὴ ἀνόρθωση τοῦ πιὸ ἐξαντλημένου, τοῦ πιὸ καθυστερημένου λαοῦ, δὲν ἔγινε σὲ δυὸ τρεῖς γενεές. Ἐγινε μόνο σὲ ἕξι χρόνια, χωρὶς καμιὰ ἔξωτερικὴ βοήθεια, τὸ ἐναντίο, παρ' ὅλη τὴν ἀντίδραση, τὶς δολοπλοκίες καὶ τὸ μίσος ὄλων τῶν κρατῶν τῆς γῆς.

Τοῦτο εἶναι τὸ δεύτερο ὄραμα, ποὺ χάρηκαν ὅσοι ἔζησαν τοὺς τελευταίους τούτους μῆνες στὴ Ρωσία.

Γ'. Οἱ πιὸ ἀφελεῖς σταμάτησαν στὰ δυὸ τοῦτα ὄραματα. Μὰ ὅσοι βαθύτερα νοιάζονται γιὰ τὴν τύχη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, σιγὰ σιγὰ, ξεχώρισαν μεγάλους ἴσκιους ἀπάνω στὸ φωτεινὸ πρόσωπο τῆς ἀνορθωμένης Ρωσίας.

Τοῦτο, οἱ μεγάλοι κίντυνοι, εἶναι τὸ τρίτο ὄραμα.

Δυὸ εἶναι οἱ μεγάλοι κίντυνοι, ποὺ ἀπειλοῦν τὴ Σοβιετικὴ Ρωσία. Ὁ ἓνας εἶναι ἐσωτερικὸς : οἱ νέες ἀστικὲς τάξεις ποὺ σχηματίζονται κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς Ν. Ο. Π. : Κουλάκοι, Νέπμαν, γραφειοκράτες. Ὁ ἄλλος κίντυνος εἶναι ἔξωτερικὸς : ὁ παγκόσμιος πόλεμος.

Ι. Γιὰ νὰ νιώσουμε καλὰ τὸν πρῶτον κίντυνον, πρέπει καθαρὰ νάχουμε στὸ νοῦ μας τοῦτο : Στὶς 7 τοῦ Νοέμβρη δὲν ἔγινε μιὰ Ἐπανάσταση. Στὶς 7 τοῦ Νοέμβρη ἔγιναν δυὸ Ἐπανάστασεις, ὁλότελα διαφορετικῆς.

α'. Ἡ Ἐπανάσταση τῶν χωρικῶν ἐνάντια στοὺς φεουδάρχες γαιοχτήμονες — Ἐπανάσταση καθαρὰ μικροαστικὴ. β'. Ἡ Ἐπανάσταση τῶν ἐργατῶν ἐνάντια στοὺς ἀστοὺς — Ἐπανάσταση καθαρὰ σοσιαλιστικὴ.

Οἱ δυὸ αὐτὲς Ἐπανάστασεις τὴ στιγμὴ τοῦ κοινοῦ κιντύνου ἐνώθησαν κι ἔριξαν τὸ δισυπόστατο καθεστῶς. Μόλις ὁ κοινὸς ἐχτρὸς ἀφανίστηκε καὶ κίντυνος πὰ δὲν ὑπῆρχε, οἱ σύμμαχοι τῆς ἀνάγκης χωρίσανε. Οἱ χωριάτες, ἰδιοχτήτες πὰ τῆς γῆς, ἀπόχτησαν ὅλη τὴ μικροαστικὴ ψυχολογία κι ἀρνήθηκαν νὰ βοηθήσουν τὶς σοσιαλιστικὲς πολιτείες. Κάθε χωριάτης νοιαζόταν γιὰ τὸ δικὸ του μονάχα τὸ χωράφι κι ἀρνιόταν νὰ δουλέψει γιὰ τὸ σύνολο. Οἱ ἐργάτες, κωριεμένοι ἀπὸ τὴν ἄκρατη κομμουνιστικὴ ἰδέα, πίεζαν τοὺς χωρικοὺς, προσπαθώντας μὲ τὴ βία νὰ τοὺς σπρώξουν στὴν κομμουνιστικὴ πράξη. Οἱ χωρικοὶ, οἱ παντοδύναμοι, πρόβαλαν παθητικὴ ἀντίσταση κι ὅλη ἡ Ρωσία εἶχε παραλύσει.

Ὁ Λένιν ὑποχωρεῖ. Ἡ Ν. Ο. Π. εἶναι ἓνας πρόχειρος ἀναγκαστικὸς συμβιβασμὸς μεταξὺ στὰ δυὸ στρατόπεδα. Δίνεται σχετικὴ ἐλευτερία στοὺς χωρικοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν ἐργάτες καὶ νὰ διαθέτουν ἐλεύθερα τὰ γεωργικὰ τους προϊόντα. Ἐπιτρέπεται, ὡς ἓνα σημεῖο, τὸ ἰδιωτικὸ ἐμπόριο καὶ ἡ ἰδιωτικὴ βιομηχανία. Ἡ προλεταριακὴ Ἐπανάσταση τοῦ ἐργατῆ ἀναγκάζεται σὲ μερικὰ σημεία νὰ ὑποχωρήσει στὴ μικροαστικὴ Ἐπανάστασιν τοῦ χωριάτη.

Γίνεται ἀνακωχὴ. Ὅμως οἱ δυὸ Ἐπανάστασεις ἐξακολουθοῦν κρυφὰ κι ἔντονα τὸν ἀγῶνα. Νέες κοινωνικὲς τάξεις δημιουργοῦνται, ποὺ ἀπειλοῦν τὴν κομμουνιστικὴ ἐπικράτηση. Ἀπὸ τὴν ἐλευτερία ποὺ δόθηκε στὸ χωρικὸ, γενήθηκε ἡ νέα τάξη τῶν κουλάκων. Αὐτοὶ ἐκμεταλέθονται τὸ φτωχὸ χωρικὸ, θησαυρίζουν στάρι καὶ χρήματα, γίνονται ὁλοένα κίντυνος τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἐλευτερία ποὺ δόθηκε στὸν ἔμπορον καὶ στὸ βιομήχανον, γενήθηκε ὁ νέπμαν, ὁ ἔμπορος δηλαδὴ καὶ ὁ βιομήχανος, ποὺ μὲ τὴν προστασία τῆς Ν. Ο. Π. πλουτίζουν ἀναίσχυντα. Ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν πολύπλοκων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν γενήθηκε ἡ πανίσχυρη, πολυέξοδη, καὶ κατ' ἀνάγκη συντηρητικὴ γραφειοκρατία. Αὐτὴ ἐπιβραδύνει καὶ νοθεύει τὴν κρατικὴ κομμουνιστικὴ διαχείριση τῆς ἔξουσας.

Τι πρέπει νὰ γίνει ; Πὼς μπορεῖ νὰ χτυπηθεῖ ὁ ἐσωτερικὸς τοῦτος κίντυνος ; Δυὸ μεγάλες ἀπάντησες ὑπάρχουν στὸ φοβερὸ τοῦτο ἐρώτημα. Δυὸ μεγάλοι ἀρχηγοὶ : Ὁ Τρότσκη, καὶ ὁ Στάλιν.

Ποῦ βαδίζουμε ; ῥωτᾷ ὁ Τρότσκη. Στὸν καπιταλισμὸ ἢ στὸ σοσιαλισμὸ ;

"Αν δὲν παταχοῦν, ἀμέσως τώρα, οἱ τρεῖς τούτες νεογέννητες τάξεις, ὕστερα, σὲ λίγο καιρὸ, θάνατο πολὺ ἀργά. Ἡ ὕπαιθρη χώρα, δηλαδή ὅλη σχεδὸν ἡ Ρωσία, θὰ πέσει στὰ χέρια τῶν κουλάκων. Οἱ πολιτείες θὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν νέπμαν καὶ τῶν γραφειοκρατῶν. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Στάλιν, φωνάζει ὁ Τρότσκη, στρέφεται ὀλοένα στὰ δεξιά, ἀπὸ τοὺς προλετάριους στοὺς ἀστοὺς, ἀπὸ τοὺς ἐργάτες στοὺς εἰδικεμένους προϊστάμενους, ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς χωρικοὺς στοὺς κουλάκους. Πρέπει νὰ στραφοῦμε ἀριστερά, ὁ ρυθμὸς νὰ ἐνταθεῖ. Πρέπει νὰ πιεστοῦν οἱ κουλάκοι νὰ πουλήσουν τὸ ἀποθηκευμένο στάρι ποὺ κρατοῦν ἀνεργὸ (900,000 τόνους). Πρέπει νὰ ἐπιβληθοῦν νέοι, μεγαλύτεροι περιορισμοὶ στὰ κέρδη τῶν νέπμαν καὶ τέλος πρέπει νὰ ξεκαθαριστῆ ἡ γραφειοκρατία. Ἐτσι θὰ βροῦμε τὰ χρήματα νὰ φέρουμε μηχανές, νὰ χρησιμοποιήσουμε δυνάμεις, νὰ ἐκμεταλεφτοῦμε τὶς πρῶτες μας ὕλες, νὰ βιομηχανοποιήσουμε τὴ Ρωσία. Ὁ ἐργάτης κι ὄχι ὁ χωριάτης πρέπει νάναί ὁ κύριος τῆς Ρωσίας. Γιατὶ ὁ ἐργάτης εἶναι ἀπὸ τὴ φύση κομμουνιστής, ἐνῶ ὁ χωριάτης εἶναι ἀπὸ τὴ φύση μικροαστός. Κι ἐπειδὴ ὅλοι σχεδὸν οἱ Ρώσοι εἶναι χωρικοί, ὁ χωρικός, σὰν θέλουμε νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ κομμουνισμός, πρέπει νὰ μετατραπῆ σὲ ἀγροτικὸ ἐργάτη. Πῶς; "Ἐνας μονάχα τρόπος ὑπάρχει: ἡ βιομηχανοποίησις τῆς γεωργίας. Ὁ Λένιν εἶπε: «Μονάχα ἅμα περιτυλιζοῦμε τὸ χωρικὸ μὲ ἠλεκτρικὰ σύρματα, θὰ τὸν κάνουμε κομμουνιστὴ».

Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐσωτερικὸ πρόγραμμα τοῦ Τρότσκη. Τὸ ἐξωτερικὸ του προγράμμα εἶναι τοῦτο: Ἡ Ρωσία, ἀπομονωμένη, δὲ μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνῃ ἀρχα κομμουνιστικὴ πολιτεία. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐντείνουμε τὴν προπαγάντα στὸ ἐξωτερικὸ καὶ νὰ ὀργανώσουμε ἐπαναστατικὰ τὸ παγκόσμιον προλεταριάτο.

Ὁ Στάλιν ξαμῶνει στὸ ἴδιο σημεῖο, ὅπου καὶ ὁ Τρότσκη: στὸ θρίαμβο τοῦ κομμουνισμοῦ. Μὰ ἡ διαφορὰ τους εἶναι διαφορὰ ἀρχῆς συνάμα καὶ ταχτικῆς.

Ὁ Τρότσκη λέει: Πρέπει, γιὰ νὰ θριαμβέψῃ ὁ κομμουνισμός, νὰ στραφοῦμε ἐν ἄντια στὸ χωρικὸ. Μονάχα ὁ ἐργάτης μπορεῖ νὰ γίνῃ κομμουνιστής. Ὁ Στάλιν, πιστὸς στη διδασκαλία τοῦ Λένιν, ἀπαντᾷ: Δὲν ὑπάρχει ἓνας χωρικός ὑπάρχον τριῶν εἰδῶν χωρικοί: 1) Φτωχοί, κι αὐτοὶ εἶναι δικοὶ μας. 2) Μεσαῖοι, κι αὐτοὶ πρέπει καὶ μποροῦν νὰ γίνουν δικοὶ μας. 3) Πλούσιοι, οἱ κουλάκοι, κι αὐτοὶ εἶναι ἐχτροὶ μας. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ κηρύξουμε τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ χωρικοῦ γενικά, παρὰ ἐναντίον τῶν κουλάκων μονάχα. Αὐτὸν τὸν πόλεμον, πρὶν δυὸ χρόνια, δὲν μποροῦσαμε νὰ τὸν κηρύξουμε, γιατί οἱ κουλάκοι μᾶς ἦσαν χρήσιμοι γιὰ τὴ μεγάλη καλλιέργεια τῆς γῆς. Δὲν εἶχαμε τότε ἰσχυρὰ τὰ δυὸ μεγάλα ὄπλα, ποὺ θὰ ἐξοντώσουν τοὺς κουλάκους—τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τὰ τεχνικὰ μέσα. Σήμερα ποὺ οἱ συνεταιρισμοὶ πῆραν τόση ἐνταση κι ἀποχοῦμε ὀλοένα νέες μηχανές, πολεμοῦμε, ἀκίντυνα πιά, τοὺς πλούσιους χωρικοὺς. Δὲν τοὺς δίνουμε ψῆφο, δὲν τοὺς κάνουμε εὐκολίες, τοὺς ἐπιβαρύνουμε μὲ φόρους.

Ὅμοια, στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, πρέπει νὰ μαστεῖ πολὺ συνετοί. Δὲν πρέπει νὰ διακιντυνέβουμε τὴν εἰρήνην μὲ ἐπέμβασες στὰ ἐσωτερικὰ ξένων κρατῶν, κἀνοντας ἐντονη προπαγάντα. Τὸ παγκόσμιον προλεταριάτο δὲν εἶναι ἀκόμη ὄριμον γιὰ ἐπανάσταση. Γιὰ τὴν ὥρα μιὰ εἶναι ἡ μεγάλη προπαγάντα: Νὰ ζεῖ καὶ νὰ εὐημερεῖ ἡ σοβιετικὴ Ρωσία.

Κι οἱ δυὸ τούτες, φαινομενικὰ ἀντίθετες ροπές, συνεργάζονται χωρὶς νὰ τὸ ξέρουν. Ὁ Στάλιν, χωρὶς τὸ βίαιον μαστίγωμα τοῦ Τρότσκη, ἴσως θὰ ὑποχωροῦσε περισσότερο στὴ σφοδρὴ πίεση τῶν κουλάκων καὶ νέπμαν. Ὁ Τρότσκη, ἂν

ἦταν στὴν ἐξουσία, θὰ ἦταν ἐπικίντυνος ἀπὸ τὴ βιαιότητα τοῦ ρυθμοῦ του. Οἱ δυὸ μαζί, ὁ ἓνας σὰν δράση, ὁ ἄλλος σὰν ἀντίδραση, δημιουργοῦν μιὰ συνετὴ καὶ συνάμα, ὅσο ἐπιτρέπει ἡ πραγματικότητα, τολμηρὴ συνισταμένη.

Τοῦτο εἶναι τὸ σοβαρότερον ἐσωτερικὸ πρόβλημα, σήμερα, τῆς Ρωσίας.

II. Ὁ δεύτερος κίντυνος ἔρχεται ἀπέξω: Εἶναι ὁ παγκόσμιος πόλεμος.

Τὰ τεχνικὰ μέσα τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου εἶναι ἀκόμη ἀσύγκριτα ἀνώτερα ἀπὸ τὰ τεχνικὰ μέσα ποὺ διαθέτει ἡ σοβιετικὴ Ρωσία. Πῶς ἡ Ρωσία θὰ φτάσῃ, καὶ ἀκόμη πῶς, θὰ ξεπεράσῃ βιομηχανικὰ τὸν καπιταλιστικὸν κόσμον, ἂν θέλει νὰ τὸν νικήσῃ; Ἡ νίκη πάντα στεφανώνει τὸ καθεστῶς, ποὺ ἐξασφαλίζει στὴν κοινωνία ἀνώτερον οἰκονομικὸ ἐπίπεδο.

Τὰ καπιταλιστικὰ κράτη θὰ δώσουν στὴ Ρωσία τὸν καιρὸ ν' ἀναπτύξῃ τὴ βιομηχανία της καὶ νὰ ἐκμεταλεφτῆ τὶς ἀστεῖρες πρῶτες τῆς ὕλης; Ἴδου τὸ σκοτεινὸν ἐρώτημα ποὺ ἀπασχολεῖ σήμερα ὅλους τοὺς Ρώσους, ἀπὸ τὸν πῶς ταπεινὸν ἐργάτη ὡς τὸ Στάλιν καὶ τὸν Τρότσκη. Εἰρήνη, εἰρήνη, τίποτε ἄλλο δὲ ζηταῖ σήμερα ἡ Ρωσία. Τρεῖς εἶναι οἱ μεγάλες ἐλπίδες, ποὺ ἴσως ν' ἀποτρέψουν ἀπὸ τὸν κόσμον τὸν νέο παγκόσμιον πόλεμον:

1. Ὁ στρατὸς τῆς Ρωσίας. Ὅσο ἰσχυρότερος εἶναι, τόσο οἱ καπιταλιστικὲς δυνάμεις τὸν ὑπολογίζουσι καὶ συλλογίζονται πρὶν ν' ἀποφασίσουν τὴν ἐπίθεσιν.

2. Ἡ ἔλλειψη ὁμοφωνίας στὰ καπιταλιστικὰ κράτη. Ὁ ἀστικὸς κόσμος δὲ μισεῖ μονάχα τὴ Ρωσία. Ἀλληλομισεῖται καὶ ἀλληλοὑποβλέπεται. Δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ βρεθοῦν καπιταλιστικὰ κράτη νὰ πάνε προσωρινὰ μὲ τὸ μέρος τῆς Ρωσίας γιὰ νὰ συντρίψουν τοὺς ἐχτροὺς των.

3. Ὁ φόβος ποὺ κρατᾷ τὰ ἀστικά κράτη μὴν τύχει καὶ ὁ καπιταλιστικὸς πόλεμος μετατραπῆ σὲ πόλεμον κοινωνικόν.

Τραγικὴ εἶναι ἡ θέσις καὶ τῶν δυὸ ἀντίπαλων κόσμων. Ὁ ἓνας ἀκόμη δὲν ὄριμισε καὶ ζηταῖ προθεσμία μερικὰ χρόνια εἰρήνης. Ὁ ἄλλος ποὺ ὑπερωρίμασε καὶ σχεδὸν ἀποσυνθέτεται, καταλαβαίνει μὲ δραματικὴ σαφήνεια, πόσο ὀλέθρια μπορεῖ νὰ τοῦ εἶναι ἡ εἰρήνη, καὶ πόσο ἕξ ἴσου ὀλέθριος μπορεῖ νὰ τοῦ εἶναι ὁ πόλεμος.

Ἀναπνέουμε, ἀστοὶ καὶ κομμουνιστές, ἓναν ἀέρα γιομάτο ἀγωνία. Ἐάν στὴν κρίσιμη τούτη στιγμή, ποὺ περνᾷ ἡ ἀνθρωπότητα, ἡ ἀπάντησις ἐξαριόταν μονάχα ἀπὸ τοὺς οἰκονομικοὺς παράγοντες, ἡ θέσις τῆς Ρωσίας θάταν δεινὴ. Μὰ ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἀστάθμητη, ἀνεξέλεγκτη δύναμις, αὐτὸ ποὺ ἐπιπόλαια τὸ λέμε, γιατί δὲν ξέρουμε πῶς ἀλλιῶς νὰ τὸ ὀνομάσουμε, Ἰδέα καὶ Πίστις. Αὐτὴ, στὶς κρίσιμες στιγμὲς τῆς ἱστορίας, δίνει τὴ νίκη. Ὅσοι μὲ ἀμεροληψία θεωροῦν τὴν ἀποσύνθεσιν, τὴν ἀδικίαν, τὴν ἀπιστίαν τοῦ ἐνὸς στρατόπεδου—τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴ δημιουργίαν καὶ τὴ φλεγόμενη πίστιν τοῦ ἄλλου στρατόπεδου, ξέρουν πῶς ἡ φοβερὴ τούτη δύναμις, ποὺ δίνει τὴ νίκη, εἶναι μὲ τὴ Ρωσία.

Ἐτσι ἀνάπνεα στὴ Μόσχα ἓναν ἀέρα ἀπειλῆς καὶ ἐλπίδας. Μήτε ἀπόλυτη ἐπικίντυνη αἰσιοδοξία ἀπλοϊκοῦ πιστοῦ, μήτε ἀπόλυτη ἐπικίντυνη ἀπαισιοδοξία λογιζομένου ἀπίστου. Ἐξῆρα πῶς, ὅπως κάθε δημιουργία, ἡ Ρωσικὴ μοῖρα—ἐπομένως ἡ μοῖρα ὅλων τῶν ἐργαζόμενων τῆς γῆς—ὑπόκειται σὲ ὅλες τὶς ἐποικεινὲς καὶ φωτεινὲς δυνάμεις. Ἐάν ὅλες οἱ γεναῖες ψυχὲς τῆς ἐποχῆς μας ἐπιθυμήσουν ἐντονα τὴ σωτηρία, ἡ σωτηρία θάρθει. Ἐάν λιγοψυχήσουν, ἡ σωτηρία

θ' ἀργήσει ἢ θάρσει μισερῆ. Ἐνωθα, στὴν κρίσιμη τούτη στιγμή τοῦ κόσμου, τὴν εὐθύνη τοῦ κάθε ἀνθρώπου.

Μέσα στὴ μεγάλη τούτη ἀνησυχία μου, μιὰ μέρα, στὴ Μόσχα, συνάντησα τὸν Παναίτ Ἰσραάτ. Βρισκόταν στὴν ἴδια ταραχὴ. Εἶχε πρὶν λίγες μέρες παρατήσει τὸ Παρίσι, τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ, κι ἐρχόταν μὲ ἀπληστία, ἀνησυχία κι ἐλπίδα, νὰ ἴδει τί γίνεται στὴ Ρωσία, κι ἂν ἀληθινὰ ἐδῶ μιὰ γενναία ψυχὴ μποροῦσε ν' ἀναπνέσει.

Μοῦ ἄρεσε, εὐτὸς ἀπ' ἀρχῆς, τὸ πρόσωπο του, τὸ λιγνὸ κι αὐλακωμένο, κι ἡ ἔκφραση τοῦ πολυβασανισμένου νικητῆ. Ὅλοι ξέρουμε τὴν ἥρωϊκὴ ἐποποιία τῆς ζωῆς του. Μέσα του χοχλάζει τὸ παράφορο, ἀλήτικο Κεφαλονίτικο αἷμα. Τὰ μάτια του λαχταροῦν νὰ ἴδουν, τὰ χέρια του λαχταροῦν ν' ἀγγίξουν ἀχόρταγα ὄλη τὴν ἐφήμερη τούτη ἀγαπημένη γῆς πού πατοῦμε. Πεινάει, δὲν ἔχει πού νὰ κοιμηθεῖ, γυρίζει τὸν κόσμον δουλέβοντας, γυμνητέβοντας, μεθυσμένος ἀπὸ εὐτυχία. Γιατὶ τοῦτο πρέπει καλὰ νὰ τονιστεῖ: Λίγοι ἄνθρωποι στὸν κόσμον στάθηκαν τόσο εὐτυχισμένοι ὅσο ὁ Παναίτ Ἰσραάτ. Γιατὶ ἡ δυνατὴ ψυχὴ του μετουσίωσε τὴν πείνα σὲ χορτασμὸ καὶ τὴ γυμνόποδη περιπλάνηση σὲ λεφτεριά. Ὅπου ὄλοι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι μπορούσαν νὰ χαθοῦν, ὁ Παναίτ Ἰσραάτ ἀνάπνευε βαθιά, μ' εὐγνωμοσύνη, τὸν ἄερα τοῦ κόσμου.

Ὅμοια τὸ ἔργο τοῦ Ἰσραάτ εἶναι ἀχόρταγη λαχτάρα ζωῆς, ἀγάπη σὲ ὅ,τι ὑπάρχει, ὑποφέρει καὶ ζεῖ. Εἶναι τὸ ἔργο του μιὰ πηγὴ πολυσάλεφτη, πού πηδαίει ἀπὸ τὴν ἁγιασμένη λάσπη, ὅπου ζοῦμε, καὶ χαίρεται τὸν ἥλιο.

Ὁ Ἰσραάτ δὲν εἶναι μῆτε διηγηματογράφος, μῆτε μυθιστοριογράφος. Εἶναι κάτι πολὺ πρὸ ἀνατολίτικο, πρὸ πρωτόγονο, πρὸ κοντὰ στὶς ἀπλὲς δυνάμεις τῆς γῆς καὶ τῆς ψυχῆς. Ὁ Ἰσραάτ, σὰν τοὺς ἀνατολίτες, κάθεται διπλογόνυτος, ἀκουμπᾷ ὄλος στὸ χῶμα καὶ ἀφηγᾶται. Σπάνια ἄνθρωπος ἀφηγήθηκε μὲ τόση χάρη καὶ δύναμη. Τὸν ἀκούμε κι ἡ γῆς μεγαλώνει. Ὁ Ἰσραάτ, Σουλτάνος τῆς Ἰσπανίας Ἀβδουραχμάν ἔλεγε στὸν ἀγαπημένο ποιητὴ του: «Ἰσάα, ὅταν σ' ἀκούω νὰ μιλάς, τὰ σύνορα τοῦ βασιλείου μου πλαταίνουν». Ὅμοια, γρικώντας τὸν Ἰσραάτ, νιώθουμε νὰ πλαταίνει τὸ βασίλειο μας—ἡ ψυχὴ. Ὁ Ἰσραάτ χαίρεται ν' ἀκούει τὴ φωνὴ του, χαίρεται νὰ θεωρεῖ τὴ ζωὴ νὰ γελάει καὶ νὰ κλαίει, καὶ τὴ μικρὴ ζεστὴ καρδιά του ν' ἀγαπάει καὶ νὰ φωνάζει. Δὲν ὑπηρετεῖ καμιὰ ἀφηρημένη ἰδέα. Ὅλες οἱ ἀφηρημένες ἰδέες ὑπηρετοῦν τὴ μεγάλη, ἀπλοϊκὴ ψυχὴ του. Δὲν εἶναι κομμουνιστὴς ἢ ἀστούς, ἐργάτης ἢ διανοούμενος. Ζεῖ πέρα ἀπὸ τὶς ἐφήμερες τοῦτες ἐτικέτες τῆς σύγχρονης φρασεολογίας. Εἶναι ἀπλούστατα ἡ ψυχὴ, πού μέσα σ' ἓνα ἀνθρώπινο σῶμα μάχεται γιὰ λεφτεριά.

Σήμερα ἡ μάχη αὐτὴ ὀνομάζεται κομμουνισμός: Ὁ Ἰσραάτ ἀκούει τὴ λέξη, καὶ πολεμᾷ νὰ τῆς δώσει τὴ θερμότητα τῆς καρδιάς του. Τὸν θυμάμαι ὅταν γυρίζαμε τὴ Ρωσία, πῶς περιφρονοῦσε τὸ λογικὸ διάγραμμα καὶ τὴν οικονομικὴ ἔκφραση τῆς ἰδέας. Ἐνα μόνον τὸν ἐνδιέφερε: ὁ ἄνθρωπος ὁ ζωντανός, ὁ θερμὸς λόγος, ἡ ἄμεση ἐπαφή. Στὸ Κίεβο, μερόνυχτα πολλὰ, ἀκούγαμε ἀνθρώπους—ἀπλοϊκοὺς ἐργάτες, Ἕλληνες, Ρουμάνους, Ρώσους—νὰ μᾶς διηγούνται τί εἶδαν τὰ μάτια τους στὴν ἐπανάσταση, πόσο πόνεσαν καὶ τώρα πῶς ζοῦν καὶ πῶς πιστέβουν. Ὁ Ἰσραάτ σκυμένος ἀκούει, ὄλη του ἡ καρδιά ἔτρεμε, ἀνέβαινε σιγὰ σιγὰ καὶ σχηματιζόταν μέσα του ὄλη ἡ Ρωσία, ἡ μαρτυρικὴ, ἡ αἱματωμένη, ἡ σταυρωμένη, ἡ μόνη ἐλπίδα τῆς γῆς.

WALTER KRANZ

Ο ΝΕΟΤΕΡΟΣ ΟΥΜΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

(Ὁ καθηγητὴς κ. Βάλτερ Κράντς, γνωστὸς ἀπὸ τὶς πολλὰς καὶ σπουδαῖες ἐργασίες του στὴν κλασικὴ φιλολογία, ἔγραψε ἐπίτηδες γιὰ τὴν «Ἀναγέννηση» τὴ μελέτη του αὐτῆ. Ἄνκαι ἔχουμε ἄλλη ἀντίληψη σὲ πολλὰ σημεῖα, ὅμως τὴ δημοσιέβουμε μὲ μεγάλη μας εὐχαρίστηση, γιὰ ν' ἀποχτήσουν οἱ ἀναγνώστες μας καθαρὴ εἰκόνα γιὰ τὴ σοβαρὴ προσπάθεια, πού κάνουν τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια οἱ νεότεροι κλασικοὶ φιλόλογοι τῆς Γερμανίας νὰ συγχρονίσουν τὴν ἐπιστήμη τους μὲ τὸ καινούργιο ἰδανικὸ τῆς παιδείας καὶ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης ζωῆς.)

Ὅσο μακριὰ κιὰν βρίσκεται ἀκόμα ἡ ἐποχὴ μας ἀπὸ τὸ σκοπὸ—καὶ ὅμως σ' αὐτὸν δίχως ἄλλο τείνει—νὰ γενηθοῦν κάποτε ἀπὸ τὸ χαλαρὸ ἀκόμη καὶ μέσα του διχασμένο σύνδεσμο τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν οἱ πραγματικὲς «Ἐνωμένες πολιτείες τῆς Εὐρώπης». Ὅστόσο ἡ Εὐρώπη εἶναι κιόλας σήμερα κάπως μιὰ ἐνότητα. Ὅχι μονάχα ἡ τεχνικὴ ξεπερνᾷ εὐκολὰ τόπο καὶ χρόνον, πηδαίει ὄλα τὰ σύνορα καὶ ἰσοπεδώνει πολλὰς διαφορὰς τῶν λαῶν—φυσικὰ ἐξαφανίζει ταυτόχρονα καὶ κάποιες πολύτιμες ἰδιοτυπίες—παρὰ καὶ παρουσιάζονται μέσα στὸ κάθε κράτος καὶ στὸν κάθε λαὸ ὁλότελα ὅμοιοι πολιτικοὶ ἀγῶνες καὶ ὅμοια προβλήματα πολιτισμοῦ. Ἔτσι ὁ ἀγῶνας ἀνάμεσα στὴ συντηρητικὴ καὶ στὴ σοσιαλιστικὴ θεωρία τῆς ζωῆς γίνεται σήμερα ὅμοιος ὅλα τὰ κράτη, ἀνκαὶ μὲ διαφορετικὴ μορφή καὶ διαφορετικὸ ἀποτέλεσμα κάθε φορὰ, ἔξαιτίας τῆς διαφορετικῆς τους κατάστασης. Τὸ ζήτημα γιὰ τὴ σχέση τῆς ἐκκλησίας μὲ τὸ κράτος ὑπάρχει παντοῦ, εἴτε φανερὰ εἴτε ὄχι. Τὸ πρόβλημα τῆς μόρφωσης τῆς νεολαίας καὶ τοῦ λαοῦ, πού εἶναι τόσο ἀποφασιστικὸ γιὰ τὸν πολιτισμὸ, φανερόνεται σὲ πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν ἴδια ἀπαράλαχτα μορφή. Καὶ εἰδικότερα τὸ ζήτημα πού μᾶς ἀπασχολεῖ καὶ πού εἶναι τόσο σπουδαῖο γιὰ τὸ μελλοντικὸ χαραχτήρα τῆς Εὐρώπης, δηλαδὴ ἡ σημασία τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὴ μόρφωση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, παρουσιάζεται ταυτόχρονα στὰ πρὸ διαφορετικὰ σημεῖα. Ἡ ὁμοιότητα αὐτῆ, πού ἔχουν τὰ προβλήματα, δικαιολογεῖ ἴσως νὰ μιλήσω ἐδῶ κάπως διεξοδικότερα γιὰ τὴν ἰδιαίτερη μορφή, πού πῆρε τὸ ζήτημα τοῦ κλασικισμοῦ στὴ Γερμανία, καὶ νὰ περιγράψω ἀπὸ ποιὲς ἀρχὲς πῆγασε ἡ καινούργια καὶ ἐλπιδοφόρα αὐτὴ κίνηση, πού ὅσο ἔχει σημασία κι γι' ἄλλους ἴσως λαοὺς ἔξω ἀπὸ τὸ γερμανικόν.

Κάθε περιγραφὴ γερμανικῶν καταστάσεων πρέπει σήμερα ν' ἀνατρέχει στὴν τεράστια καμπὴ, ὅπου μᾶς ἔφερε τὸ τέλος τοῦ παγκόσμιου πολέμου, μιὰ καμπὴ πού φυσικὰ τὴν προφήτεβαν κάποια σημάδια ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κιόλας τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1918—1920 μόνον πού ἔφερε στὸ φῶς τὴ γενικὴ πορεία τῆς πνευματικῆς ἀποσύνθεσης καὶ τὴν ἔκαμε φανερὴ, τὸ

μάτι όμως, που κοίταζε βαθύτερα, την παρατηρούσε από πολὺν καιρὸ σ' ὄλους τοὺς κύκλους τῆς πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς. Μὰ ἡ ἀπότομη ἀλλαγὴ τῆς μορφῆς τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ μας εἶχε ὥστόσο τεράστια ἀναταραχτικὴ ἐπενέργεια. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κάθε στοχαστικὸς ἄνθρωπος ἐνωθε τὴν ἀνάγκη νὰ κάνει ἐκεῖνο ποὺ ἀλλιῶς εἶναι συνειθισμένα τὸ ἔργο τοῦ φιλόσοφου : νὰ σκεφτεῖ βαθιὰ ἐπάνω στὴ βάση τῆς ὑπαρξῆς του. Ζητήματα τῆς ἀγωγῆς συζητιόντουσαν μὲ πάθος ὅσο ποτὲ πρὶν. Τὸ 1920 συγκαλέστηκε ἓνα ἐθνικὸ συνέδριο, ὅπου πήραν μέρος πολλὲς ἑκατοντάδες ἀπὸ τὶς πρὸ διάφορες προσωπικότητες τῆς Γερμανίας καὶ ὅπου παρουσιάστηκε ἓνα χάος ἀπὸ γνώμες ἀντιφατικῆς καὶ βαθύτατα διαφορετικῆς—ἓνα καθρέφτισμα πολὺ πιστὸ τῆς πνευματικῆς μας κατάστασης. Πολὺ μικρὸς ἦταν στὸ συνέδριο αὐτὸ ὁ ἀριθμὸς ὅσων πίστευαν, πὼς ἡ οὐμανιστικὴ μόρφωση, ἀποκτημένη μὲ τὴ σπουδὴ τῆς ἀρχαιότητος, εἶχε ἀκόμη κάποια ἀξία. Ὁ ἐθνουσιαστικὸς ὅμως λόγος τοῦ σημαντικοῦ παιδαγωγοῦ Ernst Goldbeck ἀνάγκασε ὄλους νὰ φερῶσιν πάλι τὴν προσοχὴ τους στὸ παλιὸ αὐτὸ βασικὸ ζήτημα. Μὲ τὴν ἡγεσίαν του γίνηκαν τοὺς ἑκόλουθους μῆνες στὸ Βερολίνο συγκεντρώσεις τῶν νεότερων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστήμιου καὶ τῶν σχολείων, ποὺ αὐτονομιάστηκαν «νεότεροι οὐμανιστῆς». Ὁ σκοπὸς τους ἦταν νὰ δώσουν στερεὴ βάση στὸ παλιὸ Γυμνάσιο—τὸ Γυμνάσιο ἦταν στὸ 19ο αἰῶνα ἡ κύρια καινούργια μορφή τοῦ ἀνώτερου σχολείου στὴ Γερμανία—γιὰ νὰ βαστάξει τὸ τολμηρὰ ὑψωμένο οἰκοδόμημα ἀκόμη καὶ μέσα στὸ ἀνακάτωμα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς συζήτησης καὶ αὐτοκριτικῆς τοῦ μικροῦ, βέβαια, αὐτοῦ κύκλου καταγράφηκαν σὲ μιὰ σειρά ἔργα. Ἀναφέρω μερικὰ : Paul Friedländer «Die Idee des Gymnasiums» (ἡ ἰδέα τοῦ Γυμνασίου), στὸ συλλογικὸ τόμο «Das Gymnasium und die Neue Zeit» (τὸ Γυμνάσιο καὶ ἡ νέα ἐποχὴ) Λειψία 1919, Paul Friedländer καὶ Walter Kranz, «Die Aufgabe der klassischen Studien an Gymnasium und Universität» (τὸ ἔργο τῶν κλασικῶν σπουδῶν στὸ Γυμνάσιο καὶ στὸ Πανεπιστήμιον) Βερολίνο 1922, Eduard Fränkel «Vom Werte der Übersetzung für den Humanismus» (ἡ ἀξία τῆς μετάφρασης γιὰ τὸν οὐμανισμό) στὸ ἔργο «Vom Altertum zur Gegenwart» (ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα στὸ παρὸν) Λειψία καὶ Βερολίνο 1922. Καὶ μερικὰ ἄρθρα στὸ συλλογικὸ ἔργο «Das Gymnasium» Λειψία 1926.

Τὸ ὄνομα «νεότεροι οὐμανιστῆς» «νεότερος οὐμανισμός» δὲ σημαίνει μιὰ ομάδα, ποὺ θάθελε νὰ ἐμφανιστεῖ σὺν ξεχωριστῇ, νὰ ποῦμε, σχολή, σὺν ἓνα ἰδιαιτέρο κόμα. Μάλιστα στὸ σημερινὸ ἐκπαιδευτικὸ ἀγῶνα τῆς Γερμανίας, ποὺ προκαλεσε τὸ Κράτος μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση, οὔτε ἀκούει πιά κανένας τὴ λέξη αὐτή. Ὅμως ἡ πραγματικὴ ἀπαίτηση, ποὺ κλείνει μέσα της καὶ ἐκφράζει ἡ λέξη αὐτή, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει γιὰ πάντα, ἡ ἀπαίτηση δηλαδὴ νὰ ξεετάσουμε τὸν ἑαυτὸ μας, ἂν ἡ ἀρχαιότητα ἔχει ἀκόμη, ὅπως γιὰ τὶς περασμένες γενεές, καὶ γιὰ τὴ σημερινὴ σύγχρονον ἀνθρωπότητα, σημασία, σὺν μέσο γιὰ τὴν ἀγωγή καὶ τὴ μόρφωση, καὶ μόνον ὅταν τὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ ἐπαινε ἀπόλυτα καταφατικὴ ἀπάντηση—ποτὲ ὅμως ἀπὸ θολὴ ἐξάρτηση ἀπὸ τὴν παράδοση—τότε μονάχα νὰ οδηγήσουμε τὴ νεολαία ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς περασμένες ἐποχές.

Τὸ ὄνομα ὅμως θυμίζει, συνδέοντας καὶ συνάμα χωρίζοντας, τὴ μεγαλύτερη ἐποχὴ τῆς γερμανικῆς πνευματικῆς ἱστορίας, τὴν ἐποχὴ τοῦ νέου οὐμανισμοῦ. Οὐμανισμός, νεοοουμανισμός, νεότερος οὐμανισμός. Καὶ οἱ τρεῖς λέξεις τὸ κη-

ρύνουν, πὼς τὸ ζήτημα γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ κεντρικὸ ζήτημα μιᾶς ὁλόκληρης ἐποχῆς ποὺ παίρνει ἓναν ὁλότελα καινούργιο δρόμο γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, ποὺ ἐμψυχώνεται ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ πνοὴ μιᾶς ὁλότελα καινούργιας ζωῆς. Οἱ Ἴταλοι καὶ γερμανοὶ οὐμανιστῆς τῆς Ἀναγέννησης καὶ τῆς Μεταρρύθμισης εἶχαν μπροστά τους τὸ γιγαντιαῖο ἔργο νὰ σπάσουν τὶς ἀποστεωμένες μορφῆς τῆς μεσαιωνικῆς σκέψης καὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἐκκλησίας. Ὁ γερμανικὸς νεοοουμανισμός χρειάστηκε νὰ ξανακάνει τὸν ἴδιο ἀπολεφερωτικὸ ἀγῶνα, τὴ φορὰ ὅμως αὐτὴ ἐνάντια στὸν ἀποστεωμένο ρασιοναλισμὸ τοῦ 18ου αἰῶνα. Ἡ δικὴ μας κίνηση τὴώρα ἔχει μπροστά της τὸ ἔργο νὰ γωνιστεῖ ἐνάντια στὴν τρομερὴ δύναμη τῆς τεχνικῆς καὶ τοῦ κεφάλαιου, καὶ στὸ πείσμα τῶν δυνάμεων τους ποὺ σφίγγουν καὶ ἀποροφοῦν ὅλα, νὰ ὑπερασπίσει, σὺν ἀνώτατο ἀγαθὸ, τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ ἐνὸς πλάσματος μορφωμένου σωματικὰ καὶ ψυχικὰ, πλούσιου, ποὺ νὰ στηρίζεται στὸν ἑαυτὸ του. Καὶ τὰ τρεῖς αὐτὰ κινήματα στηρίζονται σὲ μιὰ καινούργια θέση ποὺ παίρνουν ἀπέναντι στὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα, σὲ μιὰ νέα ἀποψη τῆς οὐσίας τῆς ἀρχαιότητος, ἀποψη ὅμως ποὺ φυσικὰ ἢ ἀκόλουθη ἢ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες γενεές πάλι τὴν ξεπερνῶσε. Καὶ ἴσα ἴσα ἐδῶ στηρίζεται ὁ σύνδεσμός μας μὲ τὸ νεοοουμανισμὸ καθὼς καὶ ἡ ἀντίθεση μας μ' αὐτόν. Ἡ ἀντίληψη του γιὰ τὴν οὐσία τῆς Παιδείας καθὼς καὶ γιὰ τὴν οὐσία τῆς ἀρχαιότητος ἦταν περιορισμένη. Ὁ νεοοουμανισμός τόνισε μονάχα τὸ αἰσθητικὸ στοιχεῖο. Κι ἔτσι συνέβηκε, ὥστε τὸ ἀνώτερο σχολεῖο ποὺ πρόσφερε ὁ νεοοουμανισμός στὸ ἔθνος σὺν τὸ μόνο μορφωτικὸ ἴδρυμα, δηλαδὴ τὸ νεοοουμανιστικὸ Γυμνάσιο, ὕστερα ἀπὸ μιὰ σύντομη δυνατὴ ἀκμὴ ἔσβυσε μέσα σὲ μιὰ διδασκαλία γλωσσικῆ, περιορισμένη μονάχα στὴ μορφῇ. Ἐνῶ εἶχε γενηθεῖ προπάντων ἀπὸ τὴ βαθειὰ ἀγάπη στὸν Ἑλληνισμὸ καὶ ἦταν ὁ τόπος τῆς εὐγενικῆς ψυχικῆς μόρφωσης, κατάντησε μὲ τὸ πέρασμα τοῦ 19ου αἰῶνα ἓνα ἀπλὸ καταναγκαστικὸ μέσο, ποὺ δὲν ἄφηνε πιά νὰ αἰστανθεῖ κανένας τίποτε ἀπὸ τὴν ἀγάπη ἐκείνη. Καὶ ὁ ἐθνουσιασμός ἔξφτυσε στὴν παγερὴ γραμματικομανία καὶ τυπολατρεία, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ τὴν ὅσο γίνεται ἀφοση χρησιμοποίησις ἐξωτερικῶν γλωσσικῶν κανόνων. Ἐτσι ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ μετάφραση, σὺν γραμματικὴ ἄσκηση, ἦταν στὸ τέλος ἡ ἀνώτατη ἀξία ποὺ ἤξερε τὸ Γυμνάσιο. Μεγάλια τμήματα τῆς νεολαίας ξεμακραίνανε μὲ λύπη καὶ ὀργὴ ἀπ' αὐτὸ τὸ «ἰδανικὸ τῆς μόρφωσης», τὸ Γυμνάσιο παραμεριζόταν ὅλο καὶ πρὸ πολὺ ἀπὸ ἄλλους τύπους σχολείων, ποὺ ὑποσχόντουσαν νὰ μεταδώσουν μιὰ καινούργια ρεαλιστικὴ μόρφωση. Εἶναι, βέβαια, τυπικὸ φαινόμενο στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος, οἱ ἐπίγονοι νὰ κρατοῦν στὸ χέρι τους μονάχα τὸ ἐξωτερικὸ φλούδι ἀπ' ὅ,τι ἡ ἡγετικὴ προσωπικότητα τοὺς κληροδότησε γιομάτο πολῦτιμο περιεχόμενο.

Μὲ τὸ ἀνώτερο σχολεῖο, τὸ σχολεῖο τῆς μέσης Παιδείας πάντα θὰ ἔχει σχέση τὸ ἀνώτατο σχολεῖο, τὸ Πανεπιστήμιον, ἐνὸς λαοῦ, ἐπειδὴ οἱ δασκάλοι προετοιμάζονται γιὰ τὸ ἐπάγγελμα τους στὸ Πανεπιστήμιον, καὶ ἀντίστροφα τὸ Πανεπιστήμιον δέχεται τοὺς μαθητῆς του ἀπὸ τὸ ἀνώτερο σχολεῖο, τὸ Γυμνάσιο. Καὶ τὸ σπουδαιότερο, ἐπειδὴ καὶ τὰ δυὸ εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς ὁρισμένης πνευματικῆς κατάστασης ἐνὸς λαοῦ. Ἐτσι ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ 19ου αἰῶνα—φτάνει νὰ ἐπισκοπήσουμε τὶς μεγάλες γραμμῆς της καὶ τὰ σπουδαιότερα ἀποτελέσματα της—δείχνει τὴν ἴδια ἔλλειψη γνήσιου οὐμανισμοῦ, ὅπως καὶ τὸ ἀνώτερο σχολεῖο. Μὲ ἀφάνταστη ὑπομονὴ δούλεβαν μέσα στὸν

πλατὸ κύκλο τῆς ἀρχαίας παράδοσης, χωρὶς ποτὲ νὰ θέσουν καὶ τὸ ἐρώτημα: γὰρ ποῖο σκοπὸ τελospάντων γινόταν ἡ ἐπίμονη αὐτὴ ἐργασία, ποιά ἀξία ἔχει ἡ διεισδυτικὴ μελέτη τοῦ πιὸ μικροῦ ζητήματος, τῆς πιὸ ἀδιάφορης λεπτομέρειας. Σ' ὅλες τὶς ἀρχαῖες ἐποχές, τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς κατάπτωσης, ἔδιναν τὴν ἴδια ἀξία. Μ' ἄλλα λόγια οὔτε κἀν ἔθεσαν οἱ φιλόλογοι τὸ ἐρώτημα γὰρ τὴν ἀξία τῆς δράσης τους, καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας ἄρχισε νὰ ἔχει δικὴ τῆς ξεχωριστὴ ζωὴ καὶ νὰ καταδυναστεύει τὸν ἄνθρωπο. Πιὸ εἰδικὰ ἡ ἀρώστεια νὰ καθαρίζουν φαινομενικὰ καὶ νὰ διορθώνουν τὰρχαία κείμενα μὲ ἔμπνευσεις τοῦ δικοῦ τους μυαλοῦ, ἔγινε γὰρ πολλὰς δεκαετηρίδες ἓνα γελοῖο, ἀλήθεια, σπὸρ, ποὺ δασκάλιοι καὶ μαθητὲς τοῦ ἀνώτατου σχολείου τὸ ἐχτελούσαν μὲ ζῆλο, σὰν τὸ ἀνώτερο ἔργο τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης. Ὁ «ἔξανθρωπισμὸς λοιπὸν τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης», νὰ ἓνας ὄχι λιγότερο σπουδαῖος σκοπὸς τοῦ νεότερου οὐμανιστικοῦ κινήματος.

Πῶς μπορούμε τώρα θετικὰ, καὶ μὲ πιότερο ὀρισμένη διατύπωση, νὰ δεῖξουμε τοὺς σκοποὺς τοῦ νεότερου οὐμανισμοῦ, ταυτόχρονα γὰρ τὸ ἀνώτερο καὶ τὸ ἀνώτατο σχολεῖο; Τὴν οὐσία του μπορούμε ἴσως νὰ τὴν ὑποδηλώσουμε σύντομα μὲ τὴν ἀκόλουθη διπλὴ σκέψη:

α'. Ποτισμένοι μὲ τὴν πεποιθὴση, πῶς οἱ Ἕλληνες τῆς πρώιμης καὶ τῆς ὄριμης ἐποχῆς ἦσαν οἱ δημιουργοὶ τοῦ ἀνθρώπινου—ἢ τὸ λιγότερο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ—πολιτισμοῦ καὶ πῶς μονάχα μὲ τὸ βάπτισμα στὶς πηγές τὶς ἴδιες τοῦ πολιτισμοῦ μπορούμε νὰ δημιουργήσουμε ξανά ἀληθινὸ πολιτισμὸ, ἀπαιτοῦν οἱ νεότεροι οὐμανιστὲς ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ διδασκαλία νὰ ζωντανέβουν τὶς αἰώνιες ἀξίες ποὺ ἔνσαρκώνονται στὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, σὰν ἔκφραση τῆς νεανικῆς ἀκόμη καὶ πρωτόγονης ἀνθρωπότητας, καὶ νὰ ἀποκαλύπτουν στὴν κάθε νέα γενεὰ τὸ δημιουργικὸ πνεῦμα, ποὺ περιέχεται μέσα στὰ ἔργα αὐτὰ. Τὸ περιεχόμενον αὐτὸ τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τῆς ποίησης καὶ καλλιτεχνίας, τῆς πολιτικῆς καὶ ἱστορικῆς σοφίας εἶναι τόσο μεγάλο, ὥστε κάθε γενεὰ μπορεῖ νὰ πάρει ὅ,τι εἶναι σύμφωνο μὲ τὸν ἑαυτὸ τῆς. Ποτὲ δὲ θὰ μπορέσει νὰ στερέψει ἢ βρούση. Μὰ ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι ἡ μίμηση τῆς ἀρχαίας μορφῆς καὶ οὐσίας. Μιὰ τέτλια μίμηση θὰ ἦταν πάντα ἄγονη καὶ μάλιστα εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνουμε τέτλιοι ποὺ ἦσαν οἱ ἄνθρωποι τῶν περασμένων ἐποχῶν, ἢ νὰ δημιουργήσουμε ἔργα ποὺ νὰ μοιάζουν μὲ τὰ δικὰ τους. Κάθε ὥρα τῆς πορείας τοῦ κόσμου εἶναι στὸ βάθος ἰδιότυπη καὶ ἀγύριστη. Τὸ βάπτισμα ὅμως στὸ πρῶτο ἔπος τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας—στὸν Ὅμηρον, στὴν πρώτη φιλοσοφία τῆς Εὐρώπης—στὴν πλατωνικὴ, στὴν πρώτη ἐπιστημονικὴ ἐξιστόρηση—στὴν ἱστορία τοῦ Θουκυδίδη, στὸ πρῶτο φανέρωμα τοῦ τραγικοῦ, ὅπως τὸ δίνει ἡ ἀτικὴ τραγωδία, στὶς αὐστηρὲς μορφές τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς τέχνης, μπορεῖ νὰ ξυπνήσει μέσα στὸν εὐπλαστο καὶ ἱκανὸ ἀκόμη γὰρ μόρφωση ἄνθρωπο δυνάμεις, ποὺ νὰ τὸν ἀνυψώσουν ὡς τὸ ἀνώτατο σημεῖο, ὅπου θὰ μπορούσε νὰ φτάσει, καὶ νὰ τοῦ γενήσουν τὴ λαχτὰρα νὰ δημιουργήσει καὶ αὐτὸς ἔργα ὄχι ἀνάξια τῶν ἔργων τῶν περασμένων ἐποχῶν, ἀνκαί, βέβαια, ὀλότελα διαφοροτικὰ στὴ μορφῆ.

β'. Ποτισμένοι μὲ τὴν πεποιθὴση, πῶς ἡ ἄμεση ἐπαφὴ δὲν μπορεῖ νὰντικατασταθεῖ μὲ καμιὰ ἔμμεση, θέλουν οἱ νεότεροι οὐμανιστὲς νὰ ξυπνήσουν τὶς δυνάμεις αὐτὲς, τὸ ἴδιο ὅπως γινόταν κι ὡς τώρα, μὲ τὴ σπουδὴ τῶν γλωσ-

σικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος στὸ πρωτότυπο τὸ ἴδιο. Μὰ ἡ ἀρχαία γλώσσα δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται, ὅπως τόσο συχνὰ ὡς τώρα, σὰν κάτι νεκρὸ, σὰν μιὰ συλλογὴ γλωσσικῶν κανόνων. Καὶ τὰ ἔργα, ποὺ εἶναι γραμμένα σ' αὐτὴν, δὲν πρέπει νὰ θεωροῦνται σὰν συμπλέγματα ἀπὸ προτάσεις, ποὺ πρόκειται νὰ τἀναλύσουμε ἢ, ἀκόμη χειρότερα, νὰ τὰ μιμηθοῦμε. Ἀπεναντίας ἡ ἐπίγνωση ποὺ ἀποχτήσαμε μὲ τὴ νέα γλωσσικὴ ἐπιστήμη, πῶς κάθε γλώσσα εἶναι ἓνα ζωντανὸ ἰδίωμα μὲ δικὴ του ψυχὴ καὶ δικὸ του πνεῦμα, κι ὅταν ἀκόμα μᾶς μιλάει μονάχα μὲ γραφτὴ παράδοση—ἢ ἐπίγνωση αὐτὴ πρέπει νὰ καθοδηγήσει καὶ τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία. Ἡ γραμματικομανία τοῦ ἀνώτερου σχολείου καὶ ἡ συχνὰ πολὺ ἐξωτερικὴ ἐξέταση τῆς ἀρχαίας γλώσσας στὸ ἀνώτατο σχολεῖο, στὸ Πανεπιστήμιο, πρέπει νὰ λείψουν ὀλότελα. Στὸν τόπο τους πρέπει νὰ μποῦν μιὰ ἐντατικὴ, γιομάτη ἀγάπη, καὶ ζωντανὴ ἐξέταση τῆς γλώσσας καὶ ἡ ἔμμεση προσπάθεια γὰρ τὴ σύλληψη τῆς ἰδέας ποὺ ἔρχεται στὸ φῶς μὲ τὴ λέξη, μὲ τὴν πρόταση καὶ μὲ τὸ ἔργο.

Ὁ δρόμος αὐτὸς τῆς ἀγωγῆς ποὺ θὰ φέρει στὶς πηγές τὶς ἴδιες τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν εἶναι, βέβαια, ἓνας εὐκόλος δρόμος. Ἀπεναντίας εἶναι μακρὸς καὶ δύσκολος, καὶ εἶναι φανερὸ πῶς πάντοτε ἓνα μικρὸ μονάχα μέρος τοῦ λαοῦ μπορεῖ νὰ φιερώσει τόσα χρόνια στὴν πνευματικὴ του μόρφωση. Μὰ ἂν οἱ μέλλοντες δὴλογοὶ τοῦ ἀποχτήσουν τὴν ἀληθινὴ αὐτὴ ψυχικὴ μόρφωση, τότε καὶ ἡ θέση τοῦ λαοῦ τοῦ ἴδιου δὲ θὰ εἶναι ἄσχημη. Μήπως θὰ ἦταν μολαταῦτα μπορετό, νὰ κάνουμε τὴν οὐμανιστικὴ αὐτὴ μόρφωση, ποὺ ὄνειρεβόμαστε, γενικὴ λαϊκὴ μόρφωση; Πρὶν ἀπὸ λίγο παρουσιάστηκε ἓνας θερμὸς ὑπέρομαχος τῆς ἰδέας αὐτῆς, ὁ φιλόσοφος Ernst Horneffer, ποὺ σ' ἓνα μικρὸ του ἔργο «Die Klassische Bildung als allgemeine Volksbildung» (ἡ κλασικὴ μόρφωση σὰν γενικὴ λαϊκὴ μόρφωση) ὑποστηρίζει τὴ σκέψη αὐτὴ. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἀρχαιότητα εἶναι γι' αὐτὸν οἱ θεμελιακοὶ στύλοι κάθε ἀγωγῆς ἢ, ὅπως λέει ὁ ἴδιος: «Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι τὸ σχολεῖο γὰρ τὴ θρησκεία, ὁ Ἕλληνισμὸς τὸ σχολεῖο γὰρ τὸν πολιτισμὸ. Καμιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς δυνάμεις δὲν μπορεῖ νὰ ἐγκαταλειφτεῖ». Προϋπόθεση γι' αὐτὸ θὰ ἦταν νὰ δοθοῦν στὴν πλατεῖα μάζα τοῦ λαοῦ τὰρχαία ἔργα σὲ μετάφραση, ὅπως γίνεται γὰρ τὴν παλαιὰ καὶ τὴ νέα Διαθήκη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μαρτίνου Λούθηρου. Καὶ μάλιστα νὰ μὴ διστάσουμε νὰ δώσουμε στὰ χέρια τῆς νεολαίας ἀπλοποιημένα μερικὰ ἀρχαία ἔργα. Φυσικὰ πρέπει ἡ ἀπλοποίηση αὐτὴ νὰ γίνῃ μὲ μεγάλη καλλιτεχνικὴ εὐαισθησία.

Αὐτὴ εἶναι ἡ σημερινὴ κατάσταση τοῦ προβλήματος τῆς οὐμανιστικῆς μόρφωσης στὴ σύγχρονη Γερμανία. Βέβαια τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ, ποὺ ἔχουμε ν' ἀντιμετωπίσουμε σχετικὰ μὲ τὴν ἀγωγή.

Τὶ ὁμοιότητες καὶ τί διαφορές, σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα ποὺ θέσαμε, ὑπάρχουν ἀνάμεσα Γερμανίας καὶ νέας Ἑλλάδας, δὲν πάει νὰ τὶς ἐκθέσω ἐγώ. Τοῦτο μονάχα λέω, πῶς καὶ σὲ μένα εἶναι φανερὸ, πῶς γὰρ τὴ νεότερη Ἑλλάδα τὸ πρόβλημα τῆς σχέσης τῆς μὲ τὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα εἶναι ζωτικὸ πρόβλημα μὲ ὀλότελα διαφορετικὴ σημασία, ἀπ' ὅ,τι εἶναι σὲ μᾶς τοὺς ἄλλους, ἐπειδὴ στὴν Ἑλλάδα τὰ περασμένα τῆς εἶναι τὸ μεγαλύτερο κομμάτι τῆς ἱστορίας τοῦ λαοῦ τῆς. Μὰ καὶ γὰρ τὸ γερμανικὸ λαὸ ἢ ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα εἶναι ἓνα οὐσιαστικὸ στοιχεῖο τῆς πνευματικῆς του ἱστορίας. Γιατὶ καὶ ἡ γερμανικὴ κλασικὴ λογοτεχνία δὲ θὰ γινό-

ταν ὅ,τι ἔγινε, δίχως τῆ βοήθεια τῶν Ἑλλήνων. Ἔτσι καὶ σοὺς δυὸ λαοὺς μπαίνει μπροστὰ τὸ ἴδιο ἔργο: νὰ μεταμορφώσουν τὸ βάρος τῆς παράδοσης σὲ κληρονομιά ζωντανή καὶ δημιουργική ζωῆς.

(Μετάφραση Χ. Κ.)

ΔΩΡΑΣ ΜΟΑΤΣΟΥ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ
ΧΡΟΝΟΥΣ ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ¹

Μέρος πρώτο.

Ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίας προσωδίας—Φύση τῆς νεοελληνικῆς ρυθμικῆς—Ὁ τόνος—Ἰαμβοί, τροχαῖοι, ἀνάπαιστοι—Στίχοι ὀξύτονοι, παροξύτονοι, προπαροξύτονοι—Συνήχηση καὶ ῥίμα—Τομή, χασμωδία, συνίχηση, καβαλίκεμα.

Οἱ μεταβολές πού γίνηκαν στήν ἑλληνική γλώσσα τοὺς τελευταίους αἰῶνες π. Χ. ἔφεραν καὶ μιὰ σημαντική ἐξέλιξη στήν ἀρχαία προσωδία. Τὸ σύστημα τῶν μακρῶν καὶ βραχέων χάθηκε καὶ μιὰ διαδοχή ἤχων δυνατότερων ἢ ἀδυνατότερων ἀποτέλεσε τὸν καινούργιο ρυθμὸ.

Τὸ κύριο στοιχεῖο, πού ἔδωσε στή νέα ρυθμική μιὰ ποικίλη μορφή, ἦταν ὁ τόνος. Ὁ τόνος τῆς ἀρχαίας γλώσσας ἦταν, ὅπως ὁ τόνος τῶν Ἰνδῶν, μουσικός, καὶ ἡ τονισμένη συλλαβὴ προφερόταν σὲ μιὰ νότα πιὸ ψηλὴ ἀπὸ τὴν ἄτονη. Ὁ νεοελληνικὸς τόνος, ὅπως ἀποδείχτηκε μὲ τὶς τελευταῖες φωνητικὲς ἔρευνες ἔχει, χωρία ἀπὸ τὸ ὕψος, καὶ ἔνταση καὶ μῆκος, καὶ ἡ τονισμένη συλλαβὴ εἶναι ταυτόχρονα πιὸ ψηλὴ, ἔντατικὴ καὶ μακριά.

Στὴ νεοελληνικὴ ποίηση οἱ τόνοι τοῦ στίχου, ἢ τόνοι ρυθμικοὶ, συμπέφτουν πάντα μὲ τοὺς τόνους τῶν λέξεων. Αὐτὸ ὅμως δὲ συνέβαινε στήν ἀρχαία προσωδία. Ἐκεῖ οἱ νόμοι, σύμφωνα μὲ τὴ μουσικὴ φύση τῆς γλώσσας, ὀδηγούσαν τοὺς στιχογράφους σὲ μιὰ ρυθμικὴ σύνθεση τοῦ στίχου ὀλότελα διαφορετικῆ.

Στὴ νεοελληνικὴ λαϊκὴ ποίηση σπάνια συμπέφτει ὁ ρυθμικὸς τόνος μὲ τὸν τόνο τῆς λέξης. Αὐτὸ ὅμως συμβαίνει, ἐπειδὴ ἡ λαϊκὴ ποίηση ἀποτελεῖται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ στίχους πού τραγουδιούνται, καὶ γιὰ αὐτὸ δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς νόμους τῆς νεοελληνικῆς ρυθμικῆς τοῦ στίχου.

Οἱ ρυθμικοὶ τόνοι ἐμφανίζονται σὲ διαστήματα κανονικά, κάθε δυὸ, κάθε τρεῖς ἢ κάθε τέσσερις συλλαβές. Δὲ μποροῦν νὰ μποῦν σὲ ὁποιαδήποτε συλλαβὴ τοῦ στίχου, χωρὶς νὰ βλάψουν σημαντικὰ τὴν ποιητικὴ ἀρμονία. Κι ἀκόμη, ἅμα

1. Ἡ μελέτη αὕτη εἶναι συνοπτικὴ καὶ ἀπόλυτα ἀντικειμενικὴ. Δὲν εἶναι οὔτε κριτικὴ οὔτε καὶ αἰσθητικὴ ἐπισκόπηση. Δείπει σὸν τόπο μας μιὰ στιχογραφικὴ, πού θὰ βοηθήσει τὸν ἀναγνώστη στὴ μετρικὴ μελέτη τῶν ἔργων, καὶ πού θὰ χρησιμεύσει καὶ στὰ σχολεῖα καὶ στοὺς φοιτητὲς γιὰ βοήθημα στήν ἀνάλυση τῶν ποιητῶν. Τόμοι ὀλόκληροι ἔχουν γραφῆ σὲ ἄλλα μέρη γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ στίχου. Στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχουμε παρὰ κάποια ὀλιγοσέλιδα σημειώματα μερικῶν ποιητῶν, πού τὶς περισσότερες φορὲς εἶναι ἀποκλειστικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἰδιαίτερης τεχνοτροπίας τοῦ καθενός.

Ἡ μελέτη μου τούτη εἶναι τὸ σχέδιο ἑνὸς πλατύτερου ἔργου μου, πού ἐλπίζω σύντομα νὰ δημοσιέψω.

προσέξουμε τὰ κανονικὰ διαστήματα, πού μᾶς δίνουν οἱ ρυθμικοὶ τόνοι σὲ κάθε στίχο, θὰ ἴδοῦμε πὼς τὰ διαστήματα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ τὰ μέτρα τῆς ἀρχαίας προσωδίας ἐξελιγμένα καὶ σύμφωνα μὲ τὴ φύση τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας.

Ἔτσι ἔχουμε στίχους ἰαμβικοὺς μὲ τοὺς ρυθμικοὺς τόνους στὶς ἄρτιες συλλαβές:

υ' υ' υ' υ' υ' υ' υ' υ'
Χωρὶς νερό, χωρὶς ψωμί, δυὸ νύχτες καὶ δυὸ μέρες (Ζαλοκώστας)

Τροχαῖκοὺς μὲ τοὺς ρυθμικοὺς τόνους στὶς περιττές:

υ υ υ υ
Τοῦ πατέρα σου δταν ἔλθεις
Δὲ θὰ ἴδεις παρὰ τὸν τάφο (Σολωμός)

Ἀναπαιστικοὺς μὲ τὸ ρυθμικὸ τὸνο σὲ κάθε τρίτη συλλαβή:

υυ υυ υυ υ
Σὰν κρυστάλι κυλᾷ τὸ ποτάμι
Τὸ παιδί τὸ θωρεῖ καὶ γελᾷ (Βιζυηνός)

Ὁ νόμος τοῦ τόνου τοῦ ρυθμικοῦ ἔχει γίνεϊ τόσο ἰσχυρὸς μέσα στὸ ρυθμὸ τοῦ στίχου, πού συχνὰ παραβιάζει τοὺς νόμους τοὺς γραμματικοὺς καὶ ἔτσι βλέπουμε στήν ποίηση λέξεις τονισμένες ἐκεῖ πού δὲ θὰ τὸ δεχτεῖ ποτὲ ὁ πεζὸς λόγος.

Οἱ ἥλιοι σέρνουν πλάνητες, κομήτες σέρνουν χίλιους,
Κι οἱ πλάνητες ἀντίστροφα, καὶ οἱ κομήτες ἥλιους (Χριστόπουλος)

Ἄν ὁ ποιητὴς ἄφηνε τὴ λέξη πλάνητες κανονικὰ τονισμένη, ὁ ἰαμβικὸς στίχος θὰ ἦταν στραβός, γιὰτὶ οἱ ρυθμικοὶ τόνοι θὰ πέφτανε σὲ περιττές συλλαβές.

Πολὺ συχνὰ τόνοι ρυθμικοὶ ὑπάρχουν μέσα στὸ στίχο καὶ ἐπάνω σὲ συλλαβές πού δὲν εἶναι τονισμένες. Πειράματα φωνητικῆς στὸ γραμμόφωνο ἢ καὶ μιὰ ἀπλὴ ἀκουστικὴ προσοχὴ μᾶς δείχνει, πὼς μιὰ μακριὰ λέξη ὅπως π. χ. ἡ λέξη «κατατυρανισμένος» ἔχει, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τόνο τῆς παραλήγουσας, ἕνα δεῦτερο τόνο πολὺ πιὸ ἀδύνατο στὴ δεύτερη συλλαβὴ τα. Αὐτὸς ὁ τόνος ὁ ἀόρατος στὸ μάτι καὶ αἰσθητὸς στ' αὐτὶ μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ τόνος φωνητικός.

Τέτοιους τόνους φωνητικοὺς βρίσκουμε ἀπειρους καὶ στήν παλιὰ:

παράγμιστοτράχηλος καὶ μόρφπροσωπάτος (Πτωχοπρόδρομος)

καὶ στή νεότερη ποίηση. Ἐνας δεκαπεντασύλλαβος τοῦ Χριστόπουλου ἔχει δυὸ μόνο τόνους ρυθμικοὺς ὄρατους, καὶ ἄλλους δυὸ φωνητικούς:

Ὁ δέκαπιθαμόγλωσσος, ὁ κάκοσκινομάτης (Ἐρωτας ἀπολογούμενος)

Τὸ ἴδιο καὶ στὸ Βηλαρά:

Τὰ κράμπολαχανόφυλλα, γυρόστρογγυλωμένα (Βατραχομονομαχία)

Καί στοὺς νεότερους :

Καί τοῦ Λευκάτα ἢ θάλασσα ἢ μάκραντιλαλούσα

(Γρυπάρη Σαυφῶ)

Μιά δυσάρεστη ἐντύπωση προξενεῖ στ' αὐτὶ ὁ ρυθμικὸς τόνος, πού πέφτει ἐπάνω σὲ μονοσύλλαβη λέξη, πού θάπρεπε νὰ περνοῦσε ἀπαρατήρητη μέσα στὴν ἔννοια τοῦ στίχου. Ὁ ρυθμικὸς τόνος πού ἀναγκάζει λίγο τὴ φωνὴ ν' ἀνεβαίνει στὴ συλλαβὴ τὴν τονισμένη, ἀνεβάζοντας ἔτσι μιὰ μονοσύλλαβη λέξη ἀσήμαντη μέσα στὸ στίχο; δίνει μιὰν ἐντύπωση γελοία καὶ χαλάει τὴν ἀρμονικὴ σύσταση τοῦ στίχου. Οἱ βυζαντινοὶ ποιητὲς ἔχουν ἀπειρες τέτιες ἀτέλειες. Σκλάβοι τοῦ σχολαστικισμοῦ δὲν ἀφήνουν ἐλεύθερη τὴν ποιητικὴ τους ἔμπνευση, καὶ οἱ στίχοι τους εἶναι παραγεμισμένοι μὲ λέξεις πού δὲν προσθέτουν τίποτα στὴν ἔννοια, μὰ πού μπαίνουν στὸ στίχο μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν. Τὰ γὰρ, τὰ δέ, τὰ οὖν, τὰ καὶ πηγαινοέρχονται μέσα στοὺς στίχους χωρὶς νὰ ἔχουν κανένα λόγο.

εἰ δὲ καὶ ὅσον ἀπορεῖς, καὶ οὐκ ἔχεις τί νὰ δώσης

(Σπανέας)

οὐκ εἶχον οὖν ὁ δύστηνος, τὸ τί προσαγαγεῖν σε

(Πτωχοπρόδρομος)

Κι ἀργότερα ἀκόμα :

Εἶχασι δὲ πέντε υἱούς, δὲν εἶχαν θυγατέρα

Ἐάν ἐγγαστρῶθη ἡ Ἄννα δὲ, Ἄνδρόνικος προστάζει.

Τέτια παραδείγματα βρίσκουμε ἀκόμη καὶ στοὺς καλύτερους στιχογράφους :

Ἄνεκυπτεν ὄπισθεν τοῦ τηλεβόλου

Καὶ πίπτουν τὰ χῶματα τῶν προμαχῶνων

(Ζαλοκώστας)

Ἔτσι λοιπὸν τὸ κύριο στοιχεῖο τοῦ νεοελληνικοῦ στίχου εἶναι ὁ τόνος, πού ξαναγυρίζει πάντα σὲ κανονικὰ διαστήματα—ἢ καὶ κάποτε σὲ ἀκανόνιστα—καὶ δημιουργεῖ τὸ ρυθμὸ. Μὰ καὶ κάτι ἀκόμη διακρίνει τὴν καινούργια μετρικὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαία προσωδία. Μιά πού βραχέα καὶ μακρὰ δὲ διακρίνονται πιά καὶ πού δυὸ βραχεῖες συλλαβὲς δὲν κάνουν μιὰ μακρὰ, ὁ ἰσοσυλλαβισμὸς τῶν βεδικῶν καὶ λεσβιακῶν στίχων γίνεται πάλι κύριος ὄρος στὴ νεότερη ποίηση.

Οἱ στίχοι διακρίνονται ἀκόμη σὲ δεξύτονους, παροξύτονους ἢ προπαροξύτονους, ἀνάλογα μὲ τὸν τελευταῖο ρυθμικὸ τόνο, ἃν πέφτει στὴ λήγουσα, παραλήγουσα ἢ προπαραλήγουσα. Ὁ στίχος π. χ. «Καὶ σάν πουλι πετῶ» εἶναι δεξύτονος. Ὁ στίχος : «Τὸ γαλανό σου μάτι» εἶναι παροξύτονος. Κι ὁ στίχος : «Πέρα τὸ μαῦρο σκόρπισε» εἶναι προπαροξύτονος.

Ἡ τονισμένη παραλήγουσα στὸ στίχο δείχνει τὸν τελικὸ ρυθμὸ τοῦ στίχου, γι' αὐτὸ καὶ ὁ στίχος ὁ παροξύτονος εἶναι ὁ στίχος, πού παίρνεται γιὰ βάση, καὶ θεωρεῖται ἡ πλέρια μορφή τοῦ στίχου. Ὁ δεξύτονος εἶναι στίχος κολοβός, καὶ ὁ προπαροξύτονος περιτοσύλλαβος.

Ὅταν μετροῦμε τὶς συλλαβὲς ἐνὸς στίχου, παίρνουμε γιὰ βάση τὸν παροξύ-

τονο. Ἔτσι οἱ στίχοι πού ἀναφέραμε πῶς εἶναι καὶ οἱ τρεῖς ἑφτασύλλαβοι, μὲ τὴ διαφορά πὼς ὁ πρῶτος : «Καὶ σάν πουλι πετῶ» εἶναι ἑφτασύλλαβος κολοβός, ὁ δεύτερος : «Τὸ γαλανό σου μάτι» εἶναι ἑφτασύλλαβος σωστός, καὶ ὁ τρίτος : «Πέρα τὸ μαῦρο σκόρπισε» εἶναι ἑφτασύλλαβος περιτοσύλλαβος.

Ρίμα καὶ συνήχηση. Στὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνα ἡ ἰταλικὴ μίμηση ἔφερε στὴν Ἑλλάδα τὴ μόδα τῶν ποιημάτων μὲ στίχους ὁμοιοκατάληκτους, πού πήρανε τὸ ὄνομα «Ριμάδα». Μὰ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 15ο αἰῶνα, στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ (5ο καὶ 6ο αἰῶνα μ. Χ.) μιὰ ἀόριστη καὶ ἀκατάστατη συνήχηση βρίσκεται μέσα στοὺς στίχους τῶν ὑμνογράφων :

Ἡ παρθένος σήμερον
Τὸν ὑπερούσιον τίκει
καὶ ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον
Τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει.
Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων
Δοξολογοῦσι,
Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος
Ὀδοιποροῦσι,
Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
Παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰῶνων Θεός.

(Ρωμανός)

Χαῖρε βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς
Χαῖρε ὕψος δυσανάβατον καὶ ἀνθρώπων λογισμοῖς κ.τ.λ.

Μέλλοντος Συμεῶνος
Τοῦ παρόντος αἰῶνος κ.τ.λ.

Τέτιες ἀόριστες ρίμες βρίσκουμε καὶ στὸν Πτωχοπρόδρομο :

Ἐξισωμένη πρὸς τὰς σὰς λαμπρὰς εὐεργεσίας
Τὰς γενομένας εἰς ἐμὲ τοῦ κράτους σου παντοίας.

(στ. 3—4)

Καὶ παρακάτω :

Τὰ μάραμα ἠφανίσθησαν, ὁ πάτος συνεπτώθη
Τὰ κεραμίδια ἐλύθησαν, τὸ στέγος ἐσαυρώθη

(στ. 76—77)

Καὶ στοὺς ἀρχαίους ἀκόμη :

Ἐγνωκα γὰρ δὴ φωτὸς ἠπατημένη
Καὶ τῆς παλαιᾶς χάριτος ἐκβεβλημένη

(Σοφοκλῆς)

Ὅμως ὅλα αὐτὰ χωρὶς ἄλλο εἶναι τυχαία.

Γιὰ τὴ γέννηση τῆς ρίμας ὁ ἀβὰς Léon Bellanger στὸ βιβλίο του : «Études historiques et philologiques sur la rime» μᾶς δίνει δύο ἐκδοχὰς : τοῦ Jean Le

1. Ὁ παροξύτονος στίχος μόνο στὸν τροχαῖκὸ στίχο δίνει μιὰ πλέρια μορφή τοῦ μέτρου. Γιατί, ἀφοῦ ὁ τόνος βρίσκεται στὴν προτελευταία συλλαβὴ τοῦ στίχου, ἔχουμε καὶ τὴν ἄρση καὶ τὴ θέση τοῦ τελευταίου τροχαίου.

Στὸν ἰαμβικὸ καὶ στὸν ἀναπαιστικὸ παροξύτονο τὸ μέτρο βρίσκεται νάναι κολοβὸ, ἐπειδὴ ὁ τόνος πέφτει στὴν προτελευταία συλλαβὴ τοῦ στίχου, καὶ ἔτσι ἡ τελευταία συλλαβὴ ἀναγκαστικὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ ἐνὸς ἰάμβου ἢ ἐνὸς ἀνάπαιστου κολοβοῦ.

Maire de Belges ποιητή του 16^{ου} αιώνα, που είναι πιο πολύ άσπαστος παρά πιθανή, και του Deimier που την υποστήριξε και στο 19ο αιώνα ο Raynouard. Σύμφωνα με τη γνώμη του Deimier οι Τρουβέροι είχαν πάρει τη ρίμα από τους Προβηγκιανούς, κι οι Προβηγκινοί πάλι από τους Άραβες. Στην Άραβική ποίηση τη βρίσκουμε για πρώτη φορά στα τέλη του 5ου αιώνα. Ο Guyau ισχυρίζεται, πώς η ρίμα εφευρέθηκε για να δείχνει πιο έντονα τον τελευταίο χρόνο του στίχου και για να διακρίνεται έτσι πιο καθαρά ο ένας στίχος από τον άλλο. Ισχυρίζεται ακόμη, πώς από τη λέξη «ρυθμός» γενήθηκε η λέξη «ρίμα» και μās παραπέμπει στον Joachim du Bellay, που στο 16ο αιώνα έγραφε «la rhytme».

Από την Προβηγκία πέρασε η ρίμα στην Ίταλία και από την Ίταλία στην Ελλάδα.

Οι Βυζαντινοί ως τα μέσα του 15ου αιώνα άγνοούν ή κάνουν πώς άγνοούν τη ρίμα. Γι' αυτούς είναι, φαίνεται, ένα στολίδι βάρβαρο και περιτό για το στίχο. Κι οι μεταφράσεις και μιμήσεις των τραγουδιών της Δύσης, ιδιαίτερα του κύκλου της Στρογγυλής Τράπεζας είναι στιχουργημένες δίχως ρίμα. Ένω στη Δύση ο Chrestien de Troyes από το 12ο αιώνα έδινε στίχους ομοιοκατάληκτους, και πριν απ' αυτόν η Cantilene de St Eulalie είναι φτιασμένη με συνηχήσεις. Τα πρωτότυπα βυζαντινά έργα, όπως του Πτωχοπρόδρομου, του Σπανέα, του Μιχαήλ Γλυκά, είναι γραμμένα δίχως ρίμες.

Το 15ο και 16ο αιώνα, προπάντων με τη βενετσιάνικη κατοχή, η Ίταλική επίδραση φέρνει οριστικά τη ρίμα στην Ελλάδα, κι οι στιχουργοί καταγίνονται να δώσουν την καινούργια μορφή στα παλιά κείμενα. Η Ίστορία της Σουσάνας ήταν με βεβαιότητα γραμμένη το 14ο αιώνα κι ο Μάρκος Δεφανάρας μās την ξανακαινουργιώνει στα μέσα του 16ου με ρίμες και συνηχήση. Το ίδιο γίνηκε και με πολλά τραγούδια του κύκλου του Διγενή Ακρίτα, με την Ίστορία του Βελισάριου του Γεωργιά, με το ρωμάντσο του Ήμπεριου και της Μαργαρώνας, όπου βρίσκουμε τους στίχους 9 και 10

Τόν είχα δει και μ'ότυχεν άπλά διαγεγραμμένον
Βούλομαι να τον βάλω γ'ώ εις τό ριμαρισμένον

και με την Ίστορία του Αλεξάνδρου (έκδ. Ζάκυνθος 1529). Το πρώτο έργο που σώζεται σε στίχους ριμαρισμένους είναι ένα ποίημα του Γεωργίου Αιμουότου γραμμένο μεταξύ 1461 και 1475 σε στίχους τροχαϊκούς. Είκοσι χρόνια άργότερα ξαναβρίσκουμε τη ρίμα στην Πανώλη της Ρόδου, στο ρωμάντσο του Βελισάριου, και στην καταστροφή της Κρήτης του Σκλάβου γραμμένη έπειτα από το 1508.

Οι ρίμες μπαίνουν πολύ άπλά στη βυζαντινή και κρητική ποίηση. Κάθε στίχος ομοιοκατάληκτεϊ με τον άμέσως άκόλουθο. Τα παιγνίδια της σύγχρονης τους εποχής στη Δύση της σχολής των théotriciens π.χ. δε βρίσκουν καμιά άπήχηση στην Ελλάδα. Από τα ποιήματα με ορισμένη μορφή (ballades, rondeaux) μόνο το σονέτο βρίσκει οπαδούς στην Ελλάδα.

Όπως ο ρυθμικός τόνος το ίδιο πολύ συχνά και η ρίμα έχει την ίδια όληθρια επίδραση στις λέξεις. Τις φτιάχνει τις λέξεις όπως της συμφέρει και κάνει άνω κάτω τη γραμματική:

Πολλοί παρέκει μαχηταί ιδρώνουν εις γεφύρας
Κατασκευήν, αν και σκληρά τους βασανίζει πείνη
Έπίτηδες δ' άκάμαντον τό πυρ παρέκει σβύνει
Τόν πάταγον της σφύρας

(Ζαλοκώστας)

... Ένας μου συναδελφός
Όπου έχει κάποιον λόγον να συχάινεται τό φως

(Σούτσος)

Μιλήσαμε παραπάνω για τη συνηχήση, χωρίς να δώσουμε τον όρισμό της. Η συνηχήση, ή assonance των Γάλλων, είναι ή πρώτη μορφή της ρίμας, όπου μόνο τα φωνήεντα της τελευταίας λέξης του στίχου είναι όμοια με τα φωνήεντα της τελευταίας λέξης του επόμενου. Συνηχήσεις βρίσκουμε άφθονες στη λαϊκή ποίηση, στους στιχουργούς της τελευταίας βυζαντινής εποχής και στα κρητικά τραγούδια:

Άχώρου γάμος γίνεται
Κόρη ξανθιά παντρεύεται

(Δημοϊκό)

Να βγει στ' άγνάντιο να τη δώ
Δέν είμαι όφιος να την πιώ

(Δημοϊκό)

Πως του Άμηνά ή μάνα
Τάμηρά στείλεν κατάρα

(Διήγηση Διγενή, Περίοση)

Κι ή φορεσιά που φόρειεν ήτον άσπρη
Κι έλαμπε σαν τον ουρανό με τ' άστρη

('Η όμορφη βοσκοπούλα)

Συνηχήσεις βρίσκουμε και στους σύγχρονους και μάλιστα στους όπαδούς του ελεύτερου στίχου.

Τομή. Χασμωδία. Συνίχηση. Καβαλίεμα. Ο πολυσύλλαβος στίχος που δε μπορεί να διαβαστεί με μιá πνοή έχει τομή. Η τομή δεν έχει πάντα μιάν όρισμένη θέση στο στίχο. Μιá δεύτερη τομή, που χωρίζει το πρώτο ήμιστίχιο σε δυό μικρότερα κομάτια βρίσκεται συχνά στο δεκαπεντασύλλαβο και στη δημοτική ποίηση και στα έργα των σοφών στιχουργών. Αδτή ή δεύτερη τομή έχει πάντα σκοπό να προξενεί μιάν έντύπωση άνάλογη με το συναίσθημα που θέλει να μεταδώσει ο ποιητής:

Λαλεί πουλί, | παίρνει σπειρί, || κι ή μάνα τό ζηλέβει
(Σολωμός)

Μά μιá Λαμπρή, | μιá Κυριακή, || μιá πίσμηνη ήμέρα
(Δημοϊκό)

Χασμωδία γίνεται στη συνάντηση δυό φωνηέντων, που άποτελούν δυό χωριστές συλλαβές.

Συνίχηση γίνεται όταν δυό ή τρία φωνήεντα προφέρνονται μαζί σε μιá συλλαβή.

1. Ο Σολωμός έπειτα από τη δημοσίεση του Ύμνου «Εις την Έλευθερίαν» μās λέει: «Τό τιμή είναι ομοιοκατάληκτο με τό πολλοί, τό κακός με τό τυφλός, τό έχθές με τό πολλαίς».

Χασμωδία μπορεί να υπάρξει είτε μεταξύ του τελευταίου φωνήεντος μιάς λέξης και του αρχικού τῆς ἐπόμενης, είτε στη μέση τῆς λέξης :

Τὸ φοβερὸ, τὸ ὑστερνὸ τῶν ἀνδρειωμένων βράδου

(Ζαλοκώστας)

Λάβε ὅποι—αν θελήσης

(Π. Σοῦτσος)

Στὴν βυζαντινὴ ἐποχὴ οἱ στιχουργοὶ δὲ δίνουν καμιά προσοχὴ στὶς χασμωδίες καὶ στὶς συνιζήσεις. Μεταχειρίζονται χασμωδίες καὶ συνιζήσεις ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη ποὺ παρουσιάζει ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν. Τὸ **αι** τοῦ **και** πότε ἐνώνεται μὲ τὸ ἀρχικὸ φωνήεν τῆς ἐπόμενης λέξης καὶ πότε προφέρεται χωριστὰ :

Καὶ ἂν ποιήσης τίποτε καιᾶν μᾶς παρηγορήσης

(Σπανέας)

τὸ **ια** τοῦ **διά** ἀποτελεῖ πότε μιὰ συλλαβὴ καὶ πότε δυό :

Οὐ ψέγει φρόνιμος ποτὲ τινὰ δι—ἄ πτωχείαν

Οὐδὲ τὸν πλούσιον ἐπαινεῖ διὰ πλησμονὴν χρημάτων.

(Σπανέας)

Καὶ γενικὰ τὰ βυζαντινὰ ἔργα εἶναι γεμάτα τέτιες ἀτέλειες :

Νὰ δηγηθῶ ἀφήγησιν αὐτοῦ τοῦ Ἡμερείου

(Ἡμερείος καὶ Μαργαρώνα)

* Ἄρμα ἀνδρὸς ἐφόρεσεν, ἀποτολμιάς ζωνάριν

(Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα)

Στὴν Κρητικὴ ἐποχὴ οἱ χασμωδίες γίνονται ὄλο καὶ πιὸ σπάνιες. Βρίσκουμε ὅμως ἀρκετὲς ἀκόμη στὴ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, ποὺ γράφτηκε πιθανότατα στὰ 1535.

* Ω Ἀβραάμ, ὦ Ἀβραάμ, τί εἶναι τὰ δηγάσαι

(στ 95)

* Ω θεὲ καὶ δὲν εἰμπορεῖ εἰς δοῦλος νὰ τὰ μάθει

(στ. 619)

* Ὅσο προχωροῦμε τόσο κι οἱ χασμωδίες γίνονται πιὸ σπάνιες. Στὸν Ἐρωτόκριτο (τέλη 16ου αἰώνα) στὴν Ὀμορφὴ βοσκοπούλα (17 αἰώνας) στὴν Ἐρωφίλη (17ος) οἱ συνιζήσεις εἶναι ἀφθονες κι οἱ συνηχίσεις ἐλάχιστες. Ἡ Ἱταλικὴ ἐπίδραση ἀπλώνεται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, μόνον οἱ ποιητὲς τῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Πόλης ἐξακολουθοῦν νὰ περιφρονοῦν τοὺς βασικοὺς αὐτοὺς φωνητικούς κανόνες, σὲ σημεῖο νὰ χωρίζουν καὶ τὶς δίφθογγες ἀκόμη, ὅταν τοὺς χρειάζεται μιὰ συλλαβὴ στὸ στίχο :

Μὲ τὴν ποδι—ἂν τῆς μεστὴν φουσεκίνην

(Ζαλοκώστας)

* Λάβε ὅποι—αν θελήσης

(Π. Σοῦτσος.)

* Ὁ Σολωμὸς βγαλμένος ἀπὸ τὴν Ἱταλικὴ σχολὴ εἶναι ὁ πρῶτος θιασώτης τῆς συνιζήσεως καὶ τὴν ἐπιζητεῖ πάντα, μὲ τὴν πεποιθὴση, πὼς αὐτὴ δίνει πλέρια τὴν ἄρμονία στὸ στίχο :

*..... Τὸ φωνήεν, γράφει, μὲ τὸ ὁποῖον τελειώνει ἡ λέξη, χάνεται εἰς τὸ φωνήεν, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ ἀκόλουθὴ ἀρχινᾷ..... Τὸ **ια** (**βία**) τὸ **έει** (**ρέει**) τὸ **αἶ** (**Μάη**) καὶ τὰ **έξῆς**, ὅταν δὲν εἶναι εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου δὲν κάνουν παρὰ μιὰν συλλαβὴν.....» Στὰ τελευταῖα τοῦ ἔργου ἐπηηρεασμένος ἀπὸ τὴ γερμανικὴ ποίηση ἀποφεύγει τὴ συνιζήση καὶ ζητᾷ νὰ δένει πάντα μὲ σύμφωνα κάθε φωνήεν, ἐξακολουθεῖ ὅμως ν' ἀποφεύγει συστηματικὰ τὶς χασμωδίες.

* Ὁ Παλαμῶς (Γράμματα Τόμος Α' Μειρικὰ) ὑποστηρίζει τὴ συνιζήση, θεωρώντας τὴν νόμο ρυθμικὸ καὶ γλωσσολογικὸ, κύριο στοιχεῖο τοῦ στίχου, καὶ πηγὴ ἁρμονίας.

* Ἀπὸ τοὺς σύγχρονους ὁ Γρυπάρης δὲ διστάζει νὰ γεμίσει τοὺς στίχους μὲ χασμωδίες καὶ ἀποφεύγει συχνὰ τὶς συνιζήσεις. Αὐτὸ ἔκανε τὸν Ἄλκη Θρύλο νὰ πιστέψει καὶ νὰ ὑποστηρίξει, πὼς ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἀπὸ περιφρόνηση στὸ νόμο τὸ ἔκανε ὁ ποιητὴς. Ὁ Γρυπάρης, κατ' ἐξοχίην Parnassien, δὲ μπορούσε παρὰ νὰκολουθήσει τὸ νομοθέτη τῆς σχολῆς του, τὸν Th. de Banville, ποὺ τὴ χασμωδία δὲ τὴ θεωρεῖ σφάλμα μέσα στὸ στίχο.

* Ὁ Πολυλᾶς στὴ μετάφραση τῆς Ἰλιάδας ἀποφεύγει τὴ συνιζήση, ἅμα ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ φωνήεντα εἶναι τονισμένα. Οἱ νεότεροι ἐπιτρέπουν σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν τὴ χασμωδία, μόνο ἅμα εἶναι τὸ δεύτερο τονισμένο. Σ' αὐτὰ μόνος ὁδηγὸς εἶναι τ' αὐτὶ κι ἡ γλώσσα.

Τὸ καβαλίκεμα, αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουν οἱ Γάλλοι enjambement, γίνεται κάθε ποὺ ἡ ἔννοια κι ἡ συντακτικὴ συνοχὴ τοῦ στίχου δὲν τελειώνει στὸ στίχο τὸν ἴδιο, παρὰ ἐξακολουθεῖ στὴν ἀρχὴ ἢ καὶ σ' ὄλον τὸν ἐπόμενον στίχο.

Στὴ βυζαντινὴ ποίηση καὶ στὰ δημοτικὰ τραγούδια δὲ βρίσκουμε τέτια παραδείγματα. Ἐνα μόνον ὑπάρχει στὴ συλλογὴ τοῦ Fauriel [II σελ. 58].

Θεὲ μ' ἐκεῖ τοὺς προεστοὺς, ἐκεῖ τοὺς δεσποτάδες

Νὰ εὗρω, στὸ κεφάλι τους νὰ πάρουν τοὺς ραϊάδες

(Ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς)

μὰ μερικὲς λέξεις καθαρεβουσιάνικες μέσα στὸ ποίημα : «καὶ πάγουν μὲ τοὺς κλέφτες..., πλὴν ἀφ' σεσ» μᾶς κάνουν νὰ πιστέψουμε πὼς δὲν εἶναι πρωτότυπο δημοτικὸ, παρὰ παράφραση ἄλλου στιχουργημένου ἀπὸ κάποιον γραμματισμένο τῆς ἐποχῆς. Οἱ λαϊκοὶ στιχουργοὶ φτιάχνουν τὸ στίχο μὲ τρόπο ποὺ νὰ δίνει μόνος του μιὰ πρόταση, καὶ πολλὲς φορὲς ἡ ἔννοια τοῦ πρώτου ἡμιστίχου ξανἀρχεταί λίγο παραλαγμένη στὸ δεύτερο ἡμιστίχιο, μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖ στὴν ἀνάγκη ὁ ποιητὴς νὰ μεταφέρει τὸ τέλος τῆς ἔννοιας τοῦ δευτέρου ἡμιστίχιο στὸν ἐπόμενον στίχο :

* Ὅσοι Ρωμοὶ κι ἂν τ' ἄκουσαν, κι ὅσοι τ' ἀφογκραστήσαν

* Ὅλοι στὰ μαύρα μπήκανε, τὰ μελανὰ φορέσαν

(Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη)

* Ἀπόψε εἶδα στὸν ὕπνο μου, στὸν ὕπνο ποὺ κοιμούμουν

(Οἱ δύο ἀετοὶ)

Κι ὁ Πλιάσκας ὁ κακόμοιρος, ὁ κακομοιριασμένος

(Τοῦ Πλιάσκα)

Με την επίδραση της Δύσης μπήκε το καβαλίκεμα στην ελληνική ποίηση.
Το βρίσκουμε στον Έρωτόκριτο :

Γιατ' άλλοι εις τή χώρα μας δέν είναι σάν εσένα
στην άντρεϊάν, και μολογās και δείχνεις τὰ χωσμένα

(Έρωτ. Β. 27—28)

στούς καθαρεβουσιάνους :

Άπό κρότον όργάνων βοΐζει
Της Γραβιάς τó βουνό άντικρύ,
Λάμπουν δπλα χρυσά, και λερη
Φουστανέλα μαυρίζει

(Ζαλοκώστας)

στούς σύγχρονους :

Ω! πώς σφιγγόμαστε σάν τοίχος
χτισμένος από θέληση, καρδιά και γνώση

(Α. Τανάλια. Τό φώς που καιει)

στά σονέτα του Μαβίλη, όπου τó ένα ακολουθεΐ τó άλλο :

Πέτα, Άγάπη, στά ούράνια και χαιρέτα
τή μάνα μου, και δείχ' της τὰ φτωχά μου
τούτα τραγούδια, κι έπειτα έδώ χάμου
βλογημένα άπ' αυτήν ξανάφερε τα.

Και τó καβαλίκεμα πρέπει ν' ακολουθεΐ μερικους όρισμένους κανόνες, γιατί
άλλιώς κινυνέβει ό ρυθμός κι ή άρμονία του στίχου. Οί δυό λέξεις δηλαδή, ή μιá
που τελειώνει τόν ένα στίχο, κι ή άλλη που αρχίζει τόν επόμενο, δέν πρέπει
νά είναι λέξεις άσήμαντες, γιατί ή ρυθμική έντύπωση είναι τότε κακή και καταστρέ-
φεται όλότελα ή άρμονία της στροφής :

Ο υίός του Άνδρίτσου αυτόν
έρωτá που πηγαίνει

(Ζαλοκώστα, Τό χάνι της Γραβιάς)

Τήν ίδια κακή έντύπωση δίνουν και οί επόμενοι στίχοι του ίδιου ποιητή,
όπου τó επίθετο βρίσκειται μακριά από τó ουσιαστικό που προσδιορίζει :

Ω χαιρε, χαιρε, μία πανταχού πληρώνει τόν αϊθέρα
Φωνή έλευθερίας

(Ζαλοκώστα, Η 25η Μαρτίου)

Στό Dante, στον Ariosto και στους αρχαίους βρίσκουμε τó καβαλίκεμα
της λέξης. Η λέξη δηλαδή κόβεται στό τέλος του στίχου και τελειώνει στον
επόμενο :

Così quelli caroli differente-
mente danzando

Dante)

πέφνεν έοι σόν άλλαλο-
φονίη γένος άρρήιον

(Πίνδαρος Όλυμπ.)

Στούς νεότερους τó καβαλίκεμα της λέξης τó βρίσκουμε πρώτη φορά στό
Σολωμό :

Τόσα πέφτουνε τὰ θερι-
σμένα άστάχια εις τούς άγρούς
, (Σολωμός, Ύμνος εις τήν Έλευθερίαν)

Κι έγώ θέλει παρα-
καλέσω τή φύση

(Σολωμός, Τά δύο άδέρφια)

και σ' άλλους σύγχρονους του και νεότερους :

Με ένα χτύπο συριχτό
Τό κεφάλι με τήν περι-
κεφαλαία σου σγίζει εις δυό

(Ζαλοκώστας)

Κι ανοίχτη στό τράνταγμα τών βράχων μιá χαραμα-
τιά και τόν Έρύμανθο σεισμός τόν κουνά.

(Shelley, Μαβίλη, Άρέθουσα).

(άκολουθεΐ τó Β' μέρος)

ΜΙΑΤ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ 1

....Τήν παιδική αυτή ηλικία δέν τή γέμιζαν άπλοϊκά δράματα παραμυθένια
και ρόδινα, όπως θά ήταν φυσικό, παρά τήν ταραξαν βουκόλακες στεγνοί
και τυρανικοί, που ζητούσαν αυτοί να καθοδηγήσουν σ' ένα δρόμο αντίφορο τή
νεαρή εκείνη ζωή. Έτσι πέρασε ή ηλικία αυτή της δροσιάς και του μύθου, της
άπλοϊκής άθωότητας και του πολεμικού παιχνιδιού κάτω από τήν τυρανία της
ψέφτικης σοβαροφάνειας τών τύπων και της προγονοπληξίας. Η επιτήδεψη
και ό εκβιασμός, όσο κιάν έλιωναν πολλές φορές μέσα στη δροσοπηγή που ανά-
βλυζε από τή λαϊκή ψυχή, όμως καταφάνερα άφηναν τὰ σημάδια τους, και μιá
εικόνα κωμική ενός μικρομέγαλου παιδιού, φασκιωμένου μέσα σε μακριά παν-
ταλόνια, είναι χαρακτηριστική για τήν εποχή εκείνη. Κακά επιδρώντας όλ' αυτά
έφερναν σάσπισμα στο φυσιολογικό ξετύλιγμα, και κοινωνικά ή πολιτικά ανέ-
κδοτα, μα προπάντων ό γραφτός λόγος, μαρτυρούν για πάντα για τó χάος, όπου
είχε περιπέσει τότε ή νεοελληνική ψυχή.

Μονάχα ή λαϊκή μούσα, τὰ δημοτικά μας τραγούδια, ή καθαρή ψυχή της
Έλλάδας ανάδινε άκόμη τó άρωμα κάποιας πραγματικότητας. Όμως κι εκείνων
ή εποχή είχε πιά περάσει και ό νέος κόσμος, που έπρεπε να σχηματιστεί, άπαι-
τούσε και τήν ανάλογη έντεχνη ποίηση και τόν αντιπροσωπεφτικό ποιητή της.

Τότε σε τέια στιγμή φανερώθηκαν τὰ πρώτα σφαδάσματα της νέας ήλι-
κίας, που κατ' ανάγκη θά ακολουθοΐσε στην παιδική. Η ηλικία αυτή θά έρχό-

1. Στη δεξίωση, που όργάνωσαν οί δασκάλοι της Θεσσαλονίκης, προσφώνησε τόν ποι-
ητή ό Διευθυντής του Διδασκαλείου κ. Μίλος Κουντουράς. Από τήν προσφώνηση αυτή
δημοσιέβουμε μόνο τó μέρος εκείνο, όπου ό κ. Κουντουράς χαρακτηρίζει τó έργο του
ποιητή σά φανέρωμα της έφηβικής ηλικίας του νεότερου έλληνισμού.

ταν όπωσδήποτε και ίσως μονάχα την απότομη και γρήγορη εμφάνιση και το ώριμασμα της καθόρισε το τυρανικό πνίξιμο της προηγούμενης. Στόν πεζό-λόγο με το Βερναρδάκη και το Ροΐδη στην αρχή, και ύστερα με το τολμηρά-γυμνό και σαρκαστικό «Ταξίδι» του Ψυχάρη, ακούονται οι πρώτοι άσυγκράτη-τοι και όργισμένοι τιναγμοί και τα πρώτα θυμωμένα ξεφωνίσματα του έφηβου-πού ξυπνούσε. Το θέμα κι η άφορμή ήταν γνωστό πολύ πρωύτερα, όμως τώρα μονάχα αποχτούσε την πραγματική σημασία του, γιατί τώρα ίσως μονάχα φανερώθηκε στην πραγματική στιγμή του.

Ήταν το γλωσσικό ζήτημα. Εΐχαν μιλήσει κι άλλες εποχές για το ζήτημα αυτό, από το Σοφριανό ίσαμε το Βηλαρά και το Σολωμό. Όμως ποτέ δε δόθηκε σ' αυτό η σημασία που του δινόταν τώρα, γιατί τώρα μονάχα μιλούσε με τέτια φωνή μια ψυχή ώριμη και έσωτερικά επαναστατημένη. Το ζήτημα ήταν φαινομενικά μονάχα γλωσσικό. Η ουσία του ήταν πολύ βαθύτερη, γι' αυτό και τάραξε συθέμελα την έλληνική ζωή, έγινε τόσο άκουστό και δημιούργησε τέ-τιο θόρυβο. Τώρα μιλούσε μια νέα εποχή, μια νέα φωνή ανδρικήτερη, μια νέα ζωή γεμάτη περίσιους χυμούς, τώρα μιλούσε η έφηβική ηλικία της νέας Ελλάδας. Το γλωσσικό ζήτημα ήταν άφορμή μονάχα για την κραυγή της, όπως άφορμές συγκεκριμένες και συνέπειες μονάχα ήταν το χτύπημα της προγο-νοπληξίας και το χτύπημα των χίλιων παλιών ειδώλων, που άρχισε από τις λέξεις και τους τύπους κι έφθανε ως στις αξίες τις πνευματικές, τις καλλιτεχνικές, τις ηθικές. Ήταν η ψυχή της εποχής τέτια, που, επαναστατημένη και μ' ένα νέο τρόπο ρομαντικό, θα χτυπούσε έξισου και κάθε άλλη οποιαδήποτε παλιά αξία ισχυρή, όσοδήποτε κι αν δικαιολογούσε μέσα στον παλιό κόσμο τη θέση της. Ήταν η ψυχή της Ελλάδας που ξυπνούσε και περνούσε από τη μια ηλικία στην άλλη, από την παιδική ηλικία της άτημελησίας και της ύποταγής στην τρομερή, ανυπότακτη, άσυγκράτητη, όργισμένη και άρνητική, μα και πανέ-μορφη και δημιουργική έφηβική ηλικία. Την εποχή ακριβώς εκείνη φανε-ρώθηκε ο ποιητής. Ο Παλαμάς.

Μιλούν πολλοί για τις χίλιες άποψεις του έργου του Παλαμά και προσπα-θούν να το χαρακτηρίσουν παίρνοντας τότε τουτό και τότε κείνο το γνώρισμα και φανέρωμα του. Άλλοι μιλούν για την πατρίδα του Παλαμά, άλλοι για την κοινωνιολογική σημασία του, άλλοι για τη λυρική οκέψη που ξετυλίγει και τη φιλοσοφική του διάθεση, άλλοι για το αίστημα και για τη μορφή. Άλλοι μιλούν για την ένότητα ή τις αντιφάσεις του, για την ποιητική μακρηγορία ή το διανοητισμό του, και άλλοι γι' άλλα, προσπαθώντας έτσι να βρούν την αξία του και να τοποθετήσουν το πολυποίκιλο και τεράστιο αυτό έργο. Έχουν ίσως δίκιο όλοι αυτοί, και είναι αλήθεια, πως θα μπορούσε βιβλία δλάκερα να γρά-ψει κανείς αναλύοντας ένα ένα τα σημάδια αυτά του Παλαμικού έργου. Όμως μ' αυτόν μονάχα τον τρόπο μιλώντας κανείς άδικει καταφάνερα το έργο τουτο, γιατί του δείχνει μια μονάχα πλευρά και του καταστρέφει την ενιαία ψυχή και τη σφιχτή όμοιογένεια της όλης μορφής του. Μελετώντας κανείς με προσοχή τον Παλαμά ίσως να βρει και άσυνέπειες και άκαθόριστα ή σκοτεινά σημεία, που δε μπορούν να δικαιολογηθούν και να τοποθετηθούν σε μια μονάχα όρισμένη ή στενή άποψη. Και μένουν έτσι κενά χάσματα ή περισέβουν γραμμές, πράμα που μπορεί να κατηγορήσει άμορφία ή κακή σύνθεση. Τίποτε απ' αυτά! Το

έργο του Παλαμά έχει μια γραμμή όμοιόγενη και συνακόλουθη, έχει ένότητα, έχει όρισμένη μορφή, όρισμένη αρχή και όρισμένη κατεύθυνση. Χίλια όμως λόγια δε θα μπορούσαν να χαρακτηρίσουν το πολυποίκιλο αυτό Έργο, όσο μια μικρή και χαρούμενη μονάχα λεξούλα: Νιάτα!

Νιάτα. Κάθε άληθινός ποιητής έχει μέσα του κάτι από την ψυχή του μικρού παιδιού. Όμως υπάρχουν παιδιά και παιδιά στη ζωή, κι είναι άλλα που σου θυμίζουν τα νιάτα, κι άλλα που σου θυμίζουν τα γερατιά. Έτσι, ενω μέσα από την ψυχή ενός σωστού ποιητή μιλάει η άγνότητα, η ειλικρίνεια κι η φαντασία ενός μικρού παιδιού. μπορεί πέφ' απ' αυτό να είναι συνάμα σ' όλο το έργο του έξ αρχής παιδι δροσερό ή γεναίος έφηβος, άντρας μεστωμένος ή γέρος που μυρίζει λιβάνι και γερατιά. Ο Παλαμάς είναι ο αιώνιος έφηβος κι ο νέος ο παντοινός. Πίσω απ' όλο το έργο του, πίσω από κάθε λέξη, κάθε στίχο, κάθε στροφή, μέσα από κάθε πόνο, πίκρα ή ρεμβασμό, χτυπάει μια καρδούλα δεκάξι κι είκοσι χρονών.

Έφηβος, νέος! Η δεύτερη γέννηση του ανθρώπου, το ξαναγένημα, η ηλικία τόσο των σωματικών όσο και των ψυχικών μεταβολών κάθε ανθρώπου. Η ηλικία του μυστήριου και της απομόνωσης, της δυνατής άρνησης και των μεγάλων όραμάτων. Η ηλικία της άπαρέσκειας και της περιφρόνησης, του συν-τρίματος των παλιών αξιών και του στυλώματος των νέων, του άσυγκράτητου πόνου και των τολμηρών χειρονομιών. Η ηλικία της παραφροσύνης και της με-γάλης χαράς, της μεγαλόπνοης σύλληψης και της άκαταπόνητης ενέργειας, η ηλικία της λεφτεριάς, της όμορφιάς και της δημιουργίας! Η Ελλάδα των τελευ-ταίων σαράντα έτών, η ιστορία του Παλαμικού έργου!

Δε χρειάζεται πολύ να βυθιστεί κανείς για να ιδει την ψυχική συγγένεια των τριών αυτών παραγόντων: Νεανική ηλικία, νεοελληνικός είκοστός αιώνας κι έργο Παλαμικό. Το ένα είναι έρμηνεία του άλλου, το ένα του άλλου συνέπεια, το ένα του άλλου άντικατοπτρισμός. Το ένα το τριαντάφυλλο και τ' άλλο η μυ-ρουδιά του. Από τη λέξη και το στίχο και το νου και το αίστημα του Πα-λαμά δεν είναι τίποτα που να δείχνει παράταιρο φανέρωμα ή παράκαιρο έρχομό, όπως συμβαίνει συχνά με το Σολωμικό έργο, ή με την πρώτη μας ποίηση. Ο Σολωμός δεν ξεπήδησε αυθόρμητα από μια έλληνική ανάγκη. Η πρώτη άθηναϊκή πάλη ποίηση αυτοκαταδικάστηκε σε άγονο μαρασμό.

Ο Παλαμάς όμως είναι ο πρώτος έλληνας ποιητής, που γενιέται στον καιρό του από ένα ώριμασμα και μια ανάγκη φυσιολογική της νεοελληνικής διαδρομής, αυξάνεται όμολογα και φυσικά, απλώνει ρίζες παντοινές και χύνει δυνατή μυ-ρουδιά εκεί απ' όπου ρούφηξε τις ικμάδες για να γιγαντωθεί. Είναι λουλούδι του καιρού και της γής του. Είναι ο πρώτος σπινθήρας, που τινάζεται από μια μεστή ρέματα άτμόσφαιρα, και κατακαίει όπου πέσει και πλημυράει με λάμψη τυφλω-τική ανθρώπους και γή. Είναι ο πρώτος άληθινός, γι' αυτό κι ο πρώτος μεγάλος.

Είναι ο ποιητής των νιάτων κι όταν νοσταλγει τα παλιά, κι όταν ύμνει τους πατέρες, κι όταν στυλώνει βωμούς. Γιατί τότε και οι άγάπες του οι παλιές έχουν νέα μορφή, κι οι αξίες έχουν πολύ λίγη σχέση με τις γνωστές, συνειθισμένες και τρέχουσες αξίες. Η πατρίδα του είναι κάποια άλλη πατρίδα, όπως την είδε αυτου-νου μονάχα η ψυχή, οι Θεοί είναι νέοι Θεοί, η τέχνη νέα τέχνη, κι η άρχαιότητα δεν είναι όμοια με την άρχαιότητα των πολλών! Γιατί ο Παλαμάς δεν είναι ο

ἄγονος νοσταλγὸς τοῦ χτέος, ὅπως μᾶς τὸ παράδωσε ὁ στενὸς δάσκαλος κι οὔτε κἀν ἡ ψυχρὴ ἱστορία. Παρὰ κάποιου καινούργου χτέος, πού δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μία ρόδινη εἰκόνα ἑνὸς μεγάλου μέλλοντος.

Μίλησαν γιὰ τὴν περιπλάνηση τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου καὶ γιὰ ξενικὲς ἐπιφορὲς, σὰν νὰ μιλοῦσαν γιὰ ἐλατώματα του. Θὰ ἦταν τὸ ἴδιο σὰ νὰ λέγαμε λόγια κακὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ μας, ὅταν ὁρᾶ πρὸς τοὺς πλατεῖς ὀρίζοντες, ἢ σὰ νὰ κατηγοροῦσαμε τὰ νιάτα γιὰ τὴν δροσάτη πλαστικότητα τους. "Ὁμοια σκέψη ὀδήγησε μερικοὺς νὰ βγάλουν κακὰ συμπεράσματα γιὰ τὴ μορφή τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου, χωρὶς νὰ βλέπουν, πὼς αὐτὸ θὰ ἦταν ἀντίφαση τῆς ψυχικῆς κατασκευῆς τοῦ ποιητῆ καὶ δυσσαμονία του μετὰ τὴν ἐποχὴ του. Γιατὶ τότε ἦ ἔπρεπε ὁ Παλαμᾶς νὰ ἔχει ζήσει σὲ ἄλλη κατασταλαγμένη καὶ πρὸ πολλοῦ σχηματισμένη ἐποχὴ, ὥστε ἔξω καὶ ξένος ἀπὸ μᾶς, ἢ ἡ σημερινὴ μας ἐποχὴ νὰ μὴν περνοῦσε τὴν ἡλικία αὐτὴ πού περνᾶει σήμερα, ὅποτε πάλι ὁ Παλαμᾶς μετὰ τὴν τέτατη ψυχὴ του δὲ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ὁ πραγματικὰ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος της. "Ἔτσι καὶ οἱ νομιζόμενες ἀπὸ μερικοὺς ἀτέλειες τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου δὲν εἶναι πραγματικὰ ἄλλο παρὰ ἀναγκαῖα συμπληρώματα καὶ χαρακτηριστικὰ σημάδια γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ καὶ ὀμοιόγενη ἐμφάνιση του. Χωρὶς αὐτὰ δὲ θὰ εἶχε τὴ χάρη, τὴ ζωντανάδα καὶ τὴν αἰώνια ἀλήθεια πού ἀποχτάει σήμερα.

Ὁ Παλαμᾶς εἶναι καὶ θὰ μείνει μέσα στοὺς ἑλληνικοὺς αἰῶνες ἡ μεγαλόστομη καὶ ἀθάνατη φωνή, ἢ αἰώνια καὶ εὐγενικὰ ἔκφραση τῆς νεανικῆς ἡλικίας. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ἀποχτάει τὴν τεράστια καθολικὴ καὶ παιδαγωγικὴ σημασία του. Γιατὶ ἔτσι γίνεται ὁ μεγαλόπνοος ἐμψυχωτῆς τῆς Νέας Ζωῆς κάθε τόπου καὶ κάθε ἐποχῆς, πού ἀρχίζει ν' ἀποχτάει δικὴ της προσωπικότητα καὶ νὰ ξυπνᾶει πρὸς τὶς μεγάλες ἀξίες.

ΑΛΚΗ ΘΡΥΛΟΥ

Η ΒΟΥΒΗ ΠΥΘΙΑ

Γύρω ἀπὸ τὸ νόημα τῶν Δελφικῶν γιορτῶν

(*Δημοσιέβουμε τὴ μελέτη τούτη τοῦ κ. "Αλκη Θρύλου, ἂν καὶ διαφωνοῦμε ριζικὰ μαζί του σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἀνάλυση καὶ στὸ χαρακτηρισμό πού κάνει τῆς σημερινῆς κοινωνίας καὶ τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Τώρα πού ἐξατιμίστηκαν τὰ δημοσιογραφικὰ ἐγκώμια, εἶναι σκόπιμο νὰ συζητηθεῖ καὶ νὰ κριθεῖ σοβαρὰ καὶ ὅπως πρέπει τὸ κίνημα τοῦ κ. Σικελιανοῦ γιὰ νὰ φανεῖ, ἂν εἶναι προοδευτικὸ ἢ ἄπλὰ ἕνας ρωμαντικὸς ὀραματισμὸς ἄσχετος μετὰ τὶς βαθύτερες ἀνάγκες τῆς σύγχρονης ζωῆς.*)

Μιὰ ἀμφιβολία καὶ μιὰ ἀστάθεια τυρᾶνοῦν σήμερα τὴν ἀνθρωπότητα. Μηχανικὲς καταχτήσεις καὶ ἰδιαίτερα ὁ μεγάλος πόλεμος ἔδωσαν μιὰ ὠθησὴ πολὺ σπασμωδικὴ καὶ πολὺ βιαστικὴ στὴν ἐξέλιξη. "Ἐγιναν βήματα πρὸς τὰ ἔμπροσς χωρὶς νὰ ἔχει προετοιμασθεῖ τὸ ἔδαφος γιὰ νὰ τὰ στηρίξει. Ἡ ζωὴ ξέφυγε. Ὁ ἄνθρωπος ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ τὴν καθοδηγεῖ συνειδητὰ καὶ τρέχει λαχνασμένος γιὰ νὰ συλλάβει πάλι τὴν ἐξουσία του.

Τὸ ρωσικὸ πείραμα δὲν ξέφυγε ἄ, ἔδωσε τὰ ἀποτελέσματα πού περιμέναμε. Ἄν ἐγκαθίδρυσε δηλ. ὅπως τὸ εἶχε ὑποσχεθεῖ, περισσότερὴ δικαιοσύνη

καὶ περισσότερὴ εὐτυχία. Οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχηγοὶ του, χωρὶς βέβαια νὰ τ' ὀμολογήσουν φανερά, ἀναγκάστηκαν νὰ ὀπιστοχωρήσουν μετὰ τὴν πρόθεση νὰ ξαναορμήσουν, ἄμα οἱ συνθήκες θὰ εἶναι πρὸ ὄριμες καὶ πρὸ εὐνοϊκῆς. Πολλοὶ ὀμως δὲν τοὺς παρακολουθοῦν στὴν ἀναμονή τους. Βλέποντας τὴ σημερινὴ ἀποτυχία, νομίζουν τὸ πείραμα ὀριστικὰ χρεωκοπημένο, οὐτοπιστικὸ. Διακρίνουν στὴ βάση του ἀδυναμίες πού ποτὲ δὲ θὰ ὑπερνικηθοῦν.

Παράλληλα καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν ἱκανοποίησε τὸν ἄνθρωπο. Οἱ τόσες της καταχτήσεις, πού ἀναπτύρωναν τὴν ἐλπίδα, δὲν ὀλοκληρώθηκαν σ' ἕνα σύνολο ἱκανὸ νὰ εἰσχωρήσει ἀποκαλυπτικὰ μέσα στὶς πηγὲς τοῦ "Ἄγνωστο. Τίποτε δὲν ξεσκεπάστηκε ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστικὰ τῆς Αἰτίας καὶ τοῦ Σκοποῦ, πού πλημυρίζουν μετὰ ἀγωνία τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος, ὅσο κιὰν προχωρεῖ ὀλοένα βαθύτερα μέσα στὸ ὑποσυνείδητο του, δὲ νιώθει μετὰ σαφήνεια οὔτε τὸ δικὸ του μυστικὸ. Σηκώνει πέπλα, μὰ ἀναρίθμητα ἄλλα πέπλα τοῦ φράζουν πάντα τὸ βλέμα. Κι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀνυπόμονος, πού τελευταῖα προσδοκοῦσε γρήγορη τὴν ἀπάντηση, κλονίζεται καὶ δυσπιστεῖ. Ὁμως κι ἡ παλιά του πεποίθηση, ἢ παλιά του πίστη δὲν τὸν ἱκανοποιοῦν πιά. Μάταια προσπαθεῖ νὰ τὶς ἀνανεώσει. Ἐσβυσαν γιὰτὶ ἐξαντλήθηκαν. Δὲ μπορεῖ νὰ γυρίσει πίσω σ' αὐτῆς. Δὲ μπορεῖ νὰ γυρίσει πίσω, καὶ ἀνεριμάτιστος, ἀνικανοποίητος, προσδοκᾶει ἀπὸ τοὺς πνευματικούς του ἀρχηγούς νὰ τοῦ ἐπιβληθοῦν καὶ νὰ τὸν καθοδηγήσουν. Καὶ οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ δὲ δίνουν ἀκόμη τὴ συναρπαχτικὴ ἀπάντηση... Κι ἐκεῖνοι, μαζί μετὰ τὸ πλῆθος, δὲν πρόφτασαν νὰ ἀφομοιώσουν ὀλες τὶς μεταβολὲς καὶ νὰ κυριαρχήσουν ἀπάνω στὴν ὀρμὴ τοῦ ρέματος. Δὲν κατόρθωσαν νὰ συλλάβουν τὸ Σήμερα, γιὰ νὰ προβάλλουν ἀπολυτρωτικὴ τὴν ἔκφραση του.

"Ἄς μὴ γελιόμαστε. Ὁ ἄνθρωπος σ' ὀλη του τὴν ἐξέλιξη ὀς σήμερα δὲ γνώρισε ποτὲ καμιὰ ἄλλη οὐσιαστικὴ ἀπολύτρωση, παρὰ τὴν ἔκφραση τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἴσως στὸ μέλλον—τὸ ἄγνωστο κι ἀπροσδιόριστο—νὰ εἰσδύσει καταχτητικότερα μέσα στὸ Μυστικὸ. Μὰ γιὰ τὴν ὀρα ἢ τεράστια του προσπάθεια τόσων αἰώνων δὲν κατόρθωσε ποτὲ τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ὀρθώσει ἀντιμέτωπη στὸ ἀσύλληπτο Μυστικὸ, καὶ στὴ «φυσικὴ» ζωὴ πού τοῦ δόθηκε καὶ πού δὲν τοῦ ἔπαρκει καὶ δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ—τὴ μορφή καὶ τὴ διαρῦθμιση πού δίνει αὐτὸς κάθε ἐποχὴ στὶς διάφορες φάσεις τοῦ ἀγῶνα του. Τὶς ὀλοκληρωμένες μορφὲς δὲν τὶς πλάθουν φυσικὰ ὀλοι οἱ ἄνθρωποι. Ὁμως ὀλοι οἱ ἄνθρωποι ἐργάζονται γι' αὐτῆς. Οἱ ἐμπνευσμένοι Δημιουργοὶ σὲ ὀλους τοὺς κλάδους (πολιτικοί, ἐπιστήμονες, καλλιτέχνες κλπ.) ἀρπάζουν τοὺς διάχυτους πόθους καὶ τὸ σκόρπιο ὕλικὸ, συγκεντρώνουν ὀλα, ὀσα ζεῖ τὸ πλῆθος καὶ προετοίμασαν οἱ μικρότεροι δημιουργοὶ, τὰ συνθέτουν καὶ τὰ μετουσιώνουν μέσα στὴν προσωπικότητα τους, καὶ προσφέρουν τὸ ἔργο τους γιὰ ν' αὐτογνωριστοῦν οἱ ἄνθρωποι, καὶ νὰ βροῦν τὴν ἀνακούφιση μέσα στὸ φανέρωμα καὶ μέσα στὴν προέχταση τοῦ ἑαυτοῦ τους. Οἱ Δημιουργοὶ ἐπιβάλλουν ἕνα ρυθμὸ μέσα στὸ ἀέναιο τρικύμισμα καὶ τοῦ δίνουν ἕνα νόημα. Ὁ ἄνθρωπος ἀτενίζει πρὸς τὸ τελειοποιημένο ὀμοίωμα τοῦ ἑαυτοῦ του κι αἰστάνεται μιὰ μεθυσμένη θεϊκὴ γαλήνη. Αἰστάνεται τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ Πλάστη. Βέβαια ὁ ἐνθουσιασμός δὲ διαρκεῖ. Οἱ μορφὲς, γιὰ νὰ τελειοποιήσουν, ἀναγκαστικὰ σχηματοποίησαν. Οἱ Δημιουργοὶ, ὀσο κιὰν εἶναι καθολικοὶ καὶ συνθετικοί, ἔκαναν ἐκλογὴ. Ἡ προσωπικὴ, ὀποκειμενικὴ τους πνοὴ, πού ἀνέψαε τὸ

απόσταση και να κάνει δικό της έναν αναβρασμό που δεν επικοινωνεί άμεσα μαζί του. Την απάντηση στην παγκόσμια αγωνία δε φαντάζομαι να την έδινε ο κ. Σικελιανός, κι αν ακόμα τη ζητούσε σε όλη του τη ζωή. Η απάντηση δε θα δοθεί σήμερα στην Ελλάδα. Βέβαια δεν αποκλείεται το θαύμα. Και ότι θα πρόκειται για θαύμα, διαπιστώνεται από κάθε αμερόληπτη εκτίμηση του περιβάλλοντος και της δυναμικότητας μας. Η διαπίστωση αυτή δεν πρέπει όμως και να μας απογοητέψει. Η προσπάθεια δεν αξίζει μόνο όταν πετυχαίνει. Η προσπάθεια, καθώς απλώνει μια κίνηση γύρω της με ανυπολόγιστη προέχταση, αξίζει προπάντων για τον ίδιο τον εαυτό της. Άλλωστε ικανοποιητικές λύσεις των προβλημάτων, καθώς το τόνοσα, δεν ανακαλύπτονται ούτε στις πιο προχωρημένες χώρες. Ο κ. Σικελιανός έπρεπε να είχε μείνει για καιρό και ίσως σε όλη του τη ζωή στο στάδιο της αναζήτησης. Το πρότυπο του θα είχε σκορπίσει μια πλούσια ατμόσφαιρα ανησυχίας, θα είχε ταράξει τα λιμνασμένα νερά. Τώρα ζητώντας με μέσα έντελώς εξωτερικά να πείσει και τους άλλους και ίσως και τον ίδιο τον εαυτό του, πώς ανακάλυψε ένα νόημα ζωής, και μην αποκαλύπτοντας κανένα νόημα με τα όσα λέει και γράφει γύρω από την ανακάλυψη του, αδικεί τον εαυτό του κι αφήνει και τους άλλους ασυγκίνητους.

Ο κ. Σικελιανός θέλει να πείσει τους άλλους και τον εαυτό του, πώς δε δίνουν τόσο οι άνθρωποι αξία σε ορισμένους τόπους, όσο έχουν ορισμένοι τόποι μέσα τους τη μαγική δύναμη ν' απαντήσουν αιώνια σε ερωτήματα και να καθοδηγήσουν τους ανθρώπους. Άλλοτε οι Δελφοί ήταν το κέντρο μιας θρησκείας κι επηρέαζαν τις τύχες του κόσμου. Ο κόσμος άλλοτε ήταν πολύ πιο στενός και περιορισμένος απ' ό,τι είναι σήμερα. Όμως είναι και πάλι πολύ συζητήσιμο, αν οι Δελφοί επηρέαζαν και τότε τις τύχες όλου του κόσμου, ή αν κατευθύνανε μόνο, κι αυτό έμμεσα, μερικά λεπτομερειακά γεγονότα. Μα κι αυτά τα γεγονότα τα κατευθύνανε οι ίδιοι οι Δελφοί, ή η πίστη που τους είχε περιβάλλει; Η Ελλάδα απ' όλες τις άλλες χώρες είχε το περισσότερο ανυψωθεί στον πολιτισμό. Κυριαρχούσε τουλάχιστο πνευματικά απάνω σ' όλον τον κόσμο της αρχαίας εποχής. Χάρη στην αρκετά κεντρική τοποθεσία τους μέσα στην όλη Ελλάδα, και χάρη και στο τοπείο τους το ασυζητήτητα μεγαλόπρεπο και υποβλητικό, οι Δελφοί είχαν αναπτυχθεί σε μια θρησκευτική πολιτεία με φαινομενικά μυστική, όμως ουσιαστικά θετική, πολιτική εξουσία. Οι χρησιμοί της Πυθίας είχαν απήχηση, επειδή μια έσωτερική ανάγκη των ανθρώπων και της όλης διαρρύθμισης της ζωής τους τότε είχε άνοιξει στους Δελφούς σαν στον ομφαλό της γης. Οι χρησιμοί εισακούονταν, επειδή ανταποκρίνονταν σε μια προδιάθεση και μια θέληση να εισακουστούν, και επειδή, μεταδίνοντας τη φωνή των Θεών, δεν εκφράζανε παρά ό,τι αγνοούσαν ακόμα οι πολλοί, μα συνειδητοποιούσαν πρώτοι οι εκλεκτοί ιερωμένοι κι Αρχηγοί.

Σήμερα οι Δελφοί δεν είναι παρά ένας αρχαιολογικός τόπος, απομακρυσμένος από τον παλμό της σύγχρονης ζωής και ουσιαστικά νεκρός. Το κέντρο του πολιτισμού έχει μεταφερθεί αλλού. Ο κ. Σικελιανός θέλησε να αγνοήσει, πώς ακόμη και στην αρχαιότητα οι καθοδηγητικές φωνές δεν αναβλύζανε άμεσα από τη Φύση, πώς μια πελώρια ανθρώπινη κίνηση συγκεντρωνόταν στους Δελφούς, και πώς η απάντηση στα προβλήματα είναι πάντα σε άμεση επαφή με τη ζύμωση τους. Φυσικά η άμεση αυτή επαφή μπορεί να μη διακρίνεται

πάντοτε εύκολα. Η απολυτρωτική μορφή μπορεί να έχει πολύ μετουσιώσει και μεταμορφώσει την πραγματικότητα, μα πάντα, για να προσφέρει την απολύτρωση και να εκτελέσει έτσι το μόνο της σκοπό, να δονιστεί από ζωντανία και να μην παραμείνει άψυχη, άσκοπη και πεθαμένη σαν ένα κενό καλούπι, πρέπει να πηγάζει από μια καθολική όρμη και να ξαναγυρίσει σ' αυτήν ανυψώνοντας την.

Ο κ. Σικελιανός φαντάστηκε, πώς ήταν αρκετό να ξαποστείλει από τους Δελφούς λόγους με ύφος χρησμών, και να μεταχειριστεί και μερικούς όρους των αρχαίων μυστηρίων, για να πάρουν οι λόγοι και οι όροι αυτοί, χωρίς να το προσδιορίσει ο ίδιος, ένα περιεχόμενο ικανό να ένθουσιάζει. Νόμισε, πώς οι όροι και οι λόγοι έχουν μέσα στην ήχητικότητα τους τη δύναμη να συναρπάσουν και να προσφέρουν αξίες ζωής. Φυσικά κάθε δημιουργός μπορεί να αναστήσει όρους παλαιόθεν. Πρέπει όμως πραγματικά να τους αναστήσει, δίνοντας τους ένα νόημα, που να ανταποκρίνεται στη διάχυτη ζωντανή αγωνία, κι όχι ν' αρκестεί να προσφέρει λέξεις που έχουν πια μαραθεί και που, αν δεν ξαναεμφυχωθούν, είναι πια μόνο λέξεις.

Όλη η ανάταση του κ. Σικελιανού σταμάτησε στην ανακάλυψη των Δελφών. Η ανακάλυψη αυτή, καθώς ζήτησα να το εξηγήσω, ήταν ούτοπιστική. Μα θα μπορούσε όπωσδήποτε να είχε ενδιαφέρει περισσότερο, αν ο κ. Σικελιανός είχε τουλάχιστο προσπαθήσει να κλείσει μέσα στο σύμβολο «Δελφοί» ένα όραμα σύγχρονης ζωής. Όταν ο κ. Σικελιανός μίλησε για πρώτη φορά πέσει από τις στήλες του «Ελεύτερου Βήματος» με το ύφος των χρησμών, είχα κιόλας εκφράσει την επιφύλαξη, που προκαλούσε μέσα μου ο στόμφορ, ή στρυφνότητα, και η εξωτερικότητα των λόγων του. Είχα τονίσει, πώς η δημιουργικότητα πρέπει να αναβλύζει από τα μέσα προς τα έξω, είχα όμως υποσχεθεί, πώς, αν ο κ. Σικελιανός κατόρθωνε να έμψυχώσει μέσα στο κήρυγμα του της επιστροφής στους Δελφούς και στην όρμηκή ένόραση, μια κοσμοθεωρία καινούργια και πλούσια σε χυμούς ζωής, θα παραδεχόμουν αμέσως πρόθυμα και μάλιστα μ' ένθουσιασμό, πώς πλανήθηκα μη διακρίνοντας μέσα σ' αυτό το κήρυγμα τον απολυτρωτικό παλμό.

Υστερα από τα πρώτα του άρθρα στο «Ελεύτερο Βήμα» ο κ. Σικελιανός δημοσίεψε ένα μεγάλο ποίημα «Δελφικός Λόγος» κι έβγαλε στους Δελφούς με την εύκαιρία της γιορτής—γι' αυτή θα μιλήσω παρακάτω—δύο λόγους, έναν στους διανοούμενους θεατές της πρώτης παράστασης του Προμηθέα, και έναν στους χωρικούς. Έκανε ακόμη στον Πειραιά μια διάλεξη για τις «Γενικές πνευματικές γραμμές της Δελφικής προσπάθειας», που τυπώθηκε στο περιοδικό «Φιλότεχνος» του Βόλου τεύχος Μαΐου 1927. Λείπει όμως ακόμη το ολοκληρωμένο έργο. Ένας συγγραφέας, που φιλοδοξεί να εμφανιστεί πνευματικός αρχηγός, θα ήταν πολύ πιο συνακόλουθος, αν είχε φανερωθεί μ' ένα έργο, κι όχι με μια σειρά σπασμωδικά άρθρα. Ίσως κι αυτή η έλλειψη φτάνει να φανερώσει μια ανεπάρκεια του κ. Σικελιανού. Όπωσδήποτε όμως φαντάζομαι, πώς, όσο κι αν είναι λίγα και σύντομα τα άρθρα του, πάντα θα μπορούσε κανένας να διακρίνει και μέσα σ' αυτά μια προγραμματική, καθοδηγητική γραμμή, αν υπήρχε. Όλη η σειρά όμως των άρθρων ενισχύει μόνο την πρώτη μου αντίληψη, πώς ο κ. Σικελιανός παραπλανήθηκε μέσα στην εύκολη ικανοποίηση, και πώς παίρνει για σκοπό εκείνο που θα μπορούσε το πολύ, κι αυτό συζητήσιμο, να είναι άφετηρία. Δε θ' ασχοληθώ πολύ με το ποίημα του. Όσο κι αν θέλησε και σ' αυτό

μέσα να κλείσει τὴ διδασκαλία του, ὁ καθαρὰ λυρικός τόνος τοῦ «Δελφικοῦ Λόγου» δικαιολογεῖ νὰ μὴν περιέχει θετικά διανοήματα. Περιέχει εἰκόνες, καὶ ἡ ὄλη του ἔκστατική διάθεση διοχετεύει ἕνα διονυσιακὸ κι ἀκαθόριστο μεθύσι. Ἀπὸ ἕνα ποίημα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ζητάει κανένας τίποτε ἄλλο, καὶ μάλιστα ἅμα ἕνα ποίημα δίνει κάτι θετικότερο, πάβει τὸ πιὸ συχνὰ νὰ εἶναι ποίημα. Ἡ ποίηση εἶναι ἔξαρση. Κάθε στοιχεῖο λογικὸ ἀμετουσίωτο καταστρέφει τὴν ἔξαρση. Στὸ «Δελφικὸ Λόγο» ὁ κ. Σικελιανὸς ἀνεβαίνει, ἐγκαταλείπει τὴν νάρκη, τὴν ἐνατένιση μὲ ἀπάθεια καὶ χωρὶς συμμετοχὴ, τοῦ γύρω του ἀναβρασμοῦ.

Ἄλλ' ὡς σίφνιδια ὁ ἀσκητὴς στὸν ὕπνο ἀναλογιέται
Πῶς εἶναι πλάνο τ' ὄνειρο, κι ὀλόκορμος πετιέται
Νὰ πιάσει πάλι τὸ βαρὺ λαστὸ καὶ τὸ λισγάρι

Κι ὡς ὁ βοσκὸς ποὺ γνοιιάζεται τὸ πράμα ἐνῶ σκαρτίζει,
Πετιέται ἀπὸ τὸ κάρωμα καὶ χουγιαχτὰ σουρτίζει,
Καὶ τὸ κοπάδι παρατὰ μὲ μιὰ τὸ πάτημα του
Καὶ περιμένει τὸ βοσκὸ νὰ ξαναρθεῖ σιμά του.
Ὅμοια στὰ βάρη τοῦ γοργοῦ ποὺ μ' ἔζωνε ληθάργου,
Μὲ μιὰς ἀνοίγαν μέσα μου τὰ μύρια μάτια τοῦ Ἄργου,
Κιὰν σὰν κρυμένος θησαυρὸς μοῦ φάνταζαν ὁ κόπος,
Ἀπὸ τὸν ἴδιο δράχνονταν ἡ βούληση μου, κι ὅπως
Ὅσο δουλέβεται τραβᾷ περισσότερο ὁ μαγνήτης,
Τόσο ἡ ψυχὴ μου ἐγνώριζε τὴν κρύφια δύναμη της.

Ὁ ποιητὴς αἰστάνεται τὴ μεγάλη συμπάθεια

Μόνο τὰ πάντα, τ' αἰθριανὰ, τὰ σημερνὰ, τὰ αἰώνια
Σὰ συννεφιά ἀνοιξιὰτικὴ μου τ' ἄκλωθε ἡ συμπόνια

Ἡ δυνατὴ συμπόνια μου, στὰ πάντα ποὺ εἶχ' ἀπλώσει,
Στὴν πλάση μέσα, ἕνα κρυφὸ ξανάσασμα νὰ κλώσει.

Μὲ τὴ μεγαλοστομία, τὴν κατάχρηση τῶν «ὡς καὶ σὰν» καὶ τὴν ἔλλειψη μέτρου ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ποίηση τοῦ κ. Σικελιανοῦ, τὸ ποίημα συνεχίζεται στιγμὲς ἐμπνευσμένο κι ἄλλοτε ὑπερβολικὰ πολὺλογο. Ὁ ποιητὴς φτάνει στοὺς Δελφούς.

Ἐδῶ ναι ἡ ἄμετρον σιγή, ἐδῶ ναι ἡ κρύφια τάξη,
Ἐδῶ κι ἡ δρόσο ἀκούγεται, ἀπὸ τὰ νέφη ἂν σιάξει.
Δῶ ναι τὸ πλέγμα τῶν ναῶν, ἡ συντεχιά τῆς φύσης,
Ἐδῶ ἀνταμώνονταν τῆς Γῆς, σὲ μιὰ, οἱ τρανὲς αἰσθήσεις.
Ἐδῶ τοῦ πόνου εἶναι ὁ βυθός, ἐδῶ τοῦ μόχθου ἡ κώχη,
Ἐδ' ὅλος τρέμει ὁ ἄνθρωπος, τὸ ναι ν' ἀκούσει ἢ τ' ὄχι

Τί, μάταιη σκέψη καὶ θαμπή, ποτὲ δὲν τριγυρίζει
Τοῦ τόπου ἐτούτου τ' ἀψηλό, γαλήνιο μετερίζει.

Ὁ ποιητὴς ὕμνεῖ τοὺς Δελφούς, τὸ μεθύσι ποὺ ἐνοστάλαξαν μέσα του. Μᾶς λέει, πῶς, ὕστερα ἀπὸ ἐπίπονη καλλιέργεια καὶ προσπάθεια, ἔφτασε στὴν ὀδυνηρὴ καὶ πλούσια μοναξιά καὶ τότε ἄκουσε κι ἔνωσε τὴ Δελφικὴ φωνὴ ν' ἀπαντᾷ στὴν ἀνθρώπινη ἀγωνία. Τὶ τοῦ εἶπε ὅμως ἡ Δελφικὴ φωνὴ δὲ μᾶς τὸ φανερώνει. Ὅπως ὁ Ζαρατούστρας ξανακατεβαίνει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Τότε τὸ βῆμα ἐτάχυνα, τὸ ἀνάνωσα στὰ στήθια,
Κρυφὸ παλμὸ, σὰν ἄνθρωπος ποὺ ξεκινᾷ γιὰ βοήθεια

Τότε μὲ τράχηλο στυλὸ σηκώνοντας τὸ βάρος
Τῆς ἐντολῆς, προχώρησα στὴ μέση τους μὲ θάρρος.

Μένει ὅμως σιωπηλός. Προτρέπει μόνο νὰ σηκωθοῦν ὅλοι καὶ νὰ ἔρθουν μαζί του στοὺς Δελφούς. Γιατί; Γιὰ ποῖο σκοπὸ; Γιὰ νὰ ἐνωθοῦν σὲ μιὰ ὄργανωση, ποὺ θ' ἀποβλέπει σὲ τί; Αὐτὸ, ποὺ θὰ ἦταν τὸ οὐσιαστικότερο, τὸ ἀποσιωπᾷ. Τὸ ποίημα μὲ μιὰ κραυγὴ ἀόριστου ἐνθουσιασμοῦ ἀπότομα διακόπτεται.

Τὸ νόημα τῆς φωνῆς δὲν τὸ ἀποκαλύπτει φανερότερα στὰ ἄρθρα του. Καὶ κεῖ περιφέρεται γύρω ἀπὸ τὸ θέμα του. Πῶς νὰ ὑπερνικήσουμε τὴ δυσπιστία, πῶς ὁ κ. Σικελιανὸς σκορπᾷ ὑποσχέσεις; πρὶν ξέρει καὶ πρὶν ἔχει συλλάβει ὁ ἴδιος τὸ τί ὑπόσεται;

(ἀκολουθεῖ συνέχεια)

HEINRICH WOELFFLIN

ΑΛΜΠΕΡΤΟΣ DÜRER

Ἡ Σταύρωση. (Εἰκ. 1) Ἐνα κομάτι μὲ μεγαλόπρεπο αἶσθημα. Ἡ ματιὰ μας πηγαίνει πρώτα στὴ Μαρία—εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τίς παλαιότερες παραστάσεις, πῶς πέφτει λιγοψυχώντας, ἐνῶ οἱ φίλοι ἔρχονται σὲ βοήθεια της. Ἐδῶ ἔχει κιόλας λιγοψυχήσει, μὰ μόνο σωματικά, ὄχι καὶ μὲ τὴ συνείδηση. Φαίνεται καλὰ πῶς ἔχει γλιστρήσει στὸ ἔδαφος, θέλει ὅμως ἀκόμη νὰ κρατηθεῖ. Δὲ μπορεῖ πιὰ νὰ κοιτάξει, τὰ βλέφαρα εἶναι κλειστά, μὰ ἔτσι ποὺ κρατᾷ τὸ κεφάλι καὶ ἔτσι ποὺ κουνιούνται τὰ χέρια, εἶναι φανερό, πῶς ἀντιστέκεται μόλα τὰ δυνατὰ της στὴν ἀδυναμία. Βρίσκεται κανεὶς, ἀλήθεια, ἐδῶ μ' ἕνα πήδημα πολὺ μακρύτερα ἀπὸ τὴ συγκίνηση τοῦ 15ου αἰώνα. Οἱ συνοδευτικὲς μορφὲς δίνουν τὴν ἀπόσταση τῆς κοινῆς ἀνθρωπότητας. Στὸν Ἰωάνη εἶναι ἡ συνειθισμένη ἀμηχανία. Ἡ Μαγδαλικὴ εἶναι ἡ μόνη, πού, καθὼς στέκεται, σηκώνει τὸ βλέμα της ψηλὰ στὸ Χριστό.

Αὐτὸς ἔχει τὴν ὁλόισα μορφή, ποὺ τὴ βρίσκουμε καὶ ἀρχαιότερα κάπου κάπου, ἀντίθετα μὲ μιὰν ἄλλη παράσταση, ποὺ σκοπὸ ἔχει περισσότερο νὰ κινήσει τὸν οἶχτο καὶ ποὺ δείχνει τὸ λύγισμα, μάλιστα στὰ γόνατα. Θὰ ἐρμήνευε κανεὶς ἄσκημα, ἂν ἤθελε νὰ σχετίσει τὸ μοτίβο αὐτὸ μὲ τὰ θερησκευτικὰ δράματα τῶν παθῶν, ὅπου σκληρὰ ἀπλώνονται τὰ μέλη τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ τοποθετηθοῦν τὸ πόδι καὶ τὸ χέρι στὶς ἀπὸ πρὶν ἀνοιγμένες τρύπες τῶν καρφιῶν. Ἀντίθετα ἐδῶ ἡ ἀπόδοση ἔχει κάτι τὸ νικητήριο. Χέρια καὶ κνήμες εἶναι τεντωμένα. Ὅμως παίρνει κανεὶς τὸ τέντωμα αὐτὸ σὰ μιὰ ἔκφραση δύναμης. Καὶ μὲ τὴν ἐντύπωση αὐτὴ ταιριάζει τὸ ὄφασμα τοῦ σάβανου, ποὺ σὰ σημαῖα κυματίζει μεγαλόπρεπα.

Ὁ πόνος ξαναφερόνεται πάλι σὰ συμπόνια στοὺς ἀγγέλους, ποὺ πετοῦν γύρω ἀπὸ τὸ σταυρὸ, θορυβώντας μὲ τὰ μεγάλα φτερά τους, καὶ μαζέβουν τὸ αἶμα ἀπὸ τίς πληγές. Εἶναι ἡ ἀνώτατη ἐξέλιξη τῶν Ἀγγέλων τῆς Ἀποκάλυψης,² ποὺ δὲν

1. Κοίταξε τὸ προηγούμενο φυλλάδιο τῆς «Ἀναγέννησης» σελίδα 168.

2. Ὁ Dürer, καθὼς εἶναι γνωστὸ εἰκονογράφος καὶ σκηνὲς ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη. Εἶναι ἀπὸ τὰ δυνατώτερα του ἔργα.

έχουν όμως ακόμη τη θορυβώδη τούτη κίνηση. Πόσο κομψές όμως χωρίς έντύπωση είναι οι ίδιες μορφές στο Σονγκάουερ!

Δύο καβαλάρηδες κρατούν Ισοροπία στην οικογένεια του Χριστού από το άλλο μέρος του σταυρού. Με τεντωμένη την κνήμη κάθεται ο προϊστάμενος στη σέλα· και το παραφουσκωμένο φτερωτό λοφίο του είναι τόσο χαρακτηριστικό για

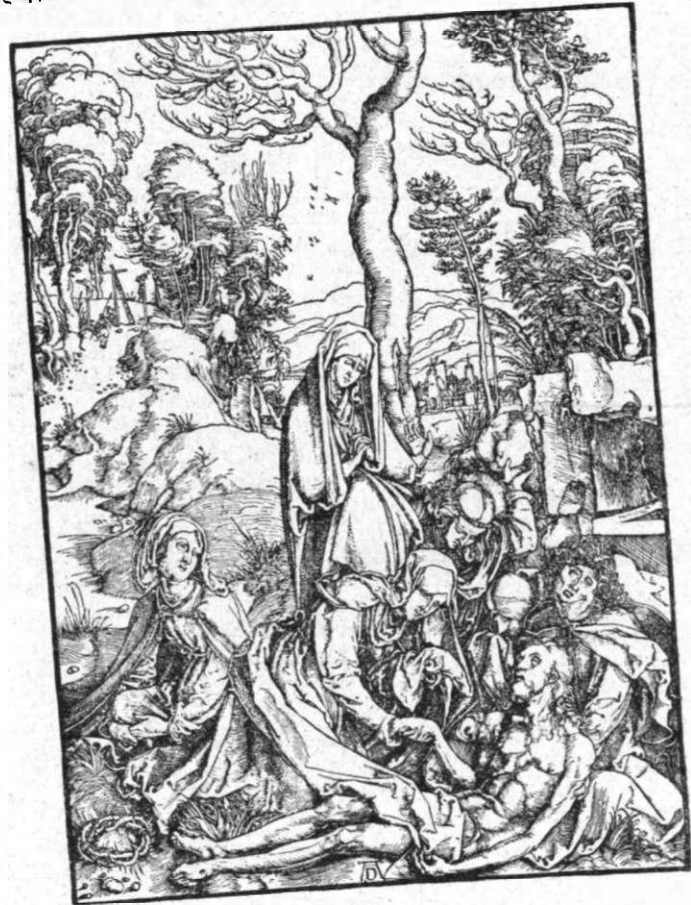

Ἡ σταύρωση

τὸ αἶσθημα τῆς φόρμας πού εἶχε τότε ὁ Dürer, ὅσο και τὸ ζουμερό, σὲ μεγάλες γραμμὲς σχέδιο τοῦ ἀλόγου, πού ἀνήσυχια τινάζει πίσω τὸ κεφάλι του.

Ἡ Ἀποκαθήλωση (Εἶκ 2) Τὸ πτώμα τὸ πήραν ἀπὸ τὸ σταυρό. Τὸ ἔχουν ἀφήσει κατὰ γῆς. Ὁ Ἰωάννης τὸ κρατᾷ ἀπὸ τὸ μπράτσο, ἔτσι πού τὸ κεφάλι στρέφεται πρὸς τὰ πάνω και ἡ Μαρία και οἱ γυναῖκες μποροῦν νὰ τὸ ἔχουν λίγες στιγμὲς ἀκόμη κοντὰ τους. Τὸ θέμα αὐτὸ μόνο τὸ 16ο αἰώνα γίνεται δημοτικὸ στὴ Γερμανία. Ἡ προσπάθεια νὰ ταχτοποιηθοῦν οἱ μορφὲς σὲ τεχτονικὴ κανονικότητα — με τὴν Ἰταλικὴν ἔννοια — εἶναι φανερὴ στὸ Dürer και ἀξίζει νὰ τὴν παρατηρήσουμε σὰν κάτι ἰδιαίτερο. Ἡ ὥραία ὄρθια μορφή τῆς Μαγδαληνῆς με τὰ χέρια πού δέονται, ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὴ Σταύρωση και σχηματίζει τὸ τελειωτικὸ στεφάνωμα, συγκερατημένη στὴν ἔκφραση, ὅπως και στὴ γραμμὴ τοῦ περιγράμματος. Κοντὰ σ' αὐτὴν όμως ὁ δυνατὸς θρηγὸς με τὰ ἀνεβασμένα χέρια, ἕνας ἄλλος με

κόπο συγκερατημένος στὴ γυναῖκα πού κάθεται παράμερα και κρατᾷ με τὰ χέρια τὸ ἀνασηκωμένο γόνατο — λαϊκὴ χειρονομία, πού δὲν ἀπαντᾷ πιὰ ἀργότερα, ἐνῶ βρῖσκεται στὸ Σονγκάουερ. Καινούργιο εἶναι ἐδῶ μόνο τὸ ζωηρὸ γέρισμο τοῦ κεφαλιοῦ. Τὸ μεταχείρισμα αὐτὸ τῆς κλείδωσης τοῦ ἀνθρώπινου σώματος τὸ ἔμαθε ἡ γερμανικὴ τέχνη νὰ τὸ βλέπει στοὺς Ἰταλοὺς πρῶτα. Ἡ Μαρία κρατᾷ ἡ ἴδια τοῦ νεκροῦ τὸ χέρι, πού ἦσυχια και ἀπαλὰ στέκεται στὸ ὑποστήριγμα του. Φαίνεται πὼς θέλει νὰ στεγνώσει με τὴ μαντίλα τῆς

Ἡ Ἀποκαθήλωση

τὴν πληγὴ (ἢ τὰ μάτια :). Τὸ ἄλλο χέρι τοῦ Κυρίου ἀκουμπᾷ στὸ ἔδαφος με μαζεμένα τὰ δάχτυλα. Τὸ μοτίβο αὐτὸ θὰ τὸ βρῆκε δίχως ἄλλο τραχὺ ἀργότερα ὁ Dürer. Ὅσες φορὲς πραγματέφτηκε ὕστερα τὴν Ἀποκαθήλωση, δὲν τὸ ξαναμεταχειρίστηκε.

Τὸ σχέδιο ἔχει μέσα του παραπολὺ αἶσθημα, λείπουν όμως ἀκόμη οἱ καθαντὸ κλασικοὶ τόνοι τοῦ πάθους, οἱ ὑψωμένοι ὠμοὶ και τὸ κεφάλι πού πέφτει πίσω. Ἐδῶ εἶναι περισσότερο ἡ εἰκόνα ἐνὸς ἄρρωστου και κουρασμένου, παρὰ ἐνὸς νεκροῦ, πού ὑπόκνυσε στὰ τρομερὰ βάσανα.

Τὸ τριγωνικὸ σχῆμα τῆς ομάδας αὐτῆς τῶν μορφῶν συμφωνεῖ πέρα ὡς πέρα με τὴ σύνθεση τῆς ξυλογραφίας.

ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ

ΣΤΡΑΤΗ ΣΩΜΕΡΙΤΗ

Η ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΣΗ

Η περυσινή κρίση του Έκπαιδευτικού Όμιλου και τα αποτελέσματα της εξακολουθούν να έχουν ζωηρότατο αντίλαλο. Οι συζητήσεις, που έγιναν εκεί μέσα, γενικέφτηκαν, κι ο αγώνας, που τυπικά τελείωσε μέσα στο Σωματείο, έγινε δημόσιος. Με το πλάτεμα της συζήτησης, όταν μάλιστα είναι γύρω από τόσο ζωτικά ζητήματα, ή ανεύρεση της ορθότερης κατεύθυνσης γίνεται ευκολότερη και το ζύγισμα των επιχειρημάτων ακριβέστερο. Κι ακόμη κάτι άλλο. Τα προβλήματα, που ως μια στιγμή ήσαν ένδοσωματειακά, και δεν απασχολούσαν ίσως σοβαρά παρά 50, 100 ή 200 ανθρώπους, γίνονται συνειδητά σε ολόκληρα τμήματα του λαού, καταχτούν με τη δημοσιότητα τη μάζα σε πλατύτερο σημείο. Κι αυτό δεν είναι αδιάφορο για την μερίδα, που προέρχεται από το λαό, γι' αυτόν πονεί, κι αυτόν ζητάει να σηκώσει στο ανώτερο επίπεδο ενός πραγματικά ανθρώπινου πολιτισμού.

Στην πολεμική φιλολογία που ή συζήτηση αυτή γένησε, το βιβλιαράκι του κ. Μ. Τσιριμώκου «Ιστορία του Έκπαιδευτικού Όμιλου» δεν είναι χωρίς σημασία. Θα ήταν βέβαια ειλικρινέστερο, αν είχε ονομαστεί: «Τα άπομνημονεύματα μου από τον Έ. Ό.» ή όπως αλλιώς, μα με τρόπο πάντα που να δείχνει άμεσα, ότι και πραγματικά είναι το βιβλίο αυτό. Δηλαδή μια μονόπλευρη αναμνησιογραφία του τί έκανε ή δεν έκανε ο κ. Τσιριμώκος στον Έ. Ό. και πώς είδε ο ίδιος τη δράση του εκπαιδευτικού δημοτικισμού στα τελευταία δέκα χρόνια, κι όχι πραγματική ιστορία του Σωματείου, που προϋποθέτει αντικειμενικότητα στην έκθεση των γεγονότων και κριτική ανάλυση τους, ανεπηρέαστη κι ελεύτερη από κάθε προσωπική προκατάληψη. Όμως αυτό είναι ένα σημείο τυπικό κι εξωτερικό. Όποιος κι αν είναι ο τίτλος, που παίρνει ένα βιβλίο, το περιεχόμενο του δεν αλλάζει. Έτσι είναι και με την «Ιστορία» του κ. Τσιριμώκου. Αδιάφορο με κάθε άλλη σκέψη, δημιουργεί μιάν αναμφισβήτητη υποχρέωση ν' απαντήσουν όσοι από τη θέση τους στη σοσιαλιστική μερίδα, που έμεινε μέσα στον Έκπαιδευτικό Όμιλο, αναλάβανε ταυτόχρονα έναν αγώνα διαφωτισμού, αντίθετα σε μια προσπάθεια, που κι όταν δεν είναι κακόπιστη, δεν είναι λιγότερο επικίνδυνη.

Είναι αναμφισβήτητο και φανερό για όποιον διάβασε προσεχτικά τη μελέτη του κ. Τσιριμώκου, πώς ή θέση που παίρνει, για να αντιμετωπίσει το καινούργιο περιεχόμενο, που έδωσε στο σκοπό του ο Έ. Ό. είναι καθαρά τυπική και δικονομική, δηλαδή άρνητική κι αντιδημιουργική. Το πράμα δεν είναι περίεργο. Είναι αντίθετα το βαθύτερο χαρακτηριστικό του σημερινού αντιδραστικού, πισοδρομικού και καθαρότατα αντιλαϊκού δημοτικισμού. Ακόμη δεν είναι και δυσκολοεξήγητο. Η αντίσταση προς το καινούργιο κι ή υποστήριξη των αξιών, που πριν από αυτό υπήρχαν, είναι μια πράξη από φυσικά της άρνητική κι αντιδημιουργική. Από τον κανόνα αυτόν δε μπορούσε να ξεφύγει ο αντιδραστικός δημοτικισμός, το ζδιο όπως δεν ξέφυγε ο καθαρεβουσιανισμός στα παλιότερα χρόνια.

Έτσι για τον κ. Τσιριμώκο το πρόβλημα για την κατεύθυνση του εκπαιδευτικού δημοτικισμού, είναι ένα πρόβλημα καθαρά τυπικό, χωρίς εσωτερική ζωή, χωρίς κοινωνικό περιεχόμενο, χωρίς δημιουργική εξέλιχτικότητα. Και φυσικά το Σωματείο, που από δω και δεκαεφτά χρόνια τον αντιπροσωπεί, είναι μοιραία καταδικασμένο σε μιάν αναπόδραστη νέκρωση κάτω από τα παρελθοντικά δεσμά του. Ολόκληρη ή δράση του πρέπει να είναι υποταγμένη στο τί λίστεβαν εκείνοι που το πρωτοδημιούργησαν, κι αν ακόμη το εγκατάλειψαν, αργότερα σαν άποπαίδι τους, ανίκανοι να νιώσουν το πραγματικό πλάτος των σκοπών του, και

νά του δώσουν τη ζωή, που ήθελε και ζητούσε απ' αυτούς. Έτσι μια ολόκληρη προσπάθεια για ένα σημαντικότερο κοινωνικό σκοπό καταδικάζεται σε τυφλή υποταγή σε πρόσωπα, που, από το ότι μια φορά υπήρξαν τα όργανα της, δε σημαίνει καθόλου πως έγιναν κι ο ανώτατος αντικειμενικός σκοπός της. Γιατί μια προσπάθεια σαν του Έ. Ό. δεν εξαφανίζεται ούτε σβύνει, επειδή έλειψε από τους ιδρυτές του το ψυχικό σθένος να τη στηρίξουν σ' ολόκληρες τις συνέπειες της. Το αντίθετο, που υποστηρίζει ο κ. Τσιριμώκος, είναι καθαρά ένας πνευματικός μανταρινισμός, που θα ήταν αληθινά τραγικό αν επικρατούσε.

Το πρόβλημα λοιπόν για την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός, δεν είναι τυπικό. Τη λύση του δε μπορούν να τη δεσμεύουν οι γνώμες, που είχαν γι' αυτόν οι άνυπαρχτοι, από πολλά χρόνια τώρα, για το Σωματείο ιδρυτές του. Ακόμη περισσότερο δε μπορούν να τη δεσμεύουν ή αντιδραστική κατεύθυνση ορισμένων απ' αυτούς, κι ή άρνητική στάση τους σε κάθε προσπάθεια για μια καινούργια και πιο ζωντανή αντίληψη του εσωτερικού περιεχόμενου του σκοπού του. Αυτό είναι τόσο φανερό για κάθε καλοθελητή συζητητή, ώστε ή αντίθετη αντίληψη, που την υποστήριξη της έβαλε για κύριο σκοπό στη μελέτη του ο κ. Τσιριμώκος, να είναι μια πραγματική άστειότητα, ανάξια για κάθε άλλη αντίκρουση.

Στη τυπική όμως αυτή κι εξωτερική αντίληψη για το πρόβλημα του εκπαιδευτικού δημοτικισμού, κρύβεται μια καθαρότατη υπεκφυγή. Κι ή υπεκφυγή αυτή έχει έναν ολοφάνερο αντικειμενικό σκοπό. Τη μετατόπιση δηλαδή της συζήτησης γύρω από ζητήματα ξένα με το πραγματικό αντικείμενο της, που είναι ή τοποθέτηση του εκπαιδευτικού δημοτικισμού σαν κινήματος μεταρρυθμιστικού μέσα στις ανάγκες και τους αγώνες του σύγχρονου κοινωνικού περιβάλλοντος. Γιατί αυτό είναι το βασικό πρόβλημα, κι όλα τ' άλλα, χωρίς τη λύση του, είναι ποίηση, ρωμάντσό ή ότι άλλο, όχι όμως ζωή.

Μπορεί βέβαια να βλέπει ο κ. Τσιριμώκος στην άποψη αυτή μια σχηματοποίηση της ζωής, που τη θέλει «με άπειρη ποικιλία» και που άπορεί «πώς είναι δυνατό μυαλό ελεύτερο να σκεφθεί να τη κλείσει μέσα στις κλειστές γραμμές ενός συστήματος, που το δημιούργησε το κλειστό πάντοτε ανθρώπινο μυαλό». Όμως όταν έτσι τη θέλει τη ζωή ο κ. Τσιριμώκος, λησμονεί, πώς, όλη αυτή ή «άπειρη ποικιλία» που βλέπει, κινείται κάτω από άμειλιχτους νόμους, φυσικούς, βιολογικούς ή κοινωνικούς, που σοβαρά κανέναν δεν τους άρνιέται σήμερα, αδιάφορο τι όνομα θα τους δώσει, και που αναμφισβήτητα υπάρχουν. Δεν είναι λοιπόν άναρχη κι άντινομη ή ζωή, όπως δείχνει να τη φαντάζεται ο κ. Τσιριμώκος. Αντίθετα είναι στερεά υποταγμένη σε θεμελιακές αρχές και νόμους βασικούς, που τη ρυθμίζουν άρμονικά. Κι ή ποικιλία της είναι το έξωτερικό φαινόμενο του έννομου αγώνα των θέσεων κι αντιθέσεων που κλείνει μέσα της, κι όχι ή καπριτσιόζικη εμφάνιση της ανεξευρένητης φύσης της.

Βέβαια αυτό βγάζει από τη ζωή το ρωμαντικό χαρακτήρα της. Από μιάν άμορφη ποικιλία, γεμάτη έκπληξεις κι άπρόοπτα, άδάμαστη κι ανεξευρένητη, την ανατέμνει, της άφαιρεί μια μιά τις ίνες από τις σάρκες, βυθίζει το κοινωνιολογικό λεπίδι, ως τα βαθύτατα έγκατα της. Ζημιώνεται ίσως έτσι ή όμορφιά κι ή φαντασία που την υπηρετεί. Όμως κερδίζει ή Έπιστήμη κι ή Άλήθεια, κι αυτό είναι το σημαντικό.

* *

Είναι φανερό πώς το εκπαιδευτικό πρόβλημα, έξετασμένο από τη βάση αυτή, έχει ένα καθαρότατο λαϊκό χαρακτήρα. Είναι το πρόβλημα των σκλάβων μέσα στη σημερινή κοινωνία, κι όχι των έκμεταλεφτών τους. Οι τελευταίοι, όπως και κάθε τι άλλο, έχουν μοιραία έξασφαλισμένη και την παιδεία τους. Ένας πρόχειρος άπολογισμός των ιδιωτικών σχολείων, που σήμερα λειτουργούν μέσα στην Άθήνα άποκλειστικά για τα πλουσιόπαιδα, δείχνει την ορθότητα του ισχυρισμού αυτού. Το πρόβλημα λοιπόν δεν άρχει για τα παιδιά, που έχουν την εύτυχία να τα μαρφώνει Γερμανίδα παιδαγωγός, σαν εκείνη που έδωσε στον κ. Άλέκο Δελμούζο την έμπνευση για κάποιο τελευταίο άρθρο του, ούτε για κείνα, που διαθέ-

τούν τα οικονομικά μέσα μίας άνετης «αγγλικής ανατροφής» στο «Αναργύρειο» των Σπετσών ή στο μελοντικό Κολέγιο του Ψυχικού. Υπάρχει όμως ζωντανό, με αμείλιχτη τραγικότητα για τα παιδιά, που μόνο τους μέσο για να μορφωθούν έχουν το Δημοσίο Σχολείο. Για τα παιδιά, τα ένενήντα εκατοστά, που περιμένουν το φώς μόνο από το Δημοτικό Σχολείο, κι άντις γι' αυτό, αφήνονται στο σκοτάδι με μοχθηρή κακντρέχεια, και με χαιρεκαζία που μόλις κρύβεται κάτω από την ψέφτικη υπόσχεση για την εκπαιδευτική μεταρύθμιση. Γιατί τα θέλουν τα παιδιά του λαού στραβά, αμόρφωτα, άνίκανα για κάθε δημιουργία άνωτερη, χωρίς άντίληψη γιό τα δικαιώματα που έχουν κι αυτά στη ζωή. Γιατί ακόμα ή ελληνική άστική τάξη είναι καθυστερημένη πνευματικά περισσότερο από κάθε άλλη στη σύγχρονη Εύρώπη. Ζεί βαθύτατα ένωμένη με το πνεύμα της άρνησης της ζωής και του πισσοδρομισμού. Έχει μείνει ξένη σε κάθε άναγέννηση. Έχει χτυπήσει άλύπητα κάθε προσπάθεια για τόξυπνημα της, κι όταν ακόμα έβγαινε μέσα από τα ίδια της τα σπλάχνα. Άντι να σηκώσει τη σημαία του έπιστημονικού διαφωτισμού, που στην υπόλοιπη Εύρώπη έδωσε στην ίδια την άστική τάξη το μέσο να νικήσει το μεσαιωνισμό, συμμαχεί με τον τελευταίο. Κι όταν μέσα από τους κόλπους της ξεπετιέται ένα πνεύμα άναγεννητικό και συχρονιστικό, τινάζεται σύσωμη ένάντια του, το χτυπά άλύπητα, το γονατίζει με τη συκοφαντία, ως που να το συντρίψει. Μήπως δέν υπάρχει, ζωντανή μπροστά μας, ή στάση της στην εκπαιδευτική μεταρύθμιση, που είχε ένα ξεκίνημα καθαρά άστικό, κι ήταν παρήγορο φάνερωμα της γενικής προσπάθειας στα 1910 για την «άνορθωση»; Όμως συνάντησε κίνημα άναγεννητικό περισσότερο άγρια άντίδραση, από την άντίδραση που συνάντησε ο εκπαιδευτικός Δημοτικισμός, στην πρώτη περίοδο του, όταν, όπως είπαμε, ήταν ακόμη ένα κίνημα καθαρότατα άστικό, όπως το δείχνουν όλες οι πράξεις του Έκπαιδευτικού Όμιλου την εποχή εκείνη; Ήταν λοιπόν άναπόφευγος ο καινούργιος κοινωνικός καθορισμός του, που σιγά σιγά έγινε κι έπίσημα δηλώθηκε από τον περασμένο Μάρτη. Γιατί ο Έκπαιδευτικός Όμιλος, ύστερα από μια δεκαπεντάχρονη άναγεννητική προσπάθεια μέσα στους κόλπους της άστικής τάξης έβλεπε τον εαυτό του ξένο μέσα σ' αυτή, ακόμη περισσότερο έβλεπε την ίδια την άστική τάξη καθημερινά να τον σπρώχνει προς τ' άριστερά. Κι είδε ταυτόχρονα από την άντίθετη μεριά τον αμόρφωτο και σκλάβο των τοκογλύφων άγρότη της ελληνικής γής, τον εργάτη που ζει μέσα στο πνευματικό σκοτάδι και σπρώχνεται στο έγκλημα και στη διαφθορά, το μικροαστό που κάθε μέρα όλοένα υποδουλώνεται από την άρχουσα τάξη. Κι είδε σ' αυτούς, εκείνους που πραγματικά ζητούν έναν πνευματικό όδηγητή, και που μόνο με τον άνυψωμό τους, τον ήθικό κι υλικό, θα μπορούσαν να έλευτερώσουν τον τόπο από το μεσαιωνικό πνεύμα των άρχόντων του, και να του δώσουν το φτερούγισμα που ζητάει για το έπιστημονικό φώς και την άλήθεια. Με λίγα λόγια είδε ο Έκπαιδευτικός Όμιλος, πώς το συνθετικό και πολύπλοκο κίνημα, που είναι ή άναγέννηση της ελληνικής παιδείας, μόνο από κεί μπορούσε ειλικρινά να υποστηριχτεί και βάσιμα να πετύχει.

Έ! λοιπόν, ή θέση αυτή του εκπαιδευτικού μας προβλήματος είναι σχηματοποίηση της ζωής, είναι άρνηση της πραγματικότητας και καταστροφή της ποικιλίας της; Έκτός άν ποικιλία ζωής θα πει να υπάρχουν παιδιά με γκουβερνάντες και παιδιά καταδικασμένα σαν αυτά που είδαμε παραπάνω.

Ό κ. Τσιριμώκος όμως την προσπάθεια αυτή δέν τη θεωρεί μόνο μια σχηματοποίηση της ζωής. Τη θεωρεί ακόμη και διάλυση της, τάση για την εξαφάνιση εκείνου που υπάρχει, από την προσδοκία εκείνου που έπιθυμούμε να γίνει. Και ή κατηγορία αυτή δέν είναι άσυνείδητο έπιχείρημα στα χέρια των άντιδραστικών. Έχουν συνείδησει τόσο πολύ να υπερσπίζονται, τι υπάρχει, ώστε να φαντάζονται για πραγματικό έγκλημα την προσπάθεια για την άντικατάσταση του. Άκόμα περισσότερο έχουν συνείδησει τόσο πολύ στην άντιδημοουργικότητα της δικής τους άρνησης, ώστε να την ξαναβλέπουν παντού, κι εκεί που όχι μόνο δέν υπάρχει, παρά κρύβονται τεράστιες δημιουργικές δυνάμεις.

Στην περίπτωση του Έ. Ό. το έπιχείρημα γίνεται και πιο φανταχτερό ακόμη. Μας λένε. Πώς μπορείτε να ένδιαφέρεστε ειλικρινά και θετικά για την άναμόρφωση της παιδείας, όταν άφοσιώνετε σ' έναν άγώνα καθαρά μελοντικό, όταν έξαρτάτε την πραγματοποίηση της μεταρύθμισης σας από κάτι άβέβαιο και άπίθανο και ξένο προς την ένέργεια σας, από την επικράτηση στον κοινωνικό άγώνα μιας καινούργιας τάξης;

Ότι μ' αυτόν τον τρόπο ή συζήτηση καταντάει δικολαβισμός και σοφιστεία, ούτε παρά-

ξένο ούτε δυσκολονόητο είναι, και θα ήταν άρκετό για να σωριαστεί σ' έρείπια το περίφημο έπιχείρημα, άν έλεγε κανένας στους ύποστηρικτές του: Μα τότε, άν αυτό που λέτε είναι σωστό, κάθε προσπάθεια που ζητεί μια μεταβολή, και την επιδιώκει, χωρίς να περιμένει τη μοιραία και τυχαία πραγματοποίηση της, είναι διαλυτική, με το νόημα που δίνετε σεις σ' αυτόν τον όρο, αφού πολεμώντας εκείνο που υπάρχει, έξαρτά την πραγματοποίηση της από ένα άβέβαιο στοιχείο, από την επικράτηση της δηλαδή στον άγώνα που κανει. Όλα τα τεράστια λοιπόν κινήματα της περασμένης εποχής, που είχαν καθαρότατο άντικειμενικό σκοπό τη μεταβολή, την καταστροφή καλύτερα εκείνου που υπήρχε, και την άντικατάσταση του από καινούργιες αξίες, πώς τα άντιμετωπίζετε; Και ακόμα την έπιτυχία και την επικράτηση τους; πώς τις έξηγετε, αφού με την άντίληψη σας θα έπρεπε να είναι καταδικασμένα σε μια μοιραία κι άναπόδραστη άποτυχία;

Το ζήτημα παίρνει έτσι έναν χαρακτήρα κοσμοθεωρικό. Γίνεται ένα πρόβλημα τεράστιο, που ή γενική λύση του δέ μπορεί να είναι το άντικείμενο του άρθρου αυτού, άνκαι είναι φανερό. Γιατί όταν ή άντίθεση με ό,τι υπάρχει, συνοδέβεται με τη θέση εκείνου που πρέπει να υπάρξει, και με την παράλληλη προσπάθεια για την πραγματοποίηση της, πώς μπορεί πια ν' άμφιβάλλουμε, πώς κλείνει μέσα της μια τεράστια σύνθεση, και όχι μια διάλυση, μια κατάφαση και όχι μια άρνηση, μια δημιουργική πραγματικότητα και όχι ένα μελοντικό δραματισμό;

**

Μένει όμως το ζήτημα: Στην καινούργια κατεύθυνση του Έκπαιδευτικού Όμιλου υπάρχουν τα στοιχεία αυτά, που παραπάνω αναφέραμε; Είμαστε βέβαιοι για την άπάντηση των άντιδραστικών, και τη διατυπώνουμε, βγάζοντας τους από τον κόπο να το κάμουν οι ίδιοι. Θα μας πουν: Μα όταν κηρύχνετε πώς είσατε σοσιαλιστές, δέ στηρίζετε την πραγματοποίηση του προγράμματος σας στο άπίθανο άνέβασμα ενός καινούργιου παράγοντα, στην επικράτηση, που όραματίζετε, μιας τάξης άλλης από εκείνη που κατέχει σήμερα την έξουσία; Και τους άπαντούμε: Ναι άληθινά την ολοκληρωτική πραγμάτωση του σκοπού μας, δέ μπορούμε να τη βλέπουμε παρά μόνο μέσα στο περιθώριο της νίκης στον κοινωνικό άγώνα των τάξεων που σήμερα δυναστεύονται. Είμαστε εργάτες μέσα στην πάλη τους, κι ή νίκη τους θα είναι και δική μας. Το σύντημα της οικονομικής κυριαρχίας της άστικής τάξης επάνω στον εργάτη, το μικροαστό και τον άγρότη, θα σημαίνει για μας, πώς άνοίγει ή διάπλατη λεωφόρος, που θα μας όδηγήσει στην πραγματοποίηση του εκπαιδευτικού ιδανικού μας. Όμως από σήμερα ως το σημείο αυτό, υπάρχει ένα τεράστιο διάστημα για να διαβούμε, και σ' αυτό έχουμε να εργαστούμε όχι μόνο για τη διατήρηση των άποχτημάτων της εκπαιδευτικής μεταρύθμισης ως τα σήμερα, παρά ακόμα και για την επέχταση, για το όσο μπορεί μεγαλύτερο πλάτος της. Γιατί ίσα ίσα το μέσο για το τέρας του άγώνα μας εκεί βρίσκεται. Στο πνευματικό δηλαδή ξύπνημα του λαού, στο άνέβασμα του στην σκάλα του πολιτισμού. Τότε μόνο θα νιώσουν την ιδιοτέλεια εκείνων, που τους κυβερνούν, τη μηδαμινότητα της πολιτικής τους έλευτερίας. Τότε μόνο θα νιώσουν, πώς υπάρχουν αξίες ζωικές άσύγκριτα άνώτερες απ' αυτές, που έχει για έμβλημα της ή σημερινή άστική τάξη, για να έξασφαλίζει την οικονομική, πολιτική και πνευματική κυριαρχία της επάνω στις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες. Τότε θα αίστανθούν, πώς πάνω από τον άρπαχτικό έγωισμό του άτομου, υπάρχει ένα πλατύτερο κοινωνικό ιδανικό, μια βαθύτερη άλληλεγγύη, που πρέπει να συνδέει τα άτομα σαν μέλη της ανθρώπινης κοινωνίας. Τότε θα μπορούσαν, με άκέραια τη συνείδηση των πράξεων τους και του άντικειμενικού σκοπού τους, να συμπληρώσουν τον άγώνα τους, θεμελιώνοντας μια καινούργια περίοδο στη ζωή, στηριγμένη σ' ένα ρυθμό βαθύτατα κοινωνικό.

Είναι λοιπόν μια άναλήθεια, όταν μας λένε, πώς έξαρτούμε την πραγματοποίηση του εκπαιδευτικού μας σκοπού από μια αίτια έξωτερική, από κάτι ξένο προς τη θεληματικότητα και τη δράση μας. Άντίθετα το ξένο αυτό στοιχείο είναι κάτι στενότατα συνδεμένο με μας, κι ή πραγματοποίηση του θα είναι μια άναπόδραστη συνέπεια της δράσης μας. Και γι' αυτό έχουμε χρέος να εργαστούμε. Όποτε αυτό, που το βλέπουν σαν μια άόριστη κι άπίθανη κοινωνική μεταβολή, που όραματίζόμαστε και περιμένουμε με μια τάχα έκστατική άδράνεια, εί-

ναι όχι μόνο όρισμένο παρά και πιθανότατο αποτέλεσμα της δράσης μας μέσα στις κοινωνικές τάξεις που πρέπει να είναι και οι φορείς του.

Μ' αυτά τα λόγια θα μπορούσε να κλείσει κανένας την απάντηση αυτή στα όσα έγραψε ο κ. Τσιριμώκος για τον Έκπαιδευτικό Όμιλο, και σ' όσα από όλα τα όχυρά του αντιδραστισμού εξακολουθούν να γράφονται και να λέγονται ακόμη ως αυτή τη στιγμή, που αυτές οι γραμμές χαράζονται.

Όμως ό άγώνας, που ανάλαβε εδώ και λίγους μήνες ό Έκπαιδευτικός Όμιλος, είναι σκληρός. Μέσα στο χάος της εμπάθειας και της προκατάληψης, που κυριαρχεί για τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα, τό καινούργιο σύνθημα του Έκπαιδευτικού Όμιλου ήταν σάν τό κόκκινο πανί του ταύρου, και λίγο λείπει να κηρυχτεί επικίνδυνο στη δημόσια ασφάλεια ένα ιδιωτικό Σωματείο, γιατί είναι σοσιαλιστικό, σά να μην υπάρχουν χιλιάδες τέτια Σωματεία σ' όλον τόν κόσμο, όπου ή πρόληψη κι ή αμάθεια δέν έχουν τόση πέραση, όση στη χώρα τών απόγονων του κλασικού πολιτισμού και του φωτός!

Κραυγές για κίνδυνο ακούονται. Η συκοφαντία μαιίνεται, τά σοφίσματα έχουν όγκωθεί και δέν τούς αφήνουν να ίδουν τό κατακύλισμα τους. Αν ένιωθαν πραγματικά τόν παλμό και τήν ανάγκη της ζωής, θά έβλεπαν, πώς ή δική τους στάση, ή δική τους βία, ή δική τους άδικία, —κι όχι τό κήρυγμα ενός Σωματείου, σάν τόν Έκπαιδευτικό Όμιλο—όργανώνουν τή βία και φέρνουν τήν επανάσταση.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ: Η Ζωή που πέρασε Διηγήματα.

Από τις προηγούμενες ποιητικές συλλογές του κ. Π. Ταγκόπουλου διαπιστώνεται με τρόπο αυταπόδειχτο, πώς ό σμιλεφτής τών στίχων εκείνων είναι ποιητής—τόσο άβιαστο, τόσο πλούσιο και προπάντων τόσο καθάριο αναβλύζει τό αίστημα από τούς άπλους και εύρωστους στίχους του. Δέ συναντάει κανείς τήν κουραστική πεζολογία—κοινό γνώρισμα σέ πολλούς νεότερους—ούτε τήν επιτηδευμένη διαστρόφη της ζωής που—άξιοθρήνητη απομίμηση από ξένα πρότυπα—ζητάει να μās επιβληθεί για νεοτερστική τάση. Μόνον οι άπαιτητές μιας κάποιας διανοητικότερης συγκίνησης δέ θά μπορέσουν ίσως να ικανοποιηθούν από τό περιεχόμενο τών συλλογών αυτών. Όμως ή άπαιτηση τους αυτή έχει σχετική αξία και τή μεγαλοποιούν τόσο πολλές φορές, ώστε κατανάνε να βλέπουν «διανοητικότητα» «ψυχικότητα» σέ χλιαρά κατασκεβάσματα, σέ ξεπλύματα σκονισμένων βιβλιοθηκών! Να λοιπόν γιατί είναι προτιμότερη ή ρωμαλέα ζωικότητα, έστω και πρωτόγονη.

Άκόμη πρέπει να προστεθεί, πώς ό κ. Ταγκόπουλος είναι κύριος της γλώσσας και τά τραγούδια του είναι παραστατικά, μ' ένα ξάστερο και μουσικό πολλές φορές σύνολο. Ποτέ δέ θά βρήτε σ' αυτά τό σημάδι προσπαθειών, παρά θά ακολουθήσετε χωρίς έκπληξη, χωρίς μορφασμό, τόν ίδιο καλπασμό τών ωραίων στροφών.

Τέτια είναι και τά διηγήματα του. Θα κυριολεχτούσε κανείς αν τάλεγε άφηγήματα με λυρική άπόχρωση. Είναι απλά έπεισόδια, πολλές φορές μοιάζουν σάν άπόσπασμα από ένα έργο, που υπάρχει κομματιαστό στη σκέψη του δημιουργού του και δέν ολοκληρώνεται γιατί συναντάει αντίξοες περιστάσεις—και πρώτα πρώτα τήν έλλειψη ένότητας στην ψυχική διάθεση, άπαραίτητο εφόδιο για μια δημιουργική δουλιά. Στο νέο του έργο ό ποιητής τών «Δροσοσταλίδων» ανιστορεί ένα παρελθόν με πλέρια ζωική έκδήλωση: μικροετυχίες, χαρές, λύπες, τή μόρα του πολέμου, και ακόμη τό γνήσιο άθηναϊκό χρώμα (όπως στα διηγήματα: «Όταν τά πουλιά κελαιδούνε» «Τά καλά παιδιά» «Μίστος ό έμπορομανάβης») Υπάρχουν περιγραφές που γοητεύουν τόν άναγνώστη με τή χαριτωμένη απλότητα τους κι ακόμη με τήν υποβλητικότητα τους. («Και τά φώτα σβήνανε πέρα) αν και οι άχαροι φρα-

σεοκόποι, οι άπολογητές ενός έξαλλου μοντερνισμού θέλουν τήν υποβλητικότητα μόνο για τούς «έγκεφαλικούς».

Η ζωή πάλεται ως τόσο κάτω από τήν αφήγηση του συγγραφέα και πάλεται όχι με τρόπο σφαδαστικό, ύστερικό, παρά με μια γερή ένατένιση, με μια νεανική άφροντισιά. Ο ποιητής τών «Δροσοσταλίδων» δέ συγχίζει τήν πραγματικότητα, όπως τό κάνουν οι τελευταίοι νεοσύλληστοι του τάχα ψυχολογικού διηγήματος, παρά τή ζωγραφίζει με τά πιό έντονα χρώματα, τονώνοντας τήν με τήν ισχυρή του λυρική διάθεση. Κι αυτό είναι ή άληθινότερη προσφορά στην Τέχνη. Και όταν ή φωτολατρεία του συναντάει τά πρώτα μηνύματα μιας θολής ήμέρας που ύάρθει, όταν βλέπει τήν άνοιξη να υποχωρεί μπροστά σ' έναν παγερό βοριά, που ξαναφέρει τό χειμώνα, τότε δέν ξεσπάει σέ μάταιο θρήνο, παρά αναθυμάται τίς περασμένες ήμέρες της χαράς.

Ίσως ό όπτιμισμός αυτός να είναι μια καθαρή προσωπική υπόθεση, καταφέρει όμως να έξασκήσει μια σχετική έπιροή σ' ένα άναγνωστικό κοινό που παραδέρνει στο γλυκανάλατο ψεφτορωμαντισμό και τότε ή άποστολή του παίρνει, βέβαι, κάποια σκοπιμότητα.

Α. Δ. ΠΑΠΑΛΗΜΑΣ

ΜΙΚΡΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

N. DERJAVINE

ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Μέσα σέ μια άτμόσφαιρα καταπιεστική και στενάχωρη ή ρωσική επιστήμη έπρεπε να έργαστεί, να νικήσει τά έμπόδια, ν' αγωνιστεί για τήν ίδια της τήν ύπαρξη, να υπερασπίσει τις κατάκτησες της.

Σύμφωνα με τήν άλλοτινή κρατική αντίληψη ό επιστήμονας δέν ήταν τίποτα άλλο παρά ένας δημόσιος υπάλληλος. Η σφαίρα της ενέργειας του ήταν στενά καθορισμένη από τήν έπίσημη νομοθεσία άπόπου δέν τολμούσε να βγει.

Οι περισσότεροι από τούς επιστήμονες μας, κάτω από τήν πατροπαράδοτη κηδεμονία της άστυνομίας, κλείνονταν γενικά στα σπουδαστήρια τους ή στα εργαστήρια τους, δυσπιστούσαν στην πολιτική και υπηρετούσαν εύσυνείδητα τήν επιστήμη, με τήν πεποίθηση, πώς ή επιστήμη κι ή πολιτική είναι δυό πράματα που δέν έχουν τίποτα κοινό ανάμεσα τους.

Η ρωσική επανάσταση άλλαξε όλότελα αυτή τήν κατάσταση και δημιούργησε στόν επιστήμονα συνθήκες εργασίας τέτιες, που νάναι αδύνατη πιά ή άκαδημαϊκή άδιαφορία και ή φανταστική άφοσίωση στην καθαρή επιστήμη. Κιάν σήμερα οι άνωμαλίες αυτές παρουσιάζονται ακόμη καμιά φορά, είναι άπλούστατα τ' άπομεινάρια του περασμένου καιρού.

Η επιστήμη με τό να γίνει στη Σοβιετική Ρωσία ένα παντοδύναμο όργανο της οικονομικής και πνευματικής αναγέννησης, παρουσιάζεται πιά σά μια άληθινή επιστήμη εργαζομένων. Μπροστά της ξανοίγει πλατύς ό άπεριόριστος όρίζοντας της ελεύτερης εξέλιξης για τήν οικονομική και διανοητική άπολύτρωση τών εργατών, για τήν καλύτερηση της τύχης τους και για τή μόρφωση τους.

Έτσι παίρνοντας τήν επιστήμη σά θεμελιακή βάση του οικονομικού και έκπολιτιστικού έργου της, ή Έπανάσταση έβαλε τήν επιστήμη μέσα σέ συνθήκες έξαιρετικά ευνοϊκές για μια εξέλιξη δίχως όρια. Συσχέτισε οργανικά τή δημιουργική της πολιτική με τις επιστημονικές έρευνες.

Οι οργανισμοί που πραγματοποιούν αυτή τη συσχέτιση είναι οι Κρατικές Έπιτροπές που λειτουργούν κοντά στο Συμβούλιο των Έπιτροπών του λαού ή πιο καλά το «Gosplan»¹ που δεν είναι τίποτα άλλο παρά μία επίσημη ένωση από ειδικούς επιστήμονες όλων των κλάδων, με το σκοπό να κάνουν την προκαταρκτική επιστημονική μελέτη των υλικών, που έχουν σχέση με τα βασικά προβλήματα του δημιουργικού έργου του Κράτους, μέσα στους διάφορους κλάδους της οικονομίας και της βιομηχανίας.

Είναι ένα είδος Έπιστημονικής Ακαδημίας, που οι επιστημονικές της έρευνες διαφέρουν από τις έρευνες της πραγματικής Ακαδημίας σ' αυτό μόνο, στο ότι δηλαδή είναι στενά συνδεδεμένες με τα προβλήματα και τους πραγματικούς σκοπούς της οικονομικής πολιτικής του Κράτους και καθοδηγούνται από τις ανάγκες του. Έτσι η επανάσταση έβγαλε από τη φυλακή της την Έπιστήμη στον ελεύθερο αέρα της δημιουργικής ζωής. Την έβαλε νάντικρиси πής προλεταριακές μάζες και τα συμφέροντα τους και μ' αυτό ίσα ίσα της άνοιξε άστέρηφτες πηγές νέας γόνιμης ενέργειας.

Η σημερινή κατάσταση, φυσική συνέπεια της Έπανάστασης και των αρχών της, άλλαξε ακόμη την κοινωνική αξία της επιστημονικής εργασίας και τον κοινωνικό ρόλο του επιστήμονα μέσα στη Σοβιετική Ρωσία.

* *

Ο ρωσικός πολιτισμός, γένημα του φεουδαρχισμού, κυρίαρχου στην πολιτική και οικονομική ζωή, είχε μία παράξενη και πολύ χαρακτηριστική συνέπεια: την απόσταση του από τις μάζες, την άβυσσο που άνοιχτηκε ανάμεσα στις μορφωμένες τάξεις και το λαό. Μά ο εργάτης και ο χωρικός παίρνοντας την έξουσία, κληρονόμησαν επίσης από όλο τον πολιτισμό των παλιών τάξεων, τη φιλολογία, την τέχνη, τις επιστήμες. Το προλεταριάτο, άνκαι άρνηνέται όλες τις ιδεολογικές αξίες του αστικού κόσμου, όμως χρησιμοποιεί την πρόοδο και όλες τις κατάκτησες των προκάτοχων του.

Μέσα στη χώρα των εργαζομένων καμιά διαίρεση της κοινωνικής ζωής, καμιά απομάκρυνση των διανοούμενων από τον άμόρφωτο λαό δε μπορούσε πιά να σταθεί. Όχι τάχα πώς μ' ένα χτύπημα μαγικού ραβδιού άλλαξε μία χώρα σχεδόν βάρβαρη και έγινε χώρα άνωτερου πολιτισμού. Έχουμε ακόμη να κάνουμε πολλά. Όμως εργαζόμαστε για το έκπολιτιστικό μας έργο με μια κοινή προσπάθεια με όλους τους εργάτες της Σοβιετικής Ρωσίας.

Η επιστήμη, η τέχνη, η φιλολογία στη Σοβιετική Ρωσία, ενδιαφέρουν όχι μόνο τους παλιούς διανοούμενους, παρά και τον εργάτη και το χωρικό. Σ' αυτή τη διεύθυνση τραβάνε σήμερα όλες μας οι προσπάθειες. Δε θέλουμε να πούμε βέβαια, πώς από τα σήμερα οι σοβιετικές μάζες είναι μυημένες στον πολιτισμό και ξέρουν όλους τους θησαυρούς της φιλολογίας και της παγκόσμιας επιστήμης. Όμως οι βασικές αρχές, οι μέθοδοι, οι οργανισμοί της πνευματικής μας δράσης, όλη η έκπολιτιστική εργασία της Σοβιετικής έξουσίας και της Σοβιετικής κοινωνίας, σιντείνουν να μπάσουν σιγά σιγά τις μάζες των χωρικών και των εργατών στην πνευματική ζωή. Και η προσπάθεια αυτή γίνεται όχι, βέβαια, από άγαθοεργία ή φιλανθρωπία, παρά από το φυσικό ενδιαφέρον του Κράτους για να στερεώσει τις κατάκτησες της επανάστασης, να αναπτύξει την έθνική οικονομία και την κοινωνική ευμάρεια.

Μ' αυτόν τον τρόπο η νέα κατάσταση της επιστήμης στη Ρωσία έπειτα από την επανάσταση, τα νέα προβλήματα που παρουσιάζονται μπροστά της, προβλήματα όχι βέβαια καθαρά θεωρητικά, παρά ύπαγομεμένα από τις απαιτήσεις της επαναστατικής οίκοδομικής, καθορίζουν τη θέση και το ρόλο του επιστήμονα στην κοινωνική ζωή της Ρωσίας. Η επιστήμη λοιπόν παίζει τώρα το μέρος ενός παράγοντα της κοινωνικής ζωής, οργανικού και υπεύθυνου, μέρος που ήταν όλοτελα άγνωστο πριν από την Έπανάσταση.

* *

Το τμήμα των εργατών της επιστήμης του Συνδικάτου της Δημόσιας Παιδείας συγκεντρώνει 14.000 εργάτες επιστήμονες διάφορων κλάδων, σ' ένα συγκρότημα θαυμάσια οργανωμένο, άναπόσπαστο μέρος της μεγάλης στρατιάς της χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας.

1. Κρατική Έπιτροπή για την προπαρασκεβή οικονομικού προγράμματος.

Το συγκρότημα αυτό έμπνέεται από το άσθηρό αίσθημα της πειθιρχίας και της επαγγελματικής ευθύνης. Βαδίζει άρμονικά με τη μάζα των εργατών. Και το σπουδαιότερο, η άφρονία αυτή είναι καθαυτό ο σκοπός της ύπαρξης του και ο λόγος της δράσης του.

Περίπου έξι χιλιάδες επιστήμονες μένουν ακόμα έξω, όχι έξαιτίας της ιδεολογικής άσυμφωνίας, παρά μοναχά για τοπικούς λόγους, γιατί, έξαιτίας του επαγγέλματος τους, άνήκουν σάλλα συνδικάτα π.χ. στο συνδικάτο των μεταλωρύχων, του «ύπεδάφους», του υγειονομικού προσωπικού και σάλλα. Μπορούμε λοιπόν να πούμε, πώς στα δέκα χρόνια της Έπανάστασης του Όχτώβρη οι επιστήμονες μπολσεβίκοι σχηματίζουν ένα οργανικό μέρος της Σοβιετικής κοινωνίας σά μέλη της μεγάλης επαγγελματικής ένωσης όλων των εργατών.

Η επαγγελματική μας Ένωση, έχτος από την ιδεολογική κατεύθυνση που άνάφερα παραπάνω, έχει πλούσιο πρόγραμμα και ποικίλη δράση. Έχουμε λοιπόν να καθορίσουμε πρώτα το ρόλο της δράσης και της χρησιμότητας που παίζουν οι επιστήμονες στο έργο της κοινωνικής και έκπολιτιστικής άνοικοδόμησης.

Οι πολυάριθμες έπιτροπές και ύποεπιτροπές οργανωμένες επάνω στη βάση της σύμπραξης ανάμεσα στους επίσημα άναγνωρισμένους καθηγητές και τους επιστήμονες που άπαρτίζουν σαυτές τις έπιτροπές και ύποεπιτροπές το Τμήμα των επιστημόνων εργατών, είναι μία μορφή από τις πιο άπαραίτητες του επαγγελματικού προορισμού των Έπιστημόνων και ένα θαυμάσιο σχολείο για την οργάνωση του Σοβιετικού Κράτους. Είναι αυτά τα κέντρα τα οργανωτικά που δημιουργούν τη νέα ζωή στη σφαίρα της άνωτερης διδασκαλίας.

Ο Επιστήμονας δεν περιορίζεται να παίζει ένα ενεργητικό ρόλο κοντά στα άνωτερα όργανα της Διοίκησης. Κατεβαίνει ως το τελευταίο κοινωνικό σκαλοπάτι, ως τις τοπικές έπιτροπές των εργατών ή των ύπαλλήλων των διάφορων ίδρυμάτων, που είναι έπιφορτισμένοι με την ίδια εργασία, κι αυτό όχι μόνο για να διαφεντέψει τα συμφέροντα των εργατών, παρά ακόμη για να οργανώσει και να ρυθμίσει την παραγωγή.

* *

Άνάμεσα στα προβλήματα που παρουσιάζονται στην επιστήμη μας από την οικονομική και πνευματική εξέλιξη της χώρας μας κι από την Έπανάσταση, μπαίνει στην πρώτη σειρά το ζήτημα της άπογραφής, της καταγραφής και της βαθειάς μελέτης της ζωντανής μας πραγματικότητας από την παραγωγική άποψη ή μελέτη της πιο πολύτιμης δύναμης της, ή μελέτη του ανθρώπου.

Άπό την εποχή της Έπανάστασης βλέπουμε μια έξαιρετική πρόοδο της Γεωγραφίας και της τοπικής Ιστορίας. Βλέπουμε δηλαδή την προσπάθεια να κινητοποιήσουν—ή Γεωγραφία και η τοπική Ιστορία—τη δημόσια σοβιετική γνώμη, πούναι άπληστη να γνωρίσει ως το βάθος τη χώρα της και να συνεινεί στην οικονομική και πνευματική άναγέννηση της χώρας. Δύο χιλιάδες οργάνωσες μοιρασμένες ανάμεσα σ' όλο το Κράτος άσχολούνται σέ επιστημονικές έρευνες. Προσπαθούν να κινήσουν το ενδιαφέρον των τοπικών έρευνητών, εκλαϊκέψουν την επιστήμη στις εργατικές μάζες με ειδικές άποστολές και έπίσκεψες στα μουσειά. Οι επιστήμονες παίζουν ένα ρόλο από τους πιο σημαντικούς σ' αυτή τη χρήσιμη εργασία. Τα μαθήματα και οι όμιλίες στους εργατικούς κύκλους, οι έπίσκεψες σέ επιστημονικά ιδρύματα, ή ίδρυση εργατικών Πανεπιστημίων, ή πνευματική φροντίδα για τα χωριά και οι όμιλίες που γίνονται στις έξοχές, τα μαθήματα, οι όμιλίες που έγιναν στους παιδαγωγικούς κύκλους και σ' αυτούς τους επιστημονικούς, αυτά είναι τα πιο ενδιαφερτικά άντικείμενα της κοινωνικής δράσης των επιστημόνων μας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που κατέχουμε, στο Rostov π.χ. το Τμήμα των Έπιστημόνων εργατών έξυπηρετεί έφτά ομάδες εργάτες. Στο διάστημα όχτώ μηνών—άπό την 1η του Νοέμβρη 1925 ως την 1η του Ιουλίου 1926—οι επιστήμονες αυτής της πόλης κάνανε 284 όμιλίες επιστημονικές λαϊκές και διευθύνανε πέντε έκδρομές στην έπαρχία. Στο Khar'kov στο ίδιο διάστημα έγιναν 100 όμιλίες. Στο Minsk, στο πρώτο έξάμηνο του 1926, 69 όμιλίες. Στη Μόσχα τέλος, το «Σπίτι των Έπιστημόνων», οργάνωσε από τον Όχτώβρη του 1925 ως τον Όχτώβρη του 1926, 131 επιστημονικές λαϊκές όμιλίες σέ 27 ομάδες εργάτες, όπως και 146 όμιλίες για τον άσύρματο τηλεγράφο. Στο σημαντικό αυτό έργο πήραν μέρος 96 επιστήμονες. Με

1. Κοίτα N. Y. Loboda «Le travailleur de la Science» 1927, No 2.

την οδηγία των Τμημάτων των εργατών επιστημόνων έγιναν εργατικές εκδρομές στο Rostov, Krasnodar, Perm, Smolensk, Tomsk, Vologda. Στο Lénigrad υπάρχουν εργατικά Πανεπιστήμια Κυριακάτικα, κοντά σε όρισμένες ανώτερες σχολές. Σε μās, στη Μόσχα, λειτουργούν δυο εργατικά Πανεπιστήμια συνοικιακά. Το εργατικό Πανεπιστήμιο οργανωμένο από το Τμήμα της Όδησοῦ στὰ 1926, έχει τρεις σχολές—κοινωνική οικονομία, φυσική ιστορία και βιολογία—μαθηματικά—τεχνική—μέ 800 άκροατές. Παρόμοιες εργατικές σχολές ιδρύθηκαν είτε από τους ίδιους τους επιστήμονες είτε με την άμεση συνδρομή τους στις πόλεις του Rostov, Krasnodar, Kasan, Irkoutsk, Kamenetz—Podolsk, Nijni—Novogorod, Saratov, Moscou και σ' άλλες. Στο Lénigrad οι επιστήμονες διευθύνουν την πνευματική και παιδαγωγική εργασία στους κύκλους των στρατιωτών του «Κόκκινου Στρατού». Το τμήμα του Lénigrad οργανώνει ιδιαίτερα στο «Σπίτι των Επιστημόνων» συνάντησες με τους Καθηγητές των Επαρχιών και ειδικές επίσκεψες στις ανώτερες σχολές και τα επιστημονικά εκπαιδευτήρια με ομιλίες και επιστημονικές διδασκαλίες.

Θυσιάζοντας όλη τους την ενέργεια και ένα μέρος από τον καιρό τους στο παιδαγωγικό έργο, οι επιστήμονες δέν παραμελούν καθόλου την προσωπική τους επιστημονική τελειοποίηση. Τα «Σπίτια των Επιστημόνων» τους χρησιμεύουν για κέντρα. ¹ Είναι δεκατέσσερα σόβλο το Κράτος χωρίς να λογαριάσουμε τις πολυάριθμες ομάδες επιστήμονες, που βρίσκουμε κοντά σε κάθε «Σπίτι Δασκάλου», όπου τα μέλη των Τμημάτων των επιστημόνων εργατών δέν είναι πολυάριθμα.

Ο επιστήμονας δέν είναι πιά ο άνθρωπος μιās ιδιαίτερης «τάξης» παντοτινά άπομακρυσμένης και ξένης από την πραγματική ζωή. Είναι ένα ενεργητικό μέλος της κοινωνίας, που δημιουργεί μιὰ καινούργια ζωή μ' έναν πολιτισμό και μιάν οικονομία νέα και βάζει τα θεμέλια για την καινούργια ανθρώπινη σχέση.

Είναι λοιπόν εύκολο να καταλάβουμε και να έχτιμήσουμε τον ενεργητικό ρόλο των σοβιετικών επιστημόνων στην κοινωνική ζωή της Ρωσίας, μέσα σόβλες τις πνευματικές οργάνωσες, καθώς και μέσα στα οικονομικά και δημόσια εκπαιδευτήρια κι ακόμη μέσα στα πολιτικά όργανα. Όλ' αυτά δείχνουν την πλέρια άλληλεγγύη όλων των εργατών στις επικίντνες στιγμές της Σοβιετικής Ρωσίας και της Επανάστασης καθώς και στις στιγμές της νίκης και του θριάμβου σε κάποιο επίπεδο πνευματικό, οικονομικό ή πολιτικό. Δημόσιες ισχυρές οργάνωσες όπως η Ανιάχισμ, η Κόκκινη Βοήθεια, η Έταιρεία της Βοήθειας για τα θύματα των έπεμβάσεων, η Έταιρεία των πνευματικών σχέσεων με το έξωτερικό και άλλες έξυπηρετούνται από επιστήμονες ή τουλάχιστο έχουν πολλούς επιστήμονες ανάμεσα στα ενεργά μέλη τους.

Χωρίς αυτή τη συσχέτιση, κάθε εργασία επιστημονικής έρευνας κι ακόμη κάθε επιστήμη θάταν αδύνατη, αν λογαριάσουμε την πολιτική και οικονομική ζωή της Ένωσης. Γιατί η επιστήμη, το θέλει δέν το θέλει ο επιστήμονας, τρέφεται αναγκαία από το χυμό του κοινωνικού περιβάλου που την τριγυρίζει, μεγαλώνει και ξετυλίγεται κάτω από την επίδραση της πραγματικής ζωής και αντικαθρεφτίζει πιστά τα ιδανικά της και τις τάσες της.

Να γιατί η σύγχρονη κοινωνία μας έχει επιστήμονες ανάμεσα στους πιο δραστήριους εργάτες κάθε κλάδου, είτε πρόκειται για την οργάνωση του Κράτους, είτε για τις επιστημονικές έρευνες, είτε για την οικονομική διοίκηση, είτε για τη δημόσια παιδεία, είτε για τη σύμπραξη κλπ.

Η πιο στενή συσχέτιση της επιστήμης με την εργασία, με τη ζωή και τα συμφέροντα των εργατών. αυτό είναι το πιο χαρακτηριστικό σημάδι του δρόμου που ακολουθάει η σοβιετική επιστήμη μας. Είναι μιὰ από τις πιο μεγάλες νίκες της επανάστασης μας, που δυναμώνει την πρόοδο του έργου μας, σε κάθε πνευματικό και οικονομικό επίπεδο, ανοίγοντας στην επιστήμη όριζόντες σ' άπεριορίστες δυνατότητες.

Μετάφραση Φ. Σ.

1. Στη Μόσχα, στην Όδησοῦ, στο Lénigrad και σόβλες σπουδαίες πόλεις.

ΔΥΟ ΧΑΡΑΧΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: Η περσινή συζήτηση, που έγινε στον Όμιλο καθώς και η Διακήρυξη της νέας Διοικητικής Έπιτροπής ενεργήσανε σαν ήλεκτρολυτικό ρέμα. Από το άξεδιάλυτο χάος των δήθεν δημοτικιστών και δήθεν προοδεφτικῶν, που επικρατούσε μέσα στον Όμιλο, ξεκαθάρισε η πυκνή, άληθινή ομάδα των ανθρώπων, που πονούν για το λαό και που έμειναν στον Όμιλο, από τους έρασιτέχνες και τους συγκαλυμένους συντηρητικούς. Παραθέτουμε δυο χαρακτηριστικά γράμματα, που ζωγραφίζουν τη νοοτροπία και των πρώτων και των δεύτερων. Το ένα γράμμα προέρχεται από έναν πλουτοκράτη μεγαλοαστό, σύμβουλο Τραπεζών και κωμωδό του προοδεφτισμού. Καμαρώστε το:

Bergen. 15. XII. 27.

Προς την Διοικητική Έπιτροπήν του Έκπαιδευτικού Όμιλου
Είς Αθήνας

Άπὸν πρό πολλοῦ ἐξ Αθηνῶν (ἦταν δημοτικιστὴς καὶ μέλος τοῦ Έκπαιδευτικοῦ Όμιλου!!) μόλις τώρα λαμβάνω τὴν «Διακήρυξη» τῆς Δ. Ε. Ε. Ο. τῆς 20 Ιουνίου.

Παρ' ὄλην τὴν γλαφυρότητα τῆς γλώσσης, τὸ διάγγελμα τοῦτο ἀναγράφει καθαρὰ τὰς νέας ἀρχὰς καὶ τὸ νέον πρόγραμμα τοῦ Συλλόγου. Κατ' αὐτὸ ὁ Όμιλος αὐτοκηρύττεται ὡς Ὑπερκράτος με πολιτικά: ἀρχὰς καὶ προορισμὸν νὰ τὰς ἐπιβάλη εἰς τὸ ἐλεεινὸν τωρινὸν Κράτος ὡς εὐαγγέλιον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἀτυχῶν δασκάλων, τοὺς ὁποίους θὰ ἦτο δίκαιον νὰ ἀφήσουν πλέον ἡσύχους εἰς τὸ ἔργον των καὶ ἀμετόχους εἰς τὴν νέαν αὐτὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κουμμουνισμοῦ.

Μὴ σκεφθῆτε οὐδέποτε νὰ μετὰσχῶ τοιοῦτου Σωματείου, παρακαλῶ νὰ διαγράψητε τὸ ὄνομά μου ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν μελῶν, ἂν δέν διεγράφη ἤδη.

Μεθ' ὑπολήψεως. Ί. Α.

Ταυτόχρονα σχεδὸν καὶ σὺν ἀπάντησιν στὸ γράμμα αὐτό, πῆρε ὁ Όμιλος ἀπὸ ἕνα ταπεινὸ, φτωχὸ καὶ ἀδύνατο δάσκαλο τὴν ἀκόλουθη δήλωσιν. Εἶναι ἡ ἀπάντησις «τῶν ἀτυχῶν δασκάλων» στὴν ἵπουλη προτροπὴ τοῦ πλουτοκράτη νὰ μείνουν «ἡσυχοὶ» καὶ «ἀμέτοχοι» δηλαδὴ μισθωτοὶ σκλάβοι καὶ δημιουργοὶ σκλάβων ψυχῶν. Νὰ τὸ γράμμα τοῦ δασκάλου.

K... 17-8-1927

Έκπαιδευτικὸ Όμιλο.

Αθήνα.

Όχι μονάχα δὲ μετανοικῶν—τώρα μάλιστα πού ἔμαθα ἀπὸ τὴ διακήρυξιν σου τίς ἀφορμὲς τῆς τελευταίας διάσπασης κι εἶδα τίς νέες ξεκαθαρισμένες πιά κατευθυντήριες ἐκπαιδευτικὲς σου γραμμὲς καὶ τὰ καινούργια σου πανανθρώπινα ιδανικά—πού δὲ ζήτησα τὴ διαγραφὴ μου ἀπὸ τὴ δύναμιν σου, παρὰ σάμπως νὰ νιώθω καὶ κάποια περηφάνεια, πού στάθηκα ἀδείλιαστα, μ' ὄλους τοὺς τρανταχτεροὺς τὸν τελευταῖο καιρὸ κροβισμοὺς, κοντά σου.

Καὶ δὲ σοῦ λέω, πὼς πρέπει νὰ πεταχτεῖ ὀλότελα καὶ ἡ «σκοπιμότητα», μὰ τὴ θαρῶ, στὴν περίστασιν αὐτὴν σὰ χοντροσόκιο πού πνίγει τὴν ἀλήθειαν, καὶ σὺν ταφόπετρα πού θέλει νὰ σκεπάσει γιὰ πάντα μιὰ προσπάθεια, γιὰ τὸν ὑψωμὸ τοῦ κακόμοιου, τοῦ ξεχασμένου εργατοαγροτόπαιδου. Τὰ γαιτρικά τῆς σκοπιμότητας πάθαν ἀπὸ τὴν πολυκαιρία ἀλλοίωσι καὶ τὰ ναρκωτικά τοῦ συντηρητισμοῦ ξέπεσαν στὴ συνείδησιν τοῦ δασκάλου. Οὔτε ἡ πρώτη μὰ οὔτε καὶ ὁ δεύτερος βγάλανε τὴ λαϊκὴ Έκπαίδευσιν ἀπὸ τὸ βοῦρκο. Τίς ἐλπίδες μας πιά τίς στηρίζουμε στοὺς προοδεφτικούς ἐπαναστάτες τῆς ἐκπαίδευσιν, καὶ κοντά σ' αὐτοὺς θὰ μένουμε.

Παρακαλῶ νὰ μὲ διατηρήσετε μέλος σας.

Μὲ τιμὴ Ί. Αε.

ΕΛΕΥΤΕΡΙΑ! Στις αρχές του Γενάρη έφτασαν στην Αθήνα από τη Ρωσία, όπου είχαν πάει για τα δεκάχρονα της Επανάστασης δυο λογοτέχνες, ο δικός μας Ν. Καζαντζάκης και ο ρουμάνος Παναίτ Ιστράτη. Όταν φτάσανε εδώ φανερώσανε την πρόθεση τους να μιλήσουν για το τί είδαν στη Ρωσία. Το τί γίνεται στη Ρωσία είναι βέβαια ελεύτεροι να το μάθουν οι Έλληνες. Διαβάζουν στις εφημερίδες ή σε βιβλία κάθε λογής και κάθε πνοής και κάθε ύστεροβουλίας μελέτες ή άρθρα ή πληροφορίες. Τη στιγμή λοιπόν, που δὸ ἄνθρωποι με κάποια αξία, με κάποιο αυτοσεβασμό και αξιοπρέπεια ερχόντουσαν να μιλήσουν για ὅσα είδαν με τὰ μάτια τους, θάπρεπε να τούς παρακαλέσουμε μάλιστα να τὸ κάμουν. Είμαστε πάντα ελεύτεροι να κρίνουμε τὰ λόγια τους, ὅπως κρίνουμε και ὅσα διαβάζουμε.

Και ὅμως οἱ ἄνθρωποι, που μολύνουν τὸ ὄνομα «φιλελεύθερος» ἔσχιαν τὰ ρούχα τους φωνάζοντας με ὑστερικές κραυγές να μὴ τούς δοθεῖ οὔτε αἶθουσα για να μιλήσουν.

Τότε ὁ «Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος» πήρε τὸ ζήτημα ἀπάνω του. Βρήκε αἶθουσα και κάλεσε τὸ κοινὸ στὴν ὁμιλία.

Στις 11^η του Γενάρη τὸ βράδυ, ὡς τέσσερις χιλιάδες ἄνθρωποι μαζέφτηκαν στὸ θέατρο «Ἀλάμπρα». Ἦταν ἡ ἀπάντηση στὸ διωγμὸ. Ἡ διάλεξη ἔγινε ἀποθέωση. Ἀποθέωση τοῦ Ἰστράτη και τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ἰδανικοῦ. Τότε κινητοποιήσανε τὸ χωροφύλακα και τὸν εἰσαγγελέα. Ἡ διάλεξη τοῦ Ἰστράτη δημοσιέφτηκε. Μπορούσαν να τὴν ἐξελέγξουν, να τὴν ἀναιρέσουν, να τὴν κουρελιάσουν. Στὰ ἐπιχειρήματα του νάντιτάξουν τὰ ἐπιχειρήματα τους. Στις βεβαιώσεις του τις βεβαιώσεις των. Και τί τοῦ εἶπαν; Τοῦ ἀντιτάξανε πὼς εἶνε πληρωμένος ἀπὸ τὴ Μόσχα, πὼς γενήθηκε νόθος, πὼς εἶναι ἀλήτης και πὼς ἔχουμε και φυλακές και ἀπελάσεις, και πὼς ἂν ἕνας ἀστὸς πῆγαινε να μιλήσει στὴ Ρωσία, θὰ τοῦ ἔκαμαν πολὺ χειρότερα. Μὰ αὐτὸ εἶναι δικαιολογία ἢ αὐτοκαταδίκη; Στὴ Ρωσία δὲ θὰ πῆγαινε ἕνας ἀστὸς να μιλήσει, θὰ πάει μόνο με τὸ ντουφέκι στὸ χέρι, ἂν μπορεῖ. Γιατί ἐκεῖ εἶναι ἐπανάσταση και διχτατορία ἐπίσημα κηρυγμένη, τίμια και εἰλικρινά. Ἄν ποῦμε και ἐμεῖς τίμια και εἰλικρινά, πὼς ἔχουμε ἀστική ἀπολυταρχία, δὲ θάρχονται ἀνύποπτοι να μᾶς κἀνουν διαλέξεις οἱ ὁπαδοὶ τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, ὅπως δὲν πάνε στὴν Ἰταλία και τὴν Ἰσπανία. Ἡ λοιπὸν ἡ μέθοδος τοῦ χωροφύλακα εἶναι σωστή και τότε ἡ ἐλευτερία μας εἶναι ὑποκρισία, ἢ ἡ ἐλευτερία μας εἶναι πραγματική, και τότε ἡ μέθοδος τοῦ χωροφύλακα δὲν ἔχει τὴ θέση της.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ. Ὁ κ. Ἀνακριτὴς κάλεσε τὸν Ἰστράτη, τὸν Καζαντζάκη και τὸ Γληνὸ και τούς ἀπάγγειλε κατηγορία, πὼς με τὴ διάλεξη τους καλλιεργήσανε τὸ μίσος ἀνάμεσα στους πολίτες. Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος ἔκαμε για τὴ δίωξη αὐτὴ τὴν ἀκόλουθη διαμαρτυρία, που μόνο ὁ «Ριζοσπάστης» ἀπόλες τις εφημερίδες τὴ δημοσίεψε.

Διαμαρτυρία τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου»

«Ἡ ἐπίσημη κι ἀνεπίσημη ἐπίθεση ἐνάντια στὸν ἀνθρωπιστὴ λογοτέχνη Παναίτ Ἰστράτη, που ἄρχισε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τοῦ ἐρχομοῦ του στὴν Ἑλλάδα, πήρε τις τελευταίες μέρες μορφή διωγμοῦ. Ὁ ἐκλεκτὸς ἐπισκέπτης μας μαζί με τὸν κ. Καζαντζάκη και τὸν Πρόεδρο τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου» κ. Γληνὸ, ἔγιναν ὁ στόχος τῶν ὀργάνων και τοῦ Κράτους και τοῦ ἀντιδραστικοῦ Τύπου.

Ἀφορμὴ ἔδωσε μιὰ ἐπιστημονικὴ διάλεξη, που ὀργάνωσε ὁ «Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος» στὴ σειρά τῶν ὁμιλιῶν του. Στὴ διάλεξη αὐτὴ μίλησαν οἱ κ. κ. Παναίτ Ἰστράτη και Καζαντζάκης και εἶπαν τις ἐντυπώσεις τους ἀπὸ τὴ Ρωσία. Μίλησαν ἀντικειμενικά, ὅπως μιλοῦν οἱ ἀληθινοὶ ἐργάτες τῆς τέχνης και τῆς διανόησης. Μίλησαν ὅμως και με θαυμασμὸ για τὴν ἀναγεννητικὴ προσπάθεια που σημειώνεται ἐκεῖ πέρα.

Αὐτὸ ἦταν τὸ ἐγκλημα τους. Τὰ λόγια τους με τὴν ἀντικειμενικὴ τους ὠμότητα παρουσίασαν μπροστὰ στις ἀνήσυχες συνειδήσεις τῆς ἀντίδρασης ἕνα ὄραμα μιᾶς Κοινωνίας δικαιοτέρας και ἀνθρωπινότερης. Τὰ λόγια τους τῆς ἔγιναν ἀληθινὸς ἐφιάλτης. Μιὰ ὁμιλία ἀπλὴ χαρακτηρίστηκε ἐγκλημα. Ὁ ἀξίος συγγραφέας χαρακτηρίζεται κακοποιὸ στοιχεῖο και ζητάει τὴν ἀπέλαση του τὸ ἀρχηγεῖο τῆς χωροφυλακῆς. Ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων ἄρχισε να συζητᾷ για τὴν ἀπέλαση του ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς «δημοκρατικῆς» αὐτῆς Χώρας. Δὲν ἔχουν νάντιτάξουν στὸ πνεῦμα ἄλλο ἐπιχειρημα ἀπὸ τὸ χωροφύλακα και τὴν κλήση τοῦ εἰσαγγελέα.

Μπρὸς τὸ θέαμα αὐτὸ ὁ «Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος» θεωρεῖ χρέος του να ὑψώσει τὴ φωνή του και να διαμαρτυρηθεῖ. Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος σὰν Σωματεῖο διανοητικῆς πρωτοπορίας εἶχε ὄχι μόνο δικαίωμα, παρὰ και ὑποχρέωση να καλέσει δυὸ διαλεχτοὺς ἐργάτες τοῦ πνεύματος να μιλήσουν, τὴ στιγμή μάλιστα που ἡ ψυχολογικὴ βία που ἀσκοῦσε ἢ ἐπίθεση τοῦ τύπου κρατοῦσε κλειστὲς ὅλες τις αἶθουσες, για να μὴ ἀκουστεῖ ἢ φωνὴ τους. Και εἶχαν ὑποχρέωση οἱ ὁμιλητὲς να ποῦν ἐλεύτερα τὴ γνώμη τους.

Εἶναι λοιπὸν ἐγκλημα αὐτὸ μέσα σε μιὰ Κοινωνία, που ἀναγράφει τὴν ἐλευτερία τῆς σκέψης στὸ Σύνταγμα της;

Σὰν ἀπλὰ προοδεφτικοὶ ἄνθρωποι *στιγματίζουμε* τὴ βία, που ὑψώνεται να πνίξει κάθε ἐλεύτερη σκέψη και κάθε ἐλεύτερη φωνή.

ΚΑΙ ἈΛΛΗ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ: Ὁ κ. Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας εἶναι «Ἐλευθερόφρων». Δηλαδή ὄχι ἀπλὸς φίλος τῆς ἐλευτερίας, παρὰ και ποτισμένος με ἐλεύτερο φρόνημα. Ἐπρεπε λοιπὸν να ὑποθέσουμε, πὼς ἀναγνώριζε τὸ ἴδιο δικαίωμα και στους ἄλλους. Και τὸ ἀπόδειξε πραγματικά ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα, που ἔγινε ὑπουργός. Ἡ ἀκόλουθη διαμαρτυρία τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου» ἐξηγεῖ τὴ βεβαίωση μας αὐτὴ.

Διαμαρτυρία τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου.

«Τὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιο συνεχίζει ὕστερα ἀπὸ τὴ διαταγή, που ἔλαβε ἀπὸ τὸν κ. Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας, τὴν καταδίωξη τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ὀμοσπονδίας τῶν λειτουργῶν τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

Ἡ καταδίωξη αὐτὴ, ὅσοδήποτε κιὰν γίνεται προσπάθεια ἀπὸ τὸν κ. Ὑπουργὸ να παρασταθεῖ σὰν ἀνόρθωση τῆς πειθαρχίας και τῆς ἱεραρχίας, ἀποτελεῖ ἀληθινὸ σκάνδαλο. Ὁ κ. Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἀπὸ τὴ στιγμή, που πήρε τὸ Ὑπουργεῖο, με τὸ πρόσχημα πὼς μερμινᾷ τάχα νάπολυτρώσει τὴν Παιδεία ἀπὸ τὸν κομμουνισμὸ και ἀπὸ τὴν κακοποιὸ κατά τὴ γνώμη του ἐπιρροὴ τῶν ἐκπαιδευτικῶν μεταρρυθμιστῶν θέλησε να ἱκανοποιήσει ὀρισμένους φανερότατους πιά σήμερα κομματικούς σκοποὺς και ὀρισμένα φανερότατα ἐπίσης προσωπικά συμφέροντα διάφορων συνεργατῶν του και ἄλλων «ζηλωτῶν τῶν πατρίων». Και για ἕνα τέτιο σκοπὸ δὲ δίστασε να μεταχειριστεῖ κάθε εἶδος ἐκβίασμο. Συκοφάντησε ἀνώτατους ὑπαλλήλους τῆς Παιδείας, χωρὶς να ἔχει κανένα πραγματικὸ στοιχεῖο, καταδίωξε τὴ Διδασκαλικὴ Ὀμοσπονδία με ἀσύστατες κατηγορίες για διαχειριστικὲς τάχα ἀνωμαλίες, προσπάθησε να διχάσει τὸ δημοδιδασκαλικὸ κόσμο, ἐκμεταλλέφτηκε τὴν οἰκονομικὴ προσπάθεια τῆς Κυβέρνησης, για να ἐκβιάσει ὀλόκληρη τὴ Βουλὴ να ψηφίσει ὅπως ὅπως τὰ ἀμελέτητα και κούφια ἀπὸ κάθε οὐσιαστικὸ περιεχόμενο νομοσχέδια του, ἔδωσε παράνομο δικαίωμα ψήφου στὰ ἔκτακτα μέλη τοῦ νέου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, ἀπομάκρυνε τὴν ἐκλογὴ τῶν αἵρετῶν μελῶν, ἐπηρεάσε με τρόπο σκανδαλικὸ τὴν ἐκλογὴ τοῦ προεδροῦ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, και ὅταν ἀπέναντι ὄλα αὐτὰ βρῆκε τὴ γνώμη τῶν ὀργανωμένων λειτουργῶν τῆς Μέσης Παιδείας, ζήτησε μ' ἕνα ἀπειλητικὸ και αὐταρχικὸτατο ἔγγραφο να ἐκβιάσει ἀπὸ τὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιο τὴν ὀριστικὴ ἀπόλυση τῶν προσώπων, που θαρραλέα σὰν ἐντολοδόχοι ἑνὸς κόσμου τριῶν χιλιάδων ἐπιστημόνων χαρακτηρίσανε τις πράξεις του.

Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος δὲν ἐνδιαφέρεται για τὰ πρόσωπα, που ἀποτελοῦν τὴ Διοίκηση τῆς Ὀμοσπονδίας τῆς Μέσης Παιδείας. Τὰ πρόσωπα αὐτὰ δὲν ἀνήκουν στὰ μέλη του και οὔτε ἰδεολογικὰ συμφωνοῦν μαζί του. Ἐνδιαφέρεται ὅμως για τὰ δικαιώματα τοῦ Δασκάλου και ἔχει ὑποχρέωση να διακηρύξει πὼς θεωρεῖ τὴν ἐλευτερία τῆς γνώμης και τῆς ἀτομικῆς και τῆς ὁμαδικῆς σὰν ἕνα βασικὸ, και πολιτικὸ και ἀνθρώπινο, δικαίωμα. Και ὄχι μόνο δικαίωμα παρὰ και ὑποχρέωση ἐπιστημονικὴ, ἱεραρχικὴ και ἐπαγγελματικὴ τοῦ Δασκάλου εἶναι να διατυπώνει τὴ γνώμη του και στὸ λαὸ και στὸ Κράτος για κάθε μέτρο, και για κάθε πράξη, που ἔχει σχέση με τὴν ἀποστολὴ τοῦ Δασκάλου, δηλαδή με τὴν Παιδεία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἱεραρχία και πειθαρχία δὲ σημαίνει δολοφροσύνη και πνευματικὸ θάνατο. Και δὲν εἶναι ἐντολοδόχοι να μερμινοῦν για τὴν Παιδεία τοῦ λαοῦ οἱ τυχαῖοι, πρόσκαιροι, ἀπροετοιμαστοι, και ὕστερόβουλοι προϊστάμενοι, παρὰ ἐκεῖνοι, που ἔχουν ἀφιερῶσει ὅλη τὴ ζωὴ τους και ἔχουν συνδέσει ὅλη τὴν ὑπαρξη τους με τὴ μέριμνα αὐτῆ.

Και ἐνοεῖ να διακηρύξει ἀκόμη ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος, πὼς τὸ δικαίωμα τῆς ὁμα-

δικής γνώμης δὲν περιορίζεται ἀπὸ τὰ κρατικά σύνορα καὶ πὼς δὲν ἀποτελεῖ κανονὸς εἶδους ἔγκλημα ἢ συνενόηση καὶ ἢ ἀλληλεγγύη μὲ τοὺς ὁμότεχνους τῶν ἄλλων λαῶν. Ἀπεναντίας εἶναι ἠθική ὑποχρέωση πρὸς τὸν ἀνθρωπισμὸν, πού ἡ Παιδεία εἶναι ὄργανο του. Καὶ εἶναι ἀντίφαση ὀλοφάνερη, πού ξεσκεπάζει ὅλη τὴν ὑποκρισία τῆς ἀρχουσας τάξης, νὰ ἐπικαλεῖται τὸ Κράτος τὴν ἠθική ἀλληλεγγύη τῶν ἄλλων λαῶν μέσο τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ νὰ παρουσιάζεται ἔτσι πρόμαχος μιᾶς ὑπερεθνικῆς ἠθικῆς τάξης καὶ συνάμα μὲ τὸ στόμα τῶν Ὑπουργῶν του νὰ καταλογίζει γιὰ ἔγκλημα τὴν ἐπίκληση καὶ τὴ διαπίστωση τῆς ἰδίας ἀλληλεγγύης ἀνάμεσα στοὺς λειτουργοὺς μιᾶς τόσο σημαντικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς λειτουργίας, ὅπως εἶναι ἡ παιδεία.

Γι' αὐτὸ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος διαμαρτύρεται ἔντονα καὶ γιὰ τὶς ἐνέργειες καὶ γιὰ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας καὶ προτρέπει ὅλο τὸ δασκαλικὸ κόσμον τῆς Ἑλλάδας νὰ σταθεῖ ἀκλόνητος ὑπερασπιστὴς τῶν δικαιωμάτων του, ὑψώνοντας ἔτσι τὸν ἑαυτοῦ τοῦ σὲ ἀληθινὸ προασπιστὴ τῶν λαϊκῶν δικαιωμάτων καὶ σὲ ἀληθινὸ μορφωτὴ τοῦ λαοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Ἡ «Ἀναγέννηση» τυπώνεται σὲ 5000 ἀντίτυπα καὶ κυκλοφορεῖ πλατύτατα σ' ὅλον τὸ μορφωμένον κόσμον τῆς Ἑλλάδας καὶ ἰδιαίτερα στὸν ἐκπαιδευτικόν. Ἀναγράφει κάθε βιβλίον, πού τῆς στέλνεται ἓνα ἀντίτυπο στὴ διεύθυνση: Κον. Δημ. Γληνόν, ὁδὸς Σταδίου 24 Μέγαρον Ἐφεσίου, Δωμ. ἀριθ. 59, Ἀθήνα. Ἡ «Ἀναγέννηση» ἐπιθυμεῖ νὰ δίνει μὲ τὸ βιβλιογραφικὸ τῆς δελτίο, ἂν εἶναι δυνατό, μιὰ εἰκόνα τῆς πνευματικῆς μας κίνησης. Γι' αὐτὸ παρακαλεῖ θερμὰ τοὺς συγγραφεῖς καὶ ἐκδότες νὰ τῆς στέλνουν τὰ ἔργα τους.

Α' ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

Ν. ΚΑΡΑΧΡΙΣΤΟΥ: *Κοινωνιολογικὴ Παιδαγωγική*. Ἀθήνα. (Ἐκδ. Ι. Δ. Κολάρου) 1928. Σχ. 80. μ. Σελ. 175. Τιμὴ δρχ. 35 (Κ).

Δ. Θ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ: *Ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας προβλήματα* (Τεύχος Α'). Ἀθήνα (Τυπ. Α. Φραντζεσκάκη καὶ Α. Καϊτατζή) 1928 Σχ. 160. Σελ. 190. Τιμὴ δρχ. 25. (Κ).

Β' ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ

Κ. Φ.: *Ἑλληνικὸ Σχέδιο Κοινωνίας Ἐθνῶν*. Ἀθήνα (Τυπ. Ἀδελφοὶ Γεράρδου) 1928. Σχ. 40. Τιμὴ δρχ. 5. (Μ).

Ι. Α. ΣΟΦΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ: *Πὼς εἶδα τὴ Βαλκανική*. Ἀθήνα. (Ἐκ. Γ. Ι. Βασιλείου) 1927. Σχ. 80. Σελ. 216. (Κ).

ΑΝΝΑΣ ΚΑΤΣΙΓΡΑ: *Ἐπιστῆμη καὶ Κομμουνισμός*. Ἀθήνα. (Τυπ. Ε. Ε. Σεργιάδου) 1928. Σχ. 80 Σελ. 32 (Κ).

Γ' ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

ΤΙΜΟΥ ΝΤΟΚΟΥ: *Μιὰ δίκη χωρὶς δικαστὲς*. (Διήγημα) Ἀθήνα. (Ἐκδ. Ν. Θεοφανίδης καὶ Ε. Λαμπαρτίδης) 1927. Σχ. 80 Σελ. 148. Τιμὴ δρχ. 18 (Δ).

ΑΠ. ΜΑΜΕΛΗ: *Σταθμός*. Ἀθήνα (Τυπ. Ἀδελφοὶ Γεράρδου) 1928. Σχ. 160. Σελ. 111. (Δ).

Δ' ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ

Αὐτοδίδαχτοι ζωγράφοι: *Στρατῆς Λούκας, Ἰ Καραλής*. (Φύλλα Τέχνης Φραγκέλιου ἀρ. 6. Τυπογραφεῖο Ἰ Καρανάου. Σταδ. Δαγκλή) Σχ. 40 Σελ. 16. (Δ).

Ε' ΤΑΞΙΔΙΑ

Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ: *Ταξιδεύοντας*. Ἀλεξάνδρεια. (Ἐκδ. «Σεράπειον») 1927. Σχ. 80 Σελ. 240. Τιμὴ δρχ. 30. (Δ).

ΣΤ' ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗ: *Ἀριστοτέλης*. Ἀλεξάνδρεια (Ἐκδ. Ἀ. Κασιγόνη) 1927. Ἐρευνα: Δεκέμβρης) Σχ. 80. Σελ. 32. δρχ. 7. (Κ).

Ζ' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΤΡΕΑ: *Νέοι λογοριθμητικοὶ πίνακες*. Θεσσαλονίκη (Ἐκδ. Μ. Τριανταφύλλου) 1928. Σχ. 160 Σελ. 234. (Κ).

Η' ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: (Μηνιαῖο Λογοτεχνικὸ Περιοδικὸ) Διευθυντῆς Γιάννης Μουρέλος. Βιβλίον 150. Δεκέμβρης 1927. Ἡράκλειο Κρήτης Σχ. 80. μ. Σελ. 48. Συνδρ. δρχ. 120 (Δ).

ΑΛΕΞΑΝΤΡΙΝΗ ΤΕΧΝΗ: (Μηνιαῖο Λογοτεχνικὸ καὶ Καλλιτεχνικὸ Περιοδικὸ) Διευθύνεται ἀπὸ τὴν Κα Ρίκα Σεγχοπούλου. Χρονιά Β'. Τεύχος 20. Ἰανουάριος 1928. Ἀλεξάνδρεια. Σχ. 80. Μ. Σελ. 38 Συνδρ. δρχ. 100 (Δ).

ΕΛΛΗΝΙΣ: (Μηνιαῖον Περιοδικὸν τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἑλληνίδων) Ἔτος Ζ'. Τεύχος 12. Δεκέμβρης 1927. Ἀθήνα. Σχ. 40. Σελ. 30. Συνδρ. δρχ. 75 (Κ. καὶ Δ. καὶ Μ).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ: (Μηνιαῖον Περιοδικὸν) Διευθύντρια Ε. Ζωγράφου. Ἔτος ΚΑ'. Ἀθήνα. Τεύχος 242. Δεκέμβρης 1927. Σχ. 40. Σελ. 16. Συνδρ. δρχ. 50 (Κ).

ΤΑ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΑ: (Καλλιτεχνικὸ Περιοδικὸ) Διευθυντῆς Ν. Παρασκευάς. Ἔτος Δ'. Τεύχος 40. Ἰανουάριος 1928. Ἀθήνα Σχ. 40. Σελ. 16. Συνδρ. δρχ. 50 (Κ).

ΙΟΝΙΟΣ ἈΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ: (Μηνιαῖο ἱστορικὸ, φιλολογικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ περιοδικὸ) Διευθύντρια Μαριέτα Μινώτου. Ἔτος Α'. ἀρ. Φύλ. 9—10 Δεκέμβρης—Ἰανουάριος 1928. Ζάκυνθος. Σχ. 80. Μ. σελ. 24. Συνδρ. δρχ. 35 (Δ. καὶ Κ).

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ: (Δεκαπενθήμερο λογοτεχνικὸ Περιοδικὸ) Διευθυντῆς Γ. Ξενοπούλου. 1. Ἰανουαρίου 1928. Ἀθήνα Ἔτος Β'. Τεύχος 10. Σχ. 80 Μ. σελ. 125. Συνδρ. δρχ. 140 Ἐκδ. Ἰ Κολάρου.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: (Δεκαπενθήμερο Περιοδικὸ) Διευθύνται Κ. Μπαστιάς καὶ Ἰ. Μαλατάκης. Χρόνος Β'. Τεύχος 30. Ἀθήνα Ἰανουάριος 1928. Σχ. 40. Σελ. 78. (Δ)

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ: (Μηνιαῖα λογοτεχνικὴ ἐπιθεώρηση) Διευθυντῆς Μ. Δανάλης. Ἀθήνα Τεύχος 11—12. Σχ. 80. Μ. Σελ. 40. Συνδρ. δρχ. 50.

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ: (Μηνιαῖον Γεωργικὸν καὶ Κτηνοτροφικὸν Περιοδικὸν) Διευθυνταί: Ἐλ. Ε. Πολιτάκη. Ἔτος Α'. Τεύχος 11. Ἀθήνα Δεκέμβριος 1927. Σχ. 40. Σελ. 32. Συνδρ. 125.

ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ: (Μηνιαῖα ἔκδοσις μελέτης, κριτικῆς καὶ τέχνης). Διευθύνεται ἀπὸ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ Χρονιά πρώτη. Ἀρ. Φύλ. 1. Ἀθήνα. Γενάρης 1928. Σχ. 40. Σελ. 32. Συνδρ. δρχ. 50.

ΣΠΑΡΓΙΑΚΟΣ: (Μηνιαῖο περιοδικὸ τῆς Μαρξιστικῆς—Λενιστικῆς θεωρίας καὶ πράξης) ὑπεύθυνος Σ. Μάξιμος. Χρόνος Α'. ἀριθ. Φύλ. 1. Γενάρης 1928. Σχ. 40. Μ. Σελ. 48. Συνδρ. δρχ. 90.

ΔΕΛΤΙΟΝ: (Ὁμοσπονδίας Μέσης Ἐκπαίδευσως Δεκαπενθήμερον). Διευθύνεται ἀπὸ τὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν. Ἀθήνα. Δεκέμβριος 1927. Σχ. 40. Μ. Σελ. 8.

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ: (Ὁ Πυρφόρος) Δεκαπενθήμερον ἐκπαιδευτικὸν Περιοδικόν. Διευθυντῆς Δ. Φ. Δαφέρμος. Ρέθυμνον. Ἰανουάριος 1928. Ἔτος Δ'. Συνδρ. δρχ. 50.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΝ ΒΗΜΑ: (Ὁργανον τῆς Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας) Χρονιά Δ'. Ἀθήνα Γενάρης 1928. Τιμὴ Φύλ. δρχ. 1,50.

SVOBODNO VASPITANIE: (Ἐλεύθερη ἀγωγή) Διευθυντῆς D. Kataroff. Σόφια. (Rue Batchokiro No 13) Χρόνος 6ος 1928. Τεύχος 3—4. Σχ. 80 σελ. 64. Εἶναι ὄργανο τῆς Ligue Internationale pour l'Éducation Nouvelle.

L' EDUCAZIONE NAZIONALE: (Organo di studio dell' educazione nuova) Διευθυντής Guiseppe Lombardo—Radice. Rona (via Rufini No 2) Χρόνος 10ος Βγαίνει κάθε μήνα. Σχ. 8ο Μ. Σελ. 72.

[Κ=Καθαρεύουσα, Δ=Δημοτική, Μ=Μιχτή. Σχ. 8ο Μ=Σχήμα ὄγδοο μέγα. Σ. 8ο μ=Σχήμα 8ο μικρό. Ὁ ἐκθέτης δίπλα στή χρονολογία σημειώνει τὸν ἀριθμὸ τῆς ἐκδοσης].

Ῥορθογραφία. Ἡ «Ἀναγέννηση» νομίζει, πῶς ἔφτασε πιά ἡ στιγμή νὰ γίνουν τὰ πρῶτα βήματα γιὰ τὴν ἀπλοποίηση τῆς ὀρθογραφίας. Ἄρχισε λοιπὸν ἀπὸ τὸ προηγούμενο φυλλάδιο νὰ ἐφαρμόζει τὶς ἀκόλουθες ἀπλοποιήσεις καὶ παρακαλεῖ ὄσους γράφουν νὰ συμμορφώνονται μὲ τὴν ἀπλοποιημένη αὐτὴ ὀρθογραφία.

α) Ὅλα τὰ σέ—εὗω ῥήματα γράφονται ἀπὸ δῶ καὶ πέρα μὲ β καὶ φ π. χ. δουλέβω, βασιλέβω, πιστέβω, μαζέβω, μαζέφτηκαν, πιστέφτηκε. Ἀνάλογα γράφονται καὶ πιστεφτός, ἀπιστεφτός, συνοδεφτικός κτλ.

β) Ἡ ὑποταχτικὴ γράφεται πάντοτε μὲ ο, ου, καὶ εἰ καὶ ὄχι μὲ η, καὶ ω, π. χ. νὰ γράφει, νὰ γράφουμε, νὰ πιστέβουμε, νὰ γράφονται νὰ διαβάζονται, νὰ ἐφαρμοστεῖ, νὰ διαβαστεῖ κτλ.

γ) Τὰ συγκριτικὰ—ότερος καὶ—ότατος ὅλα γράφονται μὲ ο.

δ) Ὅλα τὰ σύνθετα μὲ β' συνθετικὸ λέξη πού ἀρχίζει μὲ ρ γράφονται μὲ ἓνα ρ: π. χ. ἀντίρρηση, ἄρωστος, ἐπιρροή μεταρύθμιση κτλ.

ε) Καὶ γενικότερα προτείνει «ἡ Ἀναγέννηση» νὰ καταργηθοῦν τὰ διπλά σύμφωνα παντοῦ, ἐκτὸς ὅπου τὸ μάτι μας τὰ ἔχει πολὺ συνειθίσει καὶ θὰ μᾶς κάνει ἀσχημὴ ἐντύπωση. Ἔτσι γράφει ἡ «Ἀναγέννηση» γενῶ, γένημα, τύρανος, τυρανοχτόνος, κοπέλα, δασκάλισα, βασιλίσσα, θάλασσα, μαλιαρός τρελός κτλ.

Κρατάει ὅμως, ὅπως εἶπαμε μερικῶ, καὶ προπάντων τὰ : ἄλλος, ἀλλὰ, ἀλλάζει, ἀλλεπάλληλος, πολλὰ, γλώσσα.

στ) Μέχρις ὅτου καταλήξουμε στὸ μονοτονικὸ σύστημα—αὐτὸ εἶναι, βέβαια, τὸ προτιμότερο καὶ τὸ πιὸ ἀπλὸ—προτείνει ἡ «Ἀναγέννηση» νὰ κανονίσουμε τὴν περισπωμένη στὴν παραλήγουσα μὲ τὸν ἀκόλουθο κανόνα:

Βάζουμε περισπωμένη στὴν παραλήγουσα, ἅμα ἡ παραλήγουσα εἶναι μακρὰ καὶ ἡ λήγουσα βραχεία. Μακρὰ ὅμως εἶναι τὸ η, ω, καὶ οἱ δίφθογγοι καθὼς καὶ τὸ οἰ καὶ τὸ αἰ στὴ λήγουσα. Βραχεά εἶναι μόνο τὸ ε, ο, Ὡστε τὰ δίχρονα γίνονται ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἄχρονα. Ἔτσι λοιπὸν γράφουμε: βήμα, σώμα, σχήμα, γλώσσα ἦταν, ἦσαν, σημεία, σχολεῖα, στοιχεῖα, ἐπειδὴ ἡ λήγουσα ἔχει α καὶ τὸ α δὲν εἶναι οὔτε μακρὸ οὔτε βραχύ.

Ἐπίσης γράφουμε εἶναι, ταύροι, τούρκοι, ἀρνούνται κτλ. γιατί ἡ λήγουσα ἔχει δίφθογγο καὶ ὄχι ε ἢ ο. Γράφουμε ἀκόμη μίσος, σφραγίδα. μιλάμε, πάμε, προτιμάμε κτλ. γιατί ἡ παραλήγουσα ἔχει δίχρονο α.

ζ) Στὴ λήγουσα καταγοῦμε τὴν περισπωμένη καὶ βάζουμε ὀξεῖα στὰ οὐσιαστικὰ σέ—ας, —ης, —ά, π. χ. ὁ Σοφοκλῆς, τοῦ Σοφοκλή, ὁ Περικλῆς, τοῦ Περικλή, ὁ Παπᾶς, τοῦ Παπά, ὁ ψωμάς, τοῦ ψωμά, τοῦ δικαστή, τοῦ καθηγητῆ, τοῦ πολεμιστῆ, τοῦ λυτρωτῆ, ἡ Ἀθηνᾶ κτλ.

Σημείωση «Ἀναγέννησης» Οἱ βιβλιοκρισίες, πού δημοσιέφτηκαν στὸ προηγούμενο φυλλάδιο ἦσαν τοῦ κ. Ἀλκη Θρούλου.